

ЛАЗО М. КОСТИЋ
професор права

СИСТЕМАТСКО РАСРБЉАВАЊЕ СВЕТОСАВСКЕ ЦРКВЕ

**ПРАВНА И ПОЛИТИЧКА
РАЗМАТРАЊА**

Ex iniuria ius fieri non potest.

**ИЗДАЊЕ СРПСКОГ КУЛТУРНОГ КЛУБА "СВ. САВА"
ЧИКАГО, 1963.**

ПРЕДГОВОР

Антисрпска струја која данас влада у некадашњој престоници Србије и центру Српства, у Београду, окомила се на све што је српско и настоји свим силама да га сузбије, склони, уништи, да ни трага од Српства не остане, нарочито ван тзв. "уже Србије". Све што прелази границе Србије а означаје се као српско, мора да нестане и ишчезне.

Ту спада и Српска Православна Црква, која је, истина, правно организована у Југославији, али којој припадају сви православни Срби на целом свету, у целој Васељени, и ван Југославије и ван Европе. Она почива на персоналном принципу, не територијалном; границе државе у којој се њено вођство налази, не означаје зидове у којима би она била затворена. Још мање границе Србије, у које хоће њој ненаклоњени режим да је стера.

У Југославији јој је језгро, ван ње дијаспора, али личности у том језгру нису ништа њој ближе, ништа присније, ништа привилегисаније него оне ван Југославије, у дијаспори. Она обухвата, закрпљује, приближује себи и једне другима, све православне Србе без обзира где живе, у којој држави или на коме континенту. Она их и освећује, стављајући им на расположење своје Свете Тајне. Она им пружа, данас скоро једину, али најсигурнију и најинтимнију нит са прошлошћу. Једину непрекинуту и никад непрекидану!

Зато се антисрпски режим окомио свом снагом на Српску Цркву. Она се опирала, она се није дала. На њеном челу су стојали челични Срби и прекањени борци, који нису дали да се дира у ту светињу, тај аманет предака.

Режим је онда Цркву ломио постепено. Код многих установа он је поступао радикално, безобзирно, одстрањујући потпуно пређашње ситуације и уводећи, декретујући нове. Ни на шта се није обзирао, све је сметње покретом своје необуздане, примитивне, често дивљачке снаге отстрањивао. Он ни иначе није презао ни од чега!

Па ипак није ту методу применно у рушењу Српске Православне Цркве. Несумњиво је било за то доста разлога, које не можемо са сигурношћу утврдити. Један од разлога је сва-

како био и тај, што је Римокатоличка Црква била испочетка доста толерисана, захваљујући спољној констелацији. После, од 1948, Запад се почео интересовати за цркве, чак посебно за Српско-православну, а САД су ставиле биле као услов давања помоћи "слободу вероисповести".

Било то или шта друго, тек режим није смео да загази у отворену борбу и да примени драстичне мере као према другим политичким и социјалним факторима. Он је чекао свој моменат и у међувремену почео да ломи јерархију. Нарочито му је било стало да добије себи Првосвештеника, поглавицу Српске Православне Цркве.

Ми у емиграцији не можемо знати за све перипетије кроз које је прошла Српска Православна Црква у последње време, нити околности под којима је дејствовала. Али се прилично могло сазнати, а још више доста сигурно наслућивати.

Писац ових редова је нарочито будно пратио живот и развитак Цркве у земљи, и написао о томе преко стотину чланака у разним емигрантским новинама.

Мада су извесни међу њима постали застарели, неки чак и недовољно фундирани, базирани на претпоставкама које су се само делом испуниле, највећи део се показао као тачан. То је руководило писца да их покупи, среди, повеже и изда као књигу.

Тако је испочетка и поступио. Овај рад је садржавао углавном његове чланке по емигрантским новинама.. После је увидео да то има и незгода, више техничких него стварних, па је цело дело прерадио. Остало је неколико пренесених чланака који одишу временом писања и најбоље илустрирају моменталну реакцију слободног света на срамна збивања у земљи. Већи део је претопљен у нову грађу, систематски изложено (нарочито прве две трећине).

Потреба за једним концизним делом ове врсте, за једном књигом, за монографијом, више је него евидентна. Јер књига може да уђе у све кругове, може да се убаци у земљу, може да се сачува за одсудан моменат.

Нарочито је стварање "Македонске православне цркве" учинило овакво излагање актуелним и потребу систематског дела ургентним. Оно је извршило страхан продор у српско православље, задало му ране које ће се тешко залечити. Терапији треба прићи одмах, без оклевања. Ова је књига замисљена као једно такво средство.

У српској заграничној штампи сенесија македонског православља није наишла на ехо који заслужује. Свега су два-три листа о томе писала, у првом реду "Српска Борба" и "Канадски Србобран". Други су трубили о јединству Српске Православне Цркве, не спомињући уопште македонску сене-

сију. Добио се утисак да одобравају све што се тамо збива, да патријарха Германа проглашују непогрешивим, да га чак стављају у први ред српских јерарха. То је писца натерало још више да ову књижицу пошто-пото изда.

Директног одобравања издвајања Македонске православне цркве није у емиграцији било. Само је једно лице, нажалост један студент теологије у САД, неки Иванавић-Куч, како се сам потписао, послао "Македонској Лози" један одвратан поздрав, којим одобрава њихово писање и сваки покрет за самосталном Македонијом. Тај његов допис је изашао у истом броју у коме је краљ Александар проглашен највећим разбојником свих времена.

Већина је ћутала, огромна већина српске емиграције. И српска штампа је углавном ћутала, или врло мало реаговала. У земљи, сасвим природно, не сме се о томе писати. Један разлог више да се у емиграцији каже све што је потребно и што може бити потребно. На нама, Србима у слободном свету, лежи терет одбране Српске светосавске цркве од захвата једнако безбожничког колико антисрпског режима. Неко мора да га изврши.

Писац је срећан што је био у могућности да то према својим силама изведе. Вековима су његови преци бранили српско православље од католицизма, њему је суђено да га брани од још већег непријатеља.

Главна тежиште рада сачињава правно третирање проблема, јер се са правног гледишта најбоље и најефикасније може оспорити важност антисрпских аката југословенских власти. Пошто је писац по струци правник-публициста (стручњак за јавно право; то значи овде реч "публициста"), а такође добро верзиран у канонском праву, то већим делом говори екс професо. Правни аргументи ће опет некад одиграти претежну улогу, а за иностранство су а приори најефикаснији.

Ту се морало доста оперисати са правном терминологијом. Пошто књига није намањена правницима и ови ће сигурно бити у мањини међу њеним читаоцима, то су скоро сви употребљени правни термини објашњени, и то што је могуће мање доктринарно и стручно. По неко објашњење ће несумњиво добро доћи и правницима у расељењу, који се већ дуго не баве својом струком, а можда неке изразе које ће у књизи срести нису раније ни сретали.

У наслову књиге стоји да су то "правна и политичка разматрања". Јасна је ствар да се овде не могу политички аспекти да пренебрегну. Јер сва мотивација режима (истинска мотивација а не формална и фиктивна), све њене побуде, сви његови, све тежње, искључиво су политички опредеље-

ни. Право је овде само фасада у коме се политички циљеви комунистичког режима Југославије манифестују и реализу. Једно без другог не може да се разматра, не може да се правилно схвати и оцени.

Код расправљања политичких проблема тешко може писац да задржи мир и тон који научно третирање налаже. Можда се и овде понешто рекло оштрије, пискавије него што би било пожељно. Молимо читаоце да томе много не замерају: кад се највећа блага Нације газе и руше, један национално неиндиферентан човек не може ни ту да остане индиферентан, спокојан и тих. Не може се правити да га се не тиче оно што му је најприсније и најсветије. А јужњак реагира по свом темпераменту: не може он одједанпут постати Енглез!

Књигу је лакше написати него издати у српској емиграцији. Ја сам покушао све могуће да нађем издавача, не тражећи ни паре хонорара или накнаде трошкова за себе. Њега није било. Онда сам књигу скраћивао решен да је сам издам.

Тада ми је г. Миливоје Поповић љубазно понудио да књигу изда Српски Културни Клуб "Свети Сава". Ја сам са захвалношћу искористио ту готовост и послао му рукопис баш на Светог Саву 1963. (а рукопис за књигу сам почео писати на Светог Саву 1962. молећи његов благослов).

Не могу а да не замерим појединим личностима и установама који су показали тако мало разумевања за издавање овог дела, мада би то њихова примарна дужност била. Тако нпр. ни Владика Дионисије ни отац Душан Поповић у име фонда поч. Михаила Дучића нису ми ни одговорили на моју понуду.

Утолико сам захвалнији онима који су књигу издали, јер материјалне користи од српских књига у слободном свету нема нико.

Л. М. Костић

ранији професор права,
ранији члан Сталног правничког одбора
Краљевине Југославије

Встинген, Швајцарска
крајем јануара 1963.

А/ДОСАДАШЊИ ТОК ДОГАЂАЈА.

І. ПОКУШАЈИ И МЕТОДЕ РАЗБИЈАЊА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

1) Опште слабљење српских позиција.

Преузимајући власт 1945. године, југословенски комунисти су се бацили необузданом енергијом на посао да ослабе, разбију и разметну Српство. У "заједници равноправних народа" ниједан од њих не може имати већину и доследно том супрематију. Како су Срби имали огромну релативну већину, која је граничила са апсолутном, а можда је била њу и достигла око 1940., то су домаћи комунисти још пре рата, оди између ратова, решили били у заједници са међународним комунизмом да се то има у сваком случају спречити.

Све је то у начелу стојало у њиховим ранијим програми-ма. Али конкретне мере су предузете тек за време последњег рата и непосредно затим, онда кад су југо-коминисти приграбили власт у земљи. Оне су могле бити оштрије и слабије према датој ситуацији. На српску несрећу тада су се нашли на челу комунистичког покрета најогорченији србождери: Јосип Броз, Милован Ђилас, Едвард Кардељ, Моша Пијаде итд.

Све су оштрице биле уперене против Срба и Српства. Мада су у рату практично само Срби страдали, сва се мржња режима окомита била на Српство и Србију. Разлоге нећемо овде износити, тим пре што смо их у другим својим публикацијама бар нагостили. Ова се ограничава само на питања Цркве, Српске Православне Цркве.

Режим је без тешкоћа разбио и територијално и персонално јединство Срба: образовао је од српских предела разне републике, аутономне покрајине, аутономне области итд.; створио је на рачун Срба две нове народности, док је забранио свим католицима, и на Јадранском Приморју и у Бачкој, и по целој држави, да се као Срби опредељују. Још у почетку своје власти је далеко преко два милиона Срба отцепио од своје матице.

Али је још постојала Српска Православна Црква која је

оличавала и симболизирала укупност Срба и њихово духовно јединство. Док она као таква делује, доста је илузорна акција пуног разбијања Срба. Зато се режим одмах у почетку и на њу окомно. Требало је по сваку цену њу развејати и демембрирати.

Но то није ишло сасвим платко. Све друго се могло извршити једнострано, декретирати од стране самог режима. Ако је потребно садејство "народног претставништва", оно је увек давало једногласну сагласност и све што је "предложено" аминovalo без поговора и без и најмање опозиције; све је било "једнодушно" и примано са аklamацијом. Никад се није десило да је неки колективни и "делиберирајући" орган демантовао "вође". Ови су де факто о свему суверено решавали.

Црквено устројство пак није се могло модификовати сем уз пристанак саме јерархије, одн. надлежних црквених органа. Пошто је православна Црква организована колегијално (док је католичка, као што се зна, организована пирамидално), то су се за нешто слично морала придобити и "тела" Српске Православне Цркве, а то значи Архијерејски синод и Архијерејски сабор. Али, разуме се, све то ипак некако иде преко најстаријег претставника Цркве, преко српско-православног патријарха. Ако је он противан томе, режим може једва и допрети до колегијалних органа; ако је он задобијен, продор је извршен и треба га само ширити.

Режим је тактизирао, али "стратешки" није напуштао свој циљ никада: њему је било стало поштопото да јединство Српске Цркве разбије. Стално је настојао на томе али није увек једнако интензивно чинио притисак. С времена на време је изгледало да режим попушта, јер је Српска Православна Црква давала снажан отпор и није лако пристајала да се жива сахраи. Али чим би настала повољнија прилика, или би режим сматрао да је настала, притисак је обнављан, појачан, умножен. Да, умножен, јер је он вршен разним средствима и на разне начине, преко разних субјеката. О томе свему ће се посебно говорити, нако доста кратко из разлога који су у Преговору наведени.

Да се режим држао старог правила неизменичне употребе бича и ражи, није потребно нарочито наглашавати.

Ми увек овде оперишемо са субјектом "режим" кад говоримо о притиску на Српску Православну Цркву и њене достојанственике. Стварно су основне методе поступања дириговане одозго, са самог врха или непосредно уз њега, али улога владиног мандатора и главног агента по овом питању припала је неком Добривоју Радосављевићу, "председнику Комисије Савезног извршног већа за верска питања". Он је

рођен у Књажевцу 1915., несвршени студент агрономије, предратни комуниста. За време рата је помагао "Темпу" у Македонији да придобије Македонце за комунистички покрет, с тим да им овај загарантује посебност у скупу Југославије.

Он је, дакле, био двоструко обавезан да руши Српску Православну Цркву, и то је изводио са упорношћу којој се не би имало шта додати. Тај ренегат, за кога кажу да је био син једног српског официра, одиграо је своју издајничку улогу до краја.

Споредну улогу су играли: неки Иса Јовановић, председник исте комисије, за "НР Србију", бивши металски радник, неки Милоје Дилпарић, секретар "Бобе" Добросављевића итд. Али тај "Боба" је изводио разне махинације и он је био у нарочито тесним везама са доцнијим патријархом Германом. Много тога постаје намах јасно!

Режим је нарочито чинио притисак на црквене управљаче да пристану на разједињење, разбијање Српске Православне Цркве, да прокламују самоубиство поверене им Цркве. Нарочито да пристану на одвајање посебне Македонске и посебне Црногорске православне цркве, које би се и организаторно сасвим одвојиле од Српске Православне Цркве.

То је главни постулат режима био. Поред њега и низ споредних. Међу њима: признање неканонског Удружења православних свештеника и попуњење епархија чији су титулари, дијецезани, у иностранству.

2) Покушаји задобијања поглавара Српске Цркве за циљеве режима

Режим је прво хтео да придобије главу, тј. поглавара Српске Православне Цркве, за себе. То је патријарх

Једно време, док је патријарх Гаврило био у емиграцији, притисак је чињен на митрополита Јосифа, и то гнусан, гадан притисак: маса је била хушкана да демонстрира против њега, па је чак био изложен и телесним нападима. Али је митрополит Јосиф (Цвијовић) водио добро и храбро брод Српске Цркве.

Он се између осталог позивао на каноне православља, по којима једна аутокефална црква не може ништа далекосежно решавати без номиналног и правог поглавара цркве.

Режим је тада настао свим силама да се патријарх Гаврило врати у земљу. Говори се да је то захтевао од патријарха и сам митрополит Јосиф. То не можемо проверити. Али, ако је митрополит Јосиф то заиста тражио од патријарха, он је то чинио из чисто патриотских побуда, имајући у виду

добро Цркве. Он је веровао да ће патријарх, који је код режима далеко боље стајао, нарочито код црногорских комуниста, који су тада водили прву реч, моћи снажније и ефикасније да се одупре налету режима на Српску Цркву.

И није се преварио митрополит Јосиф ако је тако резонувао. Патријарх Гаврило није хтео да попусти. Он је можда чинио понеку малу концесију режиму, али у основи није дозволио да се дира у светосавску традицију и на њој задано устројство Српске Цркве.

Гаврило је био сувише јак, а српски народ још неприпремљен, да би режим приступио неким принудним мерама. Сем тога, 1948. је дошао разлаз са Коминформом, и режим је почео да флертује са Западом и да од њега очекује помоћ. Запад је пристајао и није постављао услове сем једног: да се гарантује слобода вероисповести. Гаврило је умро маја 1950., дакле две године после разлаза са Коминформом. За те две године притисак је био све слабији. Режим је имао и пречих брига, а није постојала нарочита тежња да се моћне црквене организације на Западу окрену отворено против режима Југославије.

Гаврило је умро не поклекнувши; он није издао српску заветну мисао, он није изневерио свој народ и поверену му Цркву.

Гаврило је постао патријарх пре режима комунистичког и овај режим га је морао да прими и — трпи. Али после његове смрти режим је сматрао да је кудикамо лакше и опортуније утицати да на чело Цркве дође њему одано лице, него вршити притисак на поглавара Цркве који је априори против режима. И он је чинио страхан притисак на Изборни Сабор да се изабере њему одани патријарх. Пошто се патријарх бира између одређеног круга лица, између архијереја-лијенезана, то је најпогоднији био епископ Викентије. (Дошњи патријарх Герман није имао тада услове за патријарха, јер није "управљао спархијом пет година" — члан 42. Устава Српске Православне Цркве). Викентије је био Војвођанин (Бачванин), узек придворни калуђер, кога је режим сматрао лако поштом.

Можда је, заиста, био нешто попустљивији од Гаврила, али истини за вољу ваља рећи да се и он добро држао у главним и основним питањима Цркве. Ја сам брижљиво пратио сваку његову изјаву, сваки његов акт, сваки његов потез, и све сам у своје време бележио у "Канадском Србобраћу". Једном сам га напао због неке његове изјаве, назвавши је "испадом патријарха Викентија", али сам му и много пута одао дужно признање.

Смрт патријарха Викентија показала је, и доказала да је

он чврсто стојао на бранику Српске Цркве, њених канона и њене историјске мисије. Умро је баш у моменту кад је на њега чињен највећи покушај да попусти у питању "Македонске цркве". Свиснуо је, али се није дао. Заиста, за његовог управљања Српском Православном Црквом није сломљен ниједан битни ступ њене егзистенције.

Сад је режим био још више на опрезу. Он је хтео да на чело Цркве буде доведен његов опробани пријатељ и следбеник.

Изгледа, нажалост, да му је то у потпуности пошло за руком. Изабран је очигледни пријатељ и фаворит режима Герман (Ђорић), епископ жички а раније дуже времена викарни епископ Патријарха. Он је био мирски свештеник и као млад удовац замонашен. Родом је из Велике Дренове код Трстеника. Пре десет година је путовао у иностранство заједно са професором Глумцем у једној мисији која ни до данас није рашчишћена, али се зна да ју је режим финансирао и фаворизирао.

Режим је тријумфовао после избора патријарха Германа, и по његовом непосредном и допнијем држању канда се режим није преварио. Он је дао сувише доказа лојалности (мислим на патријарха) и наклоности режиму. "Македонска православна црква", којој се толико опирала српска јерархија више од 13 година, спроведена је у дело за мање од 13 недеља владавине Германове на "древном трону српских патријарха". *Post hoc, ergo propter hoc*, говорили су стари Латини, а они су знали шта говоре. (Та изрека српски гласи После тога, дакле због тога.).

Истина, рука патријарха Германа није се видела у целој тој акцији, али његово накнадно држање и неке друге околности скоро без сумње указују на његово саучесништво.

Уколико се оно докаже, а сваким даном наилазе нове индиције које ту претпоставку потврђују, патријарх Герман ће у историји Српске Цркве бити обележен најцрњим словима. Тешко да је било у целој историји Српске Православне Цркве, и под Турцима и под Бечом, некога који је толико изневерио светосавску мисао и повредио интересе поведене му Цркве.

Нека нико не мисли да су ово брзоплети закључили: ја сам већ пуне четири године пратио сваки покрет патријарха Германа, сваку његову изјаву, сваки његов акт (и службени и репрезентативни) и заиста се тешко може доћи до неког другог закључка него да је у питању проста издаја своје Цркве. Хтео сам пошто-пото да нађем у његовом држању неког оправдања, али ми то није успело. Напротив, сваки нови отсек времена, сваки његов нови акт, потврђи-

пао је гледиште да Патријарху није основна максима, највиши закон (*suprema lex*) добро и јединство своје Цркве.

Он је имао неке друге циљеве, неке друге мисли, неке друге, важније светиње. Он је идентификовао себе са режимом. Шта више, идентификовао је српски народ са комунистичком хордом; светосавску заветну мисао са небулозним и антинационалним Марксовим доктринама. Има цео низ доказа о томе, и ми смо их sukcesивно нотирали у "Канадском Србобрану". Биће и овде о многим реч, кад се буде говорило посебно о образовању "Македонске православне цркве".

У земљи такође није остало незапажено Германово постојанство, а упућени мисле исто што и ми. 1959. је био код мене професор Медицинског факултета др. Стојан Дедић, који је онда трагично настрадао после повратка са пута по Швајцарској и Француској. Он ми је рекао да се у земљи каже како је сваки доцнији патријарх био гори од претходног: Гаврило гори од Варнаве, Викентије гори од Гаврила, Герман гори од ма кога међу њима. Он је међу српским националистима у земљи презрен. Ујдурме којима се служи не могу вечно да прикрију стварност.

Један мој школски друг и пријатељ, професор историје у средњим школама, веома лојалан према режиму (иако није комуниста), казео ми је кад смо се нашли у Трсту да се цео свет чуди Герману и црквеним поглавицама. Раније, каже он, кад је заиста било чврсто и тешко, кад Српска Црква није никог у свету имала узасе, она се опирала иако је отпор изгледао безнадежан; данас, кад притисак не може бити ни издалека онако ефикасан, Црква попушта.

Он је то спонтано говорио. Побожан је и веран син православља, који се заједно са мном спремао за свештеника.

Ми ћемо држању патријарха Германа посветити у овој радињи највећу пажњу, нарочито тамо где се буде говорило о образовању "Македонске православне цркве". Зато сад остављамо ово питање, прелазећи на друга, о којима дошњије неће бити говора, или ће га бити у врло ограниченом обиму.

3) Утицаји на чланове Архијерејског сабора

Паралелно са капитулацијом патријарха, предузимане су све могуће мере за ломљење отпора архијереја. Јер у моменту кад су комунисти преузели власт у земљи, па и више година потом, српски епископат је био не само имун према комунизму, већ и верски, и национално, и морално на реткој висини. Ми смо у мало историјских периода имали ова-

ко достојан архијерејски хор Српске цркве.

Режим је увидео да га мора или савити или, доминати ако жели успех у својој замисли. Он онда није више презао ни од чега; употребљавао је сва средства која су му у даној ситуацији изгледала погодна да утиче на поједине архијереје и да их посуврати на свој демонски пут.

Да, на поједине архијереје, како рекосмо, а не на њихову укупност, на Архијерејски сабор. На њега као целину би било тешко утицати, а још теже употребом истих средстава. Зато су инфлуенцирани поједини његови чланови, према претходним обавештењима где је њихова слабост а где њихова снага. Режим је испитивао карактерне особине сваког појединог епископа, и месне власти су према томе удешавале свој поступак.

Циљ је увек био исти: задобити појединог архијереја за свој паклени план; средства су била увек друга, прилагођена личности и моменту.

Употребљавана су и персуазивна (атрактивна) и репресивна или застрашујућа средства. О првима нећемо говорити. Њих зна апстрактно цео свет, а конкретно се тешко могу установити. Репресивна, пак, средства према појединим архијерејима била су заиста особена, тако да су изазвала пажњу, па чак и реакцију не само Срба у слободном свету, већ и највиших кругова светског јавног мишљења.

Најфлагрантније и најбруталније методе су примењиване према епископу Варнави (Настићу), митрополиту Арсенију (Брадваревићу) и епископу Василију (Костићу).

Епископ Варнава био је дијецезан Сарајева; ускоро је имао да постане митрополит добро-босански. Био је један од најмлађих и најспособнијих српских архијереја. Рођен у Гери, Индијана, недалеко од Чикага, завршио је школе у Србији и зрачио свим врлинама човека и монаха. Ухапшен је због неке своје проповеди, у којој се окомио био на режим и остале српске непријатеље. Осуђен на многогодишњу робију (коју комунистички еуфемистички зову "строги затвор"), издржавао је казну са најгорим криминалцима. Из једне казнионе премештан је у другу, док приликом једног таквог премештаја није настрадао и био тешко рањен. После тога је пуштен на услован отпуст и живи под једном врстом епитимије у неком фрушкогорском манастиру. Жалио се самом патријарху Герману (ми то знамо из прве руке) да нема ни литературе ни слободе. Патријарх је само слегао раменима.

Епископ Варнава је покушао да дође у САД, али му режим ни то не дозвољава. Он је мученик за Српство, достојан плејаде старих српских свештеникослужитеља који нису

никад поклекти нити издали своју веру и свој народ.

Други страдалник је митрополит Црногорско-приморски Арсеније. Он је суђен крајем јула 1954. пред судом на Цетињу и осуђен на 11 година и 8 месеци робије зато што је са четири своја свештеника вршио заверу против режима, затим што је забрањено подручном свештенству да се уписује у комунистичку странку, што је сејао мржњу према католицима и што је Јосипа Броза назвао диктатором. За то је био тужен и за то суђен и осуђен.

Арсеније је био потпретседник Синода Српске Православне Цркве и та осуда је страховито деловала. Кад је осуђен имао је 71 годину. Сва светска јавност је дала израза своме огорчењу. Нарочито је деловала осуда шефа Англичанске цркве, кентеберијског архиепископа др. Фишера, који је изјавио да се Југославија не може више сматрати цивилизованом земљом. То југословенске новине нису ни где потирале, али је ипак влада наредила да другостепени суд у Подгорици "Титограду") преиначи пресуду и "кривца" казнио само на пет и по година робије. Пустили би га они на слободу, али нису смели толико дезавуисати суд на Цетињу, који је такође извршавао наредбе својих газда, истих које и другостепени суд (у првом реду тада свемоћног Милована Ђиласа).

Митрополит Арсеније је стојички издржао казну у мемљивој которској тамници. Режим је покушавао више пута да га склони да да изјаву покајања, макар и у благој форми. Велики српски јерарх Арсеније није се поколебао, нити је на то пристао.

Најзад је режим, под притиском јавног мишљења слободног света, морао и високопреосвећеног Арсенија да пусти из затвора. И он је прво био интерниран у једном **манастиру**, **затим** пуштен на негу код својих сестара, **најзад** принуђен да се одрекне своје епархије с тим што ће бити постављен за митрополита будимског, *ad personam*. Ради се о симболичном постављењу, јер нити постоји митрополит будимски по Уставу Српске Православне Цркве, нити се уопште та епархија попуњава. Он је остао да живи у Београду, без икакве власти и ingerенције. Но ипак је режим према њему био толерантнији него према Варнави.

Епископ бањалучки Василије био је такође елитан првосвештеник, доктор теологије, кроз моралан и привржен свом позиву. Ватрени националиста. Е, то је дало повода режиму да нахушка руљу против њега. И заиста једног дана, кад се појавио на улици у походу ка цркви, руља га је инсултирала, бацајући на њега труло воће и поврће, цепајући му хаљине, чупајући му браду. Срамним повикама и

грдњама није било краја. Влада је тражила да он напусти Бања Луку. Тек је ту попустила после реакције светског јавног мишљења. Али нико од изгредника није ни позван на одговорност а камоли кажњен. Изгреди се нису више поновили: Очигледан доказ да је за њима стајао режим, да је све било инсценирано и наређено. Ма да је у изгредима могао да учествује ко хоће, јасна је ствар да је иноверија имала ту грдњу превагу. Њој је добро дошао напад на једног српског првосвештеника и као комунистичкој рули и као вековним мрзиоцима свега што је српско и православно.

Оваквих испада и инсинуација било је више (у Новом Саду према владици др. Иринеју Тириту итд.), али је интересантно да их није било нигде у седиштима епархија где нема иноверије.

Свим овим насиљима, и судским и руље, био је циљ да се преостали архијереји уплаше и постану прилагодљивији. Али тај циљ није био ни најмање испуњен све док није на трон пећских патријараха засео Герман. Тад је режим постигао све што је желео.

До тада се сумњало да један или два архијереја имају везе са режимом. Јер је овај знао после сваке седнице Архијерејског сабора како је седница текла. Ми чак слутимо мање или више сигурно која би то лица могла бити, али не сматрамо опортуним то објавити. После преузимања власти од Германа можда су достављачи отпали, јер више нису били потребни, али је отпала и општа отпорност Архијерејског сабора. Он је "омекшан"; иако није постао режимски, нема ни снаге да се овоме одупре. На ономе ко је то издејствовао, или томе допринео, лежи тешка национална одговорност.

4) Притисак преко "свештеничких удружења"

Поред притиска одозго, режим је покушао и "притисак одоздо" да натера јерархију на попуштање. Он је то чинио преко тзв. "свештеничких удружења", која су организована од државних власти, регионализирана према "републикама" а не дијецезама (епархијама), која су из свог назива избацила српско обележје (не зову се удружења свештеника Српске Православне, већ само Православне Цркве у Југославији), чијим члановима је режим признао најразноврсније привилегије, док је нечланове скоро осудио на смрт глађу итд.

Јерархија није признала ова удружења поред свих наговарања, па чак и претњи режима. О томе ће бити поближе речи у другим деловима књиге, који износе конкретне по-

датке о држању садашњих органа Српске Православне Цркве у новонасталој ситуацији. Јер сад архијереји, послати од патријарха Германа, учествују на седницама тих удружења.

Да изнесемо ипак нешто о њиховом постојању раније и сад.

У Алманаху "Слоге" за 1957-58., који излази латиницом у Перту, Аустралија, изашао је један подужи информативни чланак под насловом "Свештеничко удружење" од Георгија Ђонлића.

У њему између осталог стоји да је "и пре рата постојало Удружење српског православног свештенства Краљевине Југославије...формирано после Првог светског рата...Данашње удружење носи друго име, ради саме формације која се битно разликује од предратног удружења. Оно се зове Савез удружења православног свештенства ФНР Југославије. Изоставивши последње две речи у називу, ми и садржајно видимо велику промену. Прво, сада није удружење Српског православног, него православног свештенства. То је ради нове 'цркве' која се зове 'македонска православна црква', која формално признаје патријарха, али са тиме је и све. То је полазна тачка намеравање будуће аутокефалије 'македонске цркве'. Садашње удружење је чак предвидело и то, а у складу са политиком југословенских власти, да им се да печат покрајинског Удружења македонских православних свештеника са ликом св. Климента у средини, док је за остале одборе у осталим покрајинама предвидео лик Св. Саве у средини печата. Да би се те две аномалије некако покриле савез је изабрао други печат, који у средини има отворено 'јеванђеље и путир....'".

Режим је у исто време повлађивао свештеничка удружења, пружајући њиховим члановима разне привилегије и имовинске користи, и хушкао их против својих легалних стрешина. Али је Архијерејски сабор из године у годину, приликом свог новог заседања, одбијао да та удружења призна. Он је тражио да се саобразе црквеним прописима и црквеним околностима: тј. да се образују регионално по епархијама а не републикама, и да свој назив саобразе називу Цркве, да се зову српско-православним.

То Удружење православних свештеника имало је несумњиво у свим републикама по неког фанатичног присташу, који је био или комуниста или њихов трабант. Али је маса свештенства била скептична према Удружењу. Но кад је режим све социјалне повластице свештенству повезао за чланство у удружењу, мноштво свештеника му је пришло. Али више форме ради и сасвим млако. Само они чеони су се даље испинали, међу њим апајвише прота Милан Смиљанић, један од најсватренијих издајника Српске Цркве.

Нигде није саопштено да су та удружења и под патријархом Германом призната. Али их сам Герман признаје ван сваке сумње: он шаље своје претставнике на седнице удружења, одговара им на поздраве, води собом стално приликом свог пута у иностранство проту Смиљанића. Одржава са удружењем, непрописним и неканонским, недисциплинираним и одметнутим од редовног црквеног поретка, најинтимније везе. Још један доказ више његовог веома сумњивог држања и његове суспектозне лојалности према Цркви којој је на челу.

Удружење није за јоту попустило од свог става и свог пркоса према јерархији, од свог непрописног назива, од своје непослушности. Па ипак га патријарх Герман легализује *via* факти, мимо надлежних власти и органа Цркве коју репрезентује.

У последњем броју "Гласника" Српске Православне Цркве за новембар 1962., који сам јуче добио, стоји да је протојереј Милан Смиљанић "одликован правом ношења напсног крста", добио, дакле, највећу почаст мирског свештеника, постао крстоносни прота (протојереј ставрофор).

То одликовање додељује Архијерејски Синод на основу члана 70. тачка 22. Устава Српске Православне Цркве. Разуме се да то Синод чини "на писмени образложени предлог спархијског архијереја". Међутим, према саопштењу у цитираном "Гласнику" изгледа да је патријарх Герман то учинио самостално, опет узурпаторски. Јер, и да је случајно заборављено то навести, видело би се из броја Синода. А тамо се наводи само број АЕМ, као код свих других одлука Патријарха ("архиепископа и митрополита београдског").

Никад недостојнији свештеник српски није тај крст носио. Само ћемо толико за сад рећи.

Б) Захтеви за попуњавање епископских места епископа у иностранству

Кад се вратио патријарх Гаврило, остала су два ренитентна архијереја у иностранству: владика жички Николај (Велимировић) и владика далматински одн. шибенски Иринеј (Ђорђевић).

Оба су се наша у иностранству избачена из земље од стране окупатора и интернирана. Ниједан није напустио паству. Зато ми говоримо о ренитентима или рефрактарима а не о избеглицама одн. емигрантима. Оно прво су били и сада су бивши заробљеници: они нису избегли из земље, него се нису хтели вратити у поробљену земљу из које су принудно избачени. Нарочито је то важно истаћи код "архипастира" одн. архи-

јереја: они заиста не смеју своју паству да напусте никад, чак кад би били и терани. Светао пример бањалучког владице Платона го најбоље илуструје.

То ипак није сметало Добривоју Радосављевићу да их прикаже као фашистичке сараднике и сателите. За блаженопочившег Николаја казао је Радосављевић да је "због својих недела сарадње и помагања окупатора и квислинга побегао из земље", и "пошто своју дужност жичког епископа не врши и пошто је престао бити држављанин Југославије", то му треба испразнити место и поставити другог архијереја на то место.

То је стално одбијао Архијерејски сабор и за време Викентија и за време Гаврила. Тек кад је Николај умро, одмах је његово место заузео дошњи патријарх Герман. То му је била даља лествица успузања на патријаршијски престо.

Режим је тражио такође дезавуисање, одн. дисциплинско кажњавање, па чак и деституцију америчко-канадског епископа Дионисија, због његових антирежимских изјава (режим сваку изјаву против себе огласи као акт уперен "против Југославије и њених народа"!) Ту црквене власти нису ни могле олако дејствовати, јер је Дионисије ван њиховог захвата. Свака њихова санкција могла је да се осујети и учини неефикасном. А слободна паства Америке не би примила наметнутог епископа. Ту је режим југословенски био немоћан.

II. НЕУСПЕО ПОКУШАЈ ОСНИВАЊА ЗАСЕБНЕ ЦРНОГОРСKE ЦРКВЕ

Ми нисмо пратили догађаје у земљи првих година после рата. Али се накнадно ипак по штогод дознало. Тако се дознало и за тражење црногорских комуниста да имају посебну црквену организацију независну од Српске Православне Цркве. И они су то инсценирали преко свештенства, као и Македонци. Сходно посебности нације, која није српска, треба и црква да буде посебна. Потпадање под Српску Православну Цркву сматрано је тада хегемонијом.

О томе саопштава др. Ђока Слијепчевић, према Гласнику Српске Православне Цркве од септембра-октобра 1945., (у књизи "Питање Македонске православне цркве", стр. 29):

"Једна група свештеника са Петром Капићићем на челу, који је иступио као 'претседник свештеничког удружења' одржала је 14. и 15. јуна 1945. године скупштину у Никшићу и са ње упутила Св. Синоду једну Резолуцију у којој се захтева да се православна црква у Југославији организује тако да 'буду равноправни сви православни без обзира

на националну припадност' ". Нажалост, цео текст те Резолуције не саопштава др. Слијепчевић, али је очигледно све уперено против "великосрпске хегемоније", која не да другим православним верницима једнака права, која их "тера да буду Срби"!

И Синод и Сабор архијереја Српске Православне Цркве ствар су развличили и одлагали док се није вратио патријарх Гаврило. Тада је, сасвим логично, сва идеја морала пасти у воду.

Јер Гаврило је сам био Црногорац. Како сад може остати на челу Српске Цркве онај који "није" Србин и чији земљаци хоће отцепљење из националних разлога? Да је основана "Црногорска православна црква", Гаврило би морао да демисионира. Он је то, јамачно, ставио до знања својим земљацима.

И ови су свакако увидели да би тиме више изгубили него добили, па су престали да инсистирају на посебности (аутономности или аутокефалности!) црногорске цркве.

Поред тих разлога постојали су и други. Да би се створила посебна црквена организација, она би морала имати и свој синод, а њега треба да сачињавају бар три архијереја. На територији "Народне републике Црне Горе" било је седиште само једног епископа, са титулом митрополита (титулом а не црквеном провинцијом). Они су могли установити још два владичанства која су постојала до пре неку деценију: у Котору и у Никшићу.

Краљевини Црној Гори припадала је и сама Пећ, древно седиште српских патријараха, и тек посвећени епископ Гаврило, који није могао добити дезигнирану му епархију у Јужној Србији, био је од краља Николе постављен 1913. за дијецезана Пећи. Ја се сећам као да је то јуче било. Тада је Црна Гора имала три владичанства: Цетиње, Пећ и Никшић. Нико није терао црногорске комунисте да издвоје Пећ из своје територије.

Некадашњи "архиепископ и митрополит" Гаврило (то је била титула свих епископа-дијецезана у Турској) постао је доцније цетињски митрополит и најзад патријарх српски, одн. митрополит Београда и Карловаца. Он никад не би дозволио да његове раније резиденције отпадне од Српске Цркве.

Затим, образовање нових епархија, које би "република" морала да дотира, није ишло у рачун црногорским комунистима, који су у погледу атеизма и антирелигиозности интрансигентнији него иједан други део Југославије (иако су до пре сто година њима владике управљале).

Ма да комунисти нису о томе водили рачуна, потсвесно

је свакако дејствовао и факат да од свих средњевековних српских епархија само је зетска (цетињска) имала кроз целу историју Србина као титулара. (О томе поближе у књизи "О српском карактеру Боке Которске"). Како сад баш одвајати ту епархију од Српства и прогласити несрпском?

Најзад, могло је и расположење Бокелја, кроз српско, имати извесног утицаја на овај став, одн. ово попуштање.

Све то, а највише патријарх Гаврило, допринели су да су владајући црногорски комунисти ћутке примили новопостављеног митрополита црногорско-приморског Арсенија, тим пре што он није био "Србијанац" (таквог су априори одбијали).

Али његово резидовање није било дуго. Он се показао као ваљани и прави Србин. Свуда је проповедао Српство што је владајуће до крајности узрујавало. Они му то нису могли опростити и напослетку су га ставили пред суд и осудили на тежу казну него што се у културном свету осуђују најгори криминалци и разбојници.

О томе смо мало пре говорили. У своје време написали смо били низ чланака у новинама о овом случају који је био заинтересовао цео свет. Чланци носе наслове: "Још једна жртва хрватско-комунистичке клике у Југославији". ("Канадски Србобран" од 20. августа 1954.); "Опет поводом пресуде благочестивог српског архијереја, митрополита Арсенија" (исти лист од 23. септембра 1954.); "Митрополит Арсеније и митрополит Макарије" ("Слобода" од 29. септембра исте године); "После другостепене пресуде над митрополитом Арсенијем" (лист "Српско Јединство" од 14. октобра 1954.); "Екуменски конгрес у Еванстону и Српска црква" ("Слобода" од 1. децембра 1954.). Нажалост немамо могућности да то све овде пренесемо, ма да ови чланци у актуелности нису скоро ништа изгубили.

Органи Српске Православне Цркве нису ту пресуду никад признали. За разлику од случаја преосвећеног епископа Варнаве (Настића) који нису упразнили његово место нити га брисали из списка активних дијецезана. Он је сматран само као спречен да обавља своје функције..

Црногорски комунистички "руководиоци" били су задовољни нестанком митрополита Арсенија и нису желели уопште да ту столицу попуњавају. Али измирење режима са Српском Црквом и његово попуштање у малим стварима да би добио од новог патријарха концесије у већим, пореметили су ове црногорске планове.

Код народа у Црној Гори настало је делимично отрежњење, па чак и жаљење за овакав поступак са митрополитом

Арсенијем. Један од свештеника који је сведочио против њега казнио је самог себе и не излази уопште из куће од тог дана. То су причала многа лица која су из Црне Горе долазила у Швајцарску.

Тек је патријарх Герман ову рану успео да покрије, али не да излечи. Он је успео код Архијерејског сабора да се Арсеније премести на положај "митрополита будимског", ма да ни по Уставу наше Цркве ни ма кад у историји није Будим био седиште српског митрополита. Арсеније је на то пристао и тиме остао активан члан Сабора. Он није отишао у своју резиденцију, јер у њу није после смрти Георгија Зубковића ишао ни један српски владика. Формално он је епископ-дијецезан будимски и активни архијереј са титулом митрополита.

За црногорско-приморског митрополита постављен је човек из Црне Горе. То би се и раније учинило, али Црногораца за тај чин није било, још мање оних који би на то пристали. Пошто патријарх није више из Црне Горе, овај прохтев није ненормалан. Само је одређен један до последњих дана мирски свештеник, који је прескочио сва звања преосвећених архијереја. Узео је име Данило. Вероватно ће имати боље среће него његов претходник (а претходник његовог претходника митрополит Јоаникије Липовац, Бокелџ, убијен је по захтеву самих црногорских комуниста. Видети о томе наш чланак "Како је настрадао црногорско-приморски митрополит Јоаникије", "Канадски Србобран" од 17. септембра 1959.).

Морамо ипак приметити да у "Народној републици Црној Гори" католици имају два епископа: једног у Бару, који је чак архиепископ и примас српски, а другог у Котору. Цела та "република" има 20 хиљада католичких верника, а бивших католика сад атеиста има такође веома мало. Па ипак имају два архијереја, и власти црногорске се ништа не буне што их је два. Њихова места нису никад упражњена: чим један нестане, поставља се други.

У Котору је за време рата био бискуп Павао Буорац, нескривени усташа, који је тражио од Загреба да анектира Боку. Он је пребачен у Дубровник, а да му није длака са главе недостала.

УПОРНА НАСТОЈАЊА ЗА ОДВАЈАЊЕМ МАКЕДОНСКЕ ЦРКВЕ

Са питањем "Македонске цркве" ишло је далеко теже. И тамо је образован неки "Иницијативни одбор" и од првог

дана се тражи осамостаљење те цркве, њено одвајање из јурисдикције Српске Православне Цркве.

Македонци су избацили српске владике. У ствари, њих је избацио бугарски окупатор, а новооснована "Народна република Македонија" није их хтела примити натраг. И сви покушаји црквених власти нису успели да склоне македонске дејце да овим владикама дозволе долазак у њихове резиденције и обављање њихових легалних функција.

Онда је настало погађање и узајамно ломљење пуних 13 година. Понекад је изгледало да Македонци попуштају, али су то били само њихови тактички потези у моментима када се нису осећали сувише јаки. Ми смо од 1950. пратили сва збивања на овом терену и објавили преко 20 новинских написа. За историјат овог питања и за правилно разумевање тога догађаја они би били веома корисни да се објаве. Ми смо их ипак морали избацити из текста због огромне цене сваке штампане стране.

Једном су Македонци били пристали за време патријарха Викентија, да имају владике домороце и да им се дозволи употреба свог "македонског" језика у црквеној администрацији. (Богослужбени је језик један исти код свих православних Словена).

То је било у пролеће 1957. Тада је изашло, под датумом 7. јуна, једно саопштење званичне агенције "Танјуг" из Скопља, које је гласило:

"На заседању Архиепископског сабора Српске Православне Цркве одржаном од 19. до 31. маја о. г. у Београду, размотрен је и једнодушно прихваћен споразум постигнут 10. априла о. г. између Св. Синода са патријархом Српске православне цркве г. Викентијем на челу и делегације Иницијативног одбора из НР Македоније. Овај споразум представља успостављање организације црквене управе по епархијама у духу Устава Српске православне цркве, употребу македонског језика у црквеној администрацији, укључујући и печате, избор епископа домородаца за све епархије у НР Македонији и решавање осталих питања. Овај споразум наишао је на једнодушно одобравање православног свештенства и верника у НР Македонији".

Интересантно је да је тај коминике саопштен из Скопља а не из Београда, да је објављен осам дана после закључења Сабора у Београду, да је у њему, према званичном гласилу комунистичке Југославије, постигнуто пуно одобрење православног свештенства и верника у Македонији.

Али је нешто одмах за овим запињало и све је учињено да се Споразум не спроведе.

Српска јерархија била је овом солунцијом задовољна. Од једном, "Иницијативни одбор" предлаже на три владичанска места четири ожењена лица, од којих нека нису имала ни богословску спрему. Разуме се да је Архијерејски сабор морао да одбије таква лица као неподобна (*personae non idoneae*), јер би иначе дошао у сукоб не само са Уставом своје Цркве већ са светим канонима.

Несумњиво су "Македонци" са тим рачунали, али су хтели да после имају аргуменат како "Београд" неће да прими њихове кандидате и уопште "Македонце". А кад су после сами узурпаторно одабрали архијерејске кандидате нису инсистирали на тим лицима, већ су "изабрали" ипак нежељене људе (али неквалификоване, без богословске спреме, чиме нису били повређени канони, а Устав Српске Православне Цркве прогласили су били за себе неважећим).

После је чињен све тежи притисак на органе Српске Православне Цркве да "дефинитивно" реши питање Македонске православне цркве. Не само Добривоје Радосављевић, већ и сам претседник Броз су чинили примедбе и сугестије, у чијој позадини су биле очигледне претње. Није се никако желело решење "у духу Устава Српске Православне Цркве"; оно што су били споразумно утврдили православни Срби и "Македонци", то је режим антисрпски и антиправославни ставио ван снаге. Он је очигледно желео пуну капитулацију Српске Православне Цркве и потпуно одвајање Македонске православне цркве од Српске.

То се морало учинити без обзира на став и држање српске јерархије; то је требало учинити насупрот њој и упркос њој. На несрећу Срба, а срећу њихових непријатеља, ускоро је преминуо патријарх Вихентије и ствари су добиле театралан и ванправни вид.

Пошто није могла да се образује и организује легално, извршена је узурпација помоћу смишљеног и раније спреманог препада у виду тзв. "Заседања Македонског црквено-народног саора" у Охриду почетком октобра 1958. "Политика" је 5. октобра писала: "Сабору присуствују 208 делегата православних свештеника, монаха и верника изабраних редовним путем од стране црквених тела и организација". Какав је то "редован пут" видеће се даље. Све је рађено тајно, иза леђа Српске православне јерархије, која ни појма о томе није имала. Можда једини патријарх Герман. Чак многе околности говоре да је он саучесник тога покрета и тога Сабора.

Али је режим знао за то. Шта више, све је рађено под ауспицијама и под руководством режима. Били су присутни Милоје Дилпарић из Савезне комисије за верска питања, Стра-

хил Гигов, претседник комисије за верска питања Македоније, фамозни прота Смиљанић итд. Увек иста лица кадгод се ради о разбијању Српске Цркве.

Даље стоји: "Акламацијом је усвојена одлука о обнављању Охридске архиепископије, затим одлука о избору митрополита Македонске православне цркве и одлука да Македонска православна црква буде у канонском јединству са Српском православном црквом преко њеног поглавара патријарха".

Као што се види, ова "Македонска црква" је створена виа факти, заобилазећи све компетентне факторе и све постојеће норме. Извршен је неки црквени протунђиаменто, непознат у аналима Православља.

Правну страну питања разматраћемо посебно. Овде треба само рећи да званично и видљиво ниједан орган Српске Православне Цркве није при овом акту учествовао. Она је стављена пред готов факт, пред "свршен чин". Она је могла само протестовати, али о неком повлачењу саме одлуке није могло бити ни говора. Режим је са целим својим претстижом стојао иза њега.

Само улога патријарха Германа није овде јасна. Он се не само као легитимни претставник Српске Цркве није нигде изразио против овог акта, није га нигде осудио, није се ни најмање оградао од њега. Напротив, он је непосредно затим и после читаво време до данас извршавао одлуке тог узурпаторског "Сабора", почевши од посвећења тамо изабраних епископа, па до довођења свога госта патријарха московског и све Русије Алексеја у Охрид на конфирмацију те одлуке. О томе такође треба посебно говорити.

Остаје свакако мистериозно да је тај Сабор сазван и извршен непосредно после интронације патријарха Германа, док се он још није био сасвим усео у том трону.

Права истина ће се дознати доцније. За сад се могу само констатовати факта и пронаћи индиције, које улогу садашњег српског патријарха чине веома сумњивом. Он је несумњиво бирао као фаворит режима, то је факат који се не може спорити. Врло је вероватно да је он режиму дао и обећања да ће спровести ову или ону његову жељу, во првјех ону до које је режиму било нарочито стало, да ће помоћи обрзовање "Македонске цркве".

Он није протествовао, а други и нису могли протестовати. Увек се истиче да је Српска Православна Црква, као и свака друга православна црква, организована саборно. То стоји. Али патријарх, на основу члана 55. Устава, претставља Српску Православну Цркву, и само он може да даје у име њено изјаве. Он председава свим колегијалним телима, и

Сабору и Синоду. Они се не могу састати, и не могу решава-
ти, ако их патријарх не сазове и ако он не отвара седнице!

Значи да су осталим органима Српске Православне Цркве
у најмању руку завезана уста. Зато патријарх није намах та
тела ни сазивао, а сам се потрудио да конклюдентно ову но-
ву и незакониту творевину призна.

Бедна је ту била његова улога као што је бедна и судби-
на Српске Цркве под његовим вођством!

IV ИСТОРИЈСКА ПОДЛОГА "МАКЕДОНСКЕ" И СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

I

У Православној цркви се врши чешће реорганизовање:
стварање нових и преуређење постојећих помесних Цркава.
Ово је тим потребније, што су многе области биле вековима
"у пределима неверника" (*in partibus infidelium*), па после
ослобођења хоће и верске организације да прилагоде поли-
тичким.

Да би ово реорганизовање било правоваљано и уопште о-
правдано, морају се испунити неке претпоставке, да не ка-
жемо услови. Мора се одабрати правилан ток поступка и, по
могућности, измена историјски фундирати. Другим речима,
треба промене и историјски и правно поткрепити..

Правним проблемима ми ћемо овде дати доста места, јер
су они нарочито пренебрегнути приликом проглашења "Ма-
кедонске православне цркве", и јер је писац ових редова
правник по струци. Али не смео мимоићи ни историјске мо-
менте.

Два историјска питања се овде намећу: осветлити прош-
лост Скопске митрополије уопште, и установити њену везу,
одн. подврженост већим црквеним формацијама.

Док је Скопска епархија стародревна, Скопска митропо-
лија је настала у српској ери, управо под Душаном. Своје
уздигнуће има да захвали проглашењу Српске патријарши-
је, које је изведено у самом Скопљу, али је седиште Патри-
јаршије било предодређено у Пећи. Као неку рекомпензаци-
ју Скопљу, цар Душан је подигао епархију "часнаго и сла-
наго града Скопља" на степен митрополије (Станоје Стано-
јевић, Белешке о неким старим иконама). Тад су још неке
епископије уздигнуте на степен митрополија, али је скоп-
ској дато првенство. Она је названа "првопрестолна митро-
полија", грчки прототронос (К. Јиречек, Историја Срба, пре-
вео Радоњић, III, 78). "Она је по старешинству ишла испред

свију", како даље наводи Јиречек.

Цар није хтео да премешта седиште аутокефалне српске цркве, ма да је тежиште државе померено било ка истоку, чему је прилагођена такође цивилна и војна организација, али не и црквена. Ту је Душан поступао обазриво и паметно. Зато је и своју задужбину саградио код Призрена и недалеко од Пећи, а не у новоосвојеним областима и на домаку Цариграда коме је тако жудео.

Не сме се губити из вида да је охридски "архиепископ Никола учествовао на крунисању Душанову за цара (1346) и на државном сабору у Скопљу (1347)" (Јиречек цит. дело, 87). Он се, бар конклюдентно, сагласио са отцепљењем Скопске епархије испод његове власти и прелазом нове Митрополије скопске под Пећ. Отцепљење Скопља из Охридске цркве извршено је раније; на сабору у Скопљу оно је добило канонску потврду. (Видети о томе и Јован Радонић, Римска курија и јужнословенске земље од XV до XIX века. Београд 1950. Издање САН. Стр. 152-3).

Скопска митрополија је делила судбину осталих српских епархија, и била час под Пећи, час под Охридом, час под Цариградом. Али једну ствар треба нагласити (јер нам не изгледа довољно наглашена): Кадгод је постојала Српска патријаршија, Скопска митрополија је била под њом. И под Првом, и под Другом, и под Трећом патријаршијом, Скопска митрополија је била увек у њеном саставу. Она је била одељена од Срба само за време турско, и то не цело. Јер је и тада била далеко дуже под Пећи него под Охридом и него под Цариградом!

Срби су створили Скопску митрополију и они су је увек рекламирали, па чак и добивали кад су имали организацију изнад митрополитске, а то значи патријаршију.

Још нешто: Кад је била у саставу Охридске архиепископије и Цариградске патријаршије, оне су обе биле грчке. Оне су биле грчке и за време постојања Друге српске патријаршије. Ако изузмемо Егзархат бугарског кова, који је једна изузетна неканонска пајаза, Скопска митрополија је била или грчка или српска. Дуже српска него грчка.

Та митрополија није никад у историји звата македонском митрополијом, нити је у ствари икад била македонска. Пре него је проглашена митрополијом, Скопска епархија је била и бугарска и византијска (грчка). Чак и за време Самуила, Охридска је патријаршија "називана бугарским именом" (Рад. Грујић, Охридска архиепископија, Народна енциклопедија СХС).

Нити се историјски може, дакле, оправдати наслов "Маке-

донске митрополије", нити њена персонална унија са Охридском архиепископијом.

Ово је све рађено ван историјске подлоге, као што је рађено ван правног оквира.

II

Не само да Скопска митрополија није никад била "македонска", нека таква "македонска црква" није такође никад у историји постојала. Постојала је Охридска архиепископија, веома моћна и угледна, али се она није звала македонском, нити је тај израз икад у историји био познат све до фамозног "Охридског сабора". Нема никаквог помена о таквој цркви нити у историји хришћанских (православних) црква нити у ма ком црквеном праву.

А Српска Православна Црква није никад престајала да постоји откад ју је засновао Свети Сава 1219. год. Постојала је увек и без прекида. Мењао јој се опсег, мењало јој се седиште, одн. средиште, мењале су се државе у којима је била организована, али је увек бар негде легално постојала и дала сведочанство своје историјске и правне егзистенције.

Настала у слободној српској држави, она је њу преживела и продужила свој живот под Турцима. Некад се сматрало да је било нешто мало прекида до образовања тзв. "Друге српске патријаршије"; данас је скоро утврђено да је континуитет одржан и до тада (види детаље у књизи "Из српског верског живота", Минхен 1961, стр. 31, 32.).

Истина, после Велике сеобе, вођене од самог пећког патријарха, она је, та Патријаршија, атрофирала и најпосле нечујно нестала. Но у исто време рађа се Српска Православна Црква у Бечкој ћесаровини. Шта више, она се јавља као континуитет Српске Цркве у Турској, као њен наставак, као продужење њено. Чак и у персоналном погледу: продужује да је води исти првосвештеник који ју је водио у Пећи, у самој Турској (Арсеније III).

Кад би се узело да је Српска Православна Црква у Турској престала да постоји са одласком патријарха Арсенија Чарнојевића (што није случај), није нестало те Цркве уопште. Она је продужила да егзистира и да дејствује по целој Угарској и неким деловима Аустрије, у свим пределима ван Турске где Срби живе. У Црној Гори није престајала никад,

Ослобођењем Србије, почетком XIX. века установљује се и тамо једна аутокефална Српска Православна Црква, тако да их је било организациски три (духовно само једна). Такве су се сјединиле, са другим епархијама, у једну Српску

Православну Цркву 1921., и образовале "Трећу српску патријаршију".

Персонални састав те Цркве није требало декретима опредељивати: њу су сачињавали сви Срби и само Срби. Она је била толико национална, да никакве државне границе, и никаква наименовања области нису могли утицати на њену деминацију. Она је била српска не само у Србији, већ и у Турској, и у Угарској, и у Црној Гори, и на Приморју итд. Њу су сачињавали Срби без обзира чији су поданици били.

И да се та црква изједначи данас са некаквом јексик "црквом", неком вештачком творевином, наметнутој и Србима и њеним верницима од стране комунистичког, атеистичког режима, коме до Цркве и вере није ни најмање стало! Циљ му је био само разбијање Српства и кроз Цркву као што је оно разбијено територијално и културно.

Не само да "Македонска Црква" није у прошлости постојала, већ није никад ни чињен покушај њеног формирања. Не може се тврдити да је то неко спречавао. Јер нико није ни предузимао ништа да се то реализише, нико није пледирао за тако нешто, нико није ни најмањи предлог у том смислу постављао, ни сама идеја није била набачена. "Македонци" су искористили тренутну слабост Срба да ту своју "Цркву" некако и правно прокламују. Но нико и не помишља да јој припоји епархије ван Југославије, као што нпр. Српска Православна Црква има епархије у Маџарској, Румунији, Арбанији, Америци итд. Као "македонска нација", тако се и "македонска црква" простира само толико колико допиру бајонети југословенске милиције.

И они хоће сад, па и режим то хоће, да ову назови "цркву" изједначе са Српском Православном Црквом, да их ставе на исту ногу, да им укажу једнаку важност. Са Српском Православном Црквом, која је као таква дала милионске жртве у крви чак и последњег рата (скопски митрополит Фирмилијан је жив спаљен у Првом светском рату од предака ових истих лица која су прокламовала "Македонску цркву"), која се афирмирала кроз векове у свим историјским епохама, чији верници никад нису хтели да потпадну под неку другу цркву, којој су и преко Мора и свуда, на свим континентима, остајали њој верни. И с њом да упореде неофите без корена, без прошлости, без правне подлоге, без икакве ваљаности.

V. ДАЉЕ КОМБИНАЦИЈЕ РАЗБИЈАЊА СРПСКЕ ЦРКВЕ

I

Антисрпска клика која влада Југославијом није се сасвим задовољила досадашњим разбијањем и демембрацијом Срп-

ске Православне Цркве, већ жели њено тотално расточавање, њену атомизацију.

Разуме се до то не може спровести сама државна управа, а још мање комунистичка партија Југославије, не може се то реализовати ни узурпацијама налик на ону македонску, не може се то остварити без изречне сагласности надлежних органа Српске Православне Цркве и без признања осталих православних цркава.

Зато режим ту поступа обавриво и скоро нечујно. Само посредно се може понешто дознати. Интересантно је да у овом погледу све иницијативе потичу са хрватске стране и да хрватска емиграција даје аргументе своје Загорцу Јоси, пу Брззу. О томе је дао детаљне податке др. Бранко Миљуш у једном канадском листу.

Он тамо каже (број од 5. јануара 1961.):

"Чује се из хрватских кругова да је Мештровић, приликом посете Титу, предлагао укидање Српске православне цркве и стварање православне цркве по републичким називима..."

А мало пред тим пише:

"Павле Остовић, који се закитио југословенском кокардом да би своју хрватску шовинистичку робу необавештеним странцима што лакше протурио, у ризници својих и Мештровићевих измишљотина, које су назвали 'Истина', предлаже следеће решење за Српску православну цркву:

"Било би рјешење ако би се активност Српске православне цркве ограничила на републику Србију, која је уствари црква Србије, док би свака федерална република требала да организује своју властиту цркву. Недавно организовање аутокефалне македонске цркве чини нам се да би био први корак ка правом решењу..."

Ту је он на потпуно истој линији са усташама, и ратним и послератним. Тако нпр. Ивица Фрковић, б. усташки министар, у своје чланку "Узроци и рјешење хрватско-српског сукоба" ("Даница", 8. дец. 1954) третира проблем Српске православне цркве у Хрватској и решава га на овај начин:

"Срби не могу имати свога вјерског поглавицу изван територије хрватске државе. Српска православна црква мора имати своју врховну управу у хрватској држави и њезин поглавар мора у њој имати своје сједиште и бити неовисан о патријарху Српске православне цркве у Србији."

Интересантно је да Хрвати не дозвољавају да "Срби имају свог вјерског поглавицу изван територије своје хрватске државе", чије границе сами Хрвати опредељују (!!!), иако је Српска Православна Црква колегијално ("саборно") ор-

ганизована и њен "вјерски поглавица" није уствари никакав поглавица, али католици имају свог стварног "вјерског поглавицу" "изван територије своје хрватске државе", имају римског папу чак у Италији. Он је стварно врховни поглавар Цркве: штогод одлучи, то је извршно, без апелата, чак непогрешно. Ни на земљи ни на небу се не сме оспоравати! Он ипак може да буде изван Хрватске, али не сме фиктивни "поглавица" Српске Цркве!

Познато је да је и "НДХ" била увела "Хрватску православну цркву" кад је покушај покатоличења наишао на протесте савезничке Бугарске и Румуније. У својим скоро изашлим мемоарима је китар Иван Мештровић навео нешто мало од свог трочасовног разговора са "поглавником". Ту књигу Мештровића је веома опширно приказао Влахо Раић у својој "Слободној Ријечи" за новембар 1961. Један став његовог приказа гласи:

"О прогонима Срба, Павелић му је рекао, да не иде за истребљењем тобожњих Срба, већ србијанске пете колоне. Не треба их силити да се покатоличе, како неки мисле, рекао му је Павелић. Нека се они признају Хрватима, па ћу и ја примити православље".

II

Др. Бранко Миљуш доказује да и ХСС у емиграцији гаји исте тежње и жеље. У малопре цитираном чланку каже:

"Др. Ј. Крњевић није усамљен у ХСС у оваквом резонувању. Његов присталица Младен Ђунио Зоркин у свом чланку 'Артуковић, комунисти и Жидови' ('Хрватски Глас', 16 фебруара 1959), у коме пледира против изручења овог зликовца југословенској држави, пише:

"Српски народ као и жидовски народ...немају права да се било како мијешају у нашу борбу за стварање Хрватске, за правду у Хрватској или за вјеру у Хрватској — то су права само синова хрватскога народа,,,"

Године 1960., кад је било најактуелније разбијање Српске Православне Цркве, писао је у томе специјално хрватски емигрантски публициста Анте Цилига. Ја сам имао његов напис али га нисам сачувао. Чланак Цилиге је прештампан и у руском емигрантском листу "Руска Мисао", која излази у Паризу, и то у два броја септембра 1960. Сама чињеница да руски православни лист те ствари публикује треба да отвори очи Србима и да виде куда су све Хрвати доспели и које све позиције ми православни Срби губимо.

Срећом, на тај чланак-памфлет Анте Цилиге, одговорио је др. Мих. Глушчевић, бивши претседник Српске право-

славне цркве у Француској; његов одговор је "Руска Мисао" лојално донела у броју од 17. децембра 1960. Овај одговор је пренео, на српском, "Канадски Србобран" од 23. фебруара 1961. Из њега ћемо и ми овде пренети извесне ставове. Тако нпр.:

"Кад су после рата комунисти узели власт у Југославији они су почели примењивати све мере да би разбили јединство вере и национално јединство српског народа. Да би га национално ослаби и да би му уништили његов отпор према комунистичком режиму, комунисти су поделили српску територију на неколико федеративних јединица. Да би ослабили религиозност српског народа, они су у републици Македонија, која је била колевка српске средњовековне државе и цркве, — статус који у историји није никад постојао Овом херезијом комунистички безбожници желе обезбедити македонској јединици религиозну аутокефалност.

Према извесним знацима, југословенска комунистичка влада неће се зауставити на овом путу слабљења Српске православне цркве. И у другим јединицама она ће се потрудити да умањи српски утицај у Српској православној цркви.

Лишавање националног карактера Српске православне цркве почело је у сателитској хрватској држави, на челу које су, за време Другог светског рата, стајали хрватски фашисти званци "усташи". Они су укинули Српску православну цркву и на њено место организовали тако звану "Хрватску православну цркву,.. Али још пре тога они су убили 500.000 православних Срба 240.000 силом превели у католике, 229 српских цркава и манастира порушили и запалили, четири православна епископа и 188 свештеника убили.

На овај се начин једино и може објаснити што лишавање националног карактера Српске православне цркве, оно што спроводи комунистичка југословенска влада, помажу такође хрватски шовинисти. Њима је много корисније називати Српску цркву по њеним етничким федеративним јединицама, или чак назвати је и "југословенском.. — само не "српском".

Овакву трансформацију Српске Православне Цркве жели и сам писац поменутог чланка...

Жао ми је што ми простор не дозвољава да се поближе осврнем на ове хрватске дрскости, које у најчистијој форми раскривавају њихов став према Србима и њихову политичку идеологију.

Тако нпр. и Ђунио-Зоркин (нажалост прирођени Бокељ) и др. Јурај Крњевић не дозвољавају да Срби уопште имају утицај при одређивању њиховог националног и верског статуса у Хрватској. То је само "право синова и кћери хрватског народа"- Срби из других крајева не смеју ни да се ин-

тересују за своју браћу. Све што се у Хрватској збива, то је само проблем који Хрвате интересује и који они имају сами да реше. Чак ако они реше да се сви Срби протерају или да се сви побiju, као што су Хрвати већ једном у скорој прошлости решили, Срби немају права да ма шта против тога предузму; то су "права само синова и кћери хрватског народа". Хрватски народ има њима да определи и верски статус!

Није ли свакоме јасно да се ради о новом издању усташке идеологије! Да ли је иједан народ света за своју мањину то некад казао (сем Хитлер за Јевреје)?

Али, док Хрвати преко својих легитимних претставника одричу Србима право да уопште учествују при одређивању њиховог верског статуса у есенцијалној Хрватској, дотле сваки Хрват сматра да он може да опредељује статус православних Срба и ван граница те нације. Хрватима је све дозвољено, Србима све спречено, налик на њихову "НДХ".

III

Да режим није напустио већ само одложио намеру даљег разбијања Српске Православне Цркве нека послужи један податак из ових дана (фебруар 1962). Почетком тог месеца био је у посети Београду "митрополит Македонске православне цркве" Доситеј, па је том приликом "Боби" Радосављевић примио и њега и патријарха Германа ад аудиендум вербум (шта су дочекали српски патријарси!). У извештају Танјуга од 8. фебруара стоји измућу осталог и ово:

"Члан СИБ-а Добривоје Радосављевић је напоменуо да су народне власти поздравиле такву организацију православне цркве, којом је и у верском животу омогућена национална равноправност."

IV

Све су ово само комбинације, па смо и у наслову овог одељка то нагласили.

Реализовање овог пакленог плана изгледа просто немогуће: ни највећи Јуда међу српским архијерејима не би га прихватио. Ниједна страна Црква не би га признала. Народ појединих република би се томе успротивио: несумњиво они у Хрватској, Славонији и Далмацији, али у Босни и Херцеговини далеко више. Тамо би то довело до револта и малтене до принциповских подвига. У Босни је срж Српства!

Зато нема изгледа да меродавни антисрби који су на челу данашње Југославије ма шта предузму у овом правцу у "до-

гледно време". Али да је то њихова прикривена жеља, о томе се не може сумњати. Они увиђају да, доклегод Српска Православна Црква обухвата васколик српски народ, нису ни њихове тежње за разбијањем Српства сасвим остварене.

Они, зато, те прикривене жеље крију, надајући се да ће ток догађаја донети ипак погодан моменат за њихово остварење.

То је један разлог више да се ова књига што пре напише и изда: да се Србима по целом свету отворе очи и да увиде шта им се још спрема!

Б/ПРАВОВАЉАНОСТ “МАКЕДОНСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ”

Црква је једна заједница људи и, као свака заједница, подлеже правном регулисању. Она, данас, и настаје, и постоји, и дела на основу правних норми и у оквиру правног поретка. У ранијој Југославији, као и у већини европских држава, црквене заједнице су јавноправне корпорације аутономног карактера. Поред тога, скоро све данашње црквене заједнице су делови већих заједница раштрканих по свету, тако да оне живе и по својим нормама и по нормама укупних организација. Ове последње норме су делом хуманог а делом дивиног карактера.

Црквене заједнице су дужне не само поштовати правне прописе државне и верске, већ и традицију црквену, континуитет црквеног живота итд.

Зато се оне и теоријски-правно разматрају. Црквено право, или Канонско право, није ништа друго него систем излагања начела и института црквених заједница.

“Македонска православна црква” је погазила све те принципе и све црквено-правне максиме, и то се мора стручно утврдити. Мора се и њен постанак и њено функционисање подврћи стручној правној анализи. То је предмет следећих излагања. Она чак заузимају централно место у овој расправи. Писац је правник, и он је предузео цео посао да би своје правне опсервације изнео. Остали делови служе углавном као подлога овим јуридикким контекмплацијама, бар уколико се тиче “Македонске православне цркве”.

Он је свестан да ово дело неће имати никакав, или веома мали, непосредни ефекат. Оно неће срушити ту узурпаторску цркву, али ће пружити српским патриотима ефикасно оружје да је сруше кад наиђе погодно време, да је сруше без капи проливане крви, без жучне борбе, без употребе силе. Даће им материјал правни, духовни, какав је у цивилизованом свету уобичајен. Даће им материјал који ће морати да

убеди и пријатеље и непријатеље, нарочито неутралне личности.

Све то треба имати спремно. Није то лако импровизирати кад изиђе потреба, нити се може увек наћи погодна личност, која располаже и временом и аргументима. Емигрантска доколица, пуна беде и очаја, има и нека преимућства. Ето и ово: да пронађе средства и доказе манисања творевине настале из пркоса и мржње.

VI ПРАВНА ВАЖНОСТ "ОХРИДСКОГ САБОРА" И ЊЕГОВИХ ОДЛУКА

I

"Охридски сабор" није проистекао из правног поретка, ни световног ни црквеног. Напротив: он претстаља негацију, ломљење и рушење тога поретка, акт фактички а не правни, акт деструктивни а не позитивни.

Као такав, он се не може подврћи ни у једну категорију правних аката, већ се може само илустрирати као неправни, оди. противправни акт, и ту појамно осветлити.

Овакви акти, или овакви процеси, подвизи, зову се у јавном праву узурпације, а у црквеном расколи.

Јасна је ствар да је раскол противправан, јер никакав правни поредак њега не предвиђа и не регулише. Ниједна црква не сматра тако нешто могућим и не пада јој на памет да евентуално предвиђеном процедуром још њега легитимише. Са гледишта сваке црквене организације он је немогућ.

Конкретно, са гледишта Српске Православне Цркве и њеног законодавства, овај "Сабор" је један атак на њену интегритет и њену егзистенцију. Са правног гледишта он би могао да се итнорише.

Исто тако са гледишта општег јавног права (у које спада и црквено право, бар овај део) овакав поступак се сматра скроз противправним и карактерише се као узурпација.

Узурпација је латинска реч, али је усвојена као правни терминус техникус. Под њом се разуме ненадлежно и неправно присвајање неке ствари или заузимање неке позиције, преузимање атрибута и власти (компетенција) које некоме не припадају. То је, просто и неправнички речено, крађа надлежности.

То може да чини појединац, а може, као што се види, и колектив. У конкретном случају то је чинио "колектив", маса од преко 200 лица сабрана и "организована" мимо правног поретка. Јер ни у црквеном праву, ни у државном праву земље тако нешто није било предвиђено.

Све је рађено без правне подлоге, *via facti*, па се правно не може ни правдати. У римском праву су били жигосани као крајње неправни акти вршени *vi, clam ac periculo*. То српски значи: силом, потајно и изнуђено. То је типичан случај са “Охридским сабором”.

Све његове одлуке, сви закључци, сви акти су ништавни, чак више него ништавни.

II

Читаоци ће се зачудити кад ово прочитају и питаће се како може нешто бити ништавније од ништавног. Нарочито ће се чудити неправници, а веома вероватно и многи правници. Зато морамо укратко ове појмове објаснити.

Неправилни или манљиви правни акти могу бити разног интензитета, па су према томе и теоријски начињене разне скале разликовања. Нису сви писци у том категорисању сагласни, али углавном следећа подела на три ступња изгледа најлогичнија и најразумљивија.

Прво су рушљиви или поништивни акти, друго ништавни а треће непостојећи. Први производе своје пуно правно дејство док се не ставе ван снаге; ако су стављени ван снаге, остаје ипак у важности што је на основу њих предузето у међувремену. Други не могу никад производити легалне правне ситуације, они су неважни *ipso iure*; није потребан један конститутиван одн. деконститутиван акт да их стави ван снаге. Али, пошто такви акти могу имати спољни изглед легалних аката, потребно је само установити да они не важе. То се чини тзв. декларативним актом, којим се утврђује да оно што има изглед обавезног правног акта то у ствари није. Претходни акти и радње, предузете на основу њих немају никакав правни значај; они деле судбину основног акта па макар били донети пре декларације о његовој неважности.

Непостојећи су акти који се правно нису уопште ни појављивали, који никакво правно обележје немају, који у правној сфери не егзистирају. Зато се и зову непостојећи акти (француски *actes inexistantes*, немачки *null und nichtig*). И у римском праву имамо потврде за овакво схватање. Једна његова максима гласи: *Non esse vel esse nullum, paria sunt*. То значи: Не постојати, или бити ништаван, то је исто. Друга једна максима гласи: *Falsum quod est, nihil est*. Српски: Што је претворно, то је ништа.

Такве акте не треба уопште стављати ван снаге, ни деконститутивно ни декларативно, јер они не постоје. Не може се отстрањивати или уништавати оно што не постоји. Кад је

реч о правном домену, не може се правно рушити што правно не постоји. Они постоје само фактично као одигледне, свакоме јасне и видљиве, повреде права. Јуридички, они се просто игноришу. Њихова правна одора је лаучинаста и прозирна, ради се о фикцији, о швиндлу.

Сваки правни акт треба да произађе из неког другог, вишег правног акта (управни акт из уредбе, ова из закона, закон из устава итд.) Непостојећи акт нема своју "происходну норму" (како смо ми то обележили једном приликом говорећи о Бановини Хрватској), нема "визу законских текстова", како кажу Французи, не садржи потпуну легитимацију која се налази у некој вишој норми. Он долази као неки дивљак, странац у кући, туђе чељаде: изнебуха и неприпремљен, пузајући кришом или употребом силе. Не правда се, јер нема чим да се правда, већ одмах врши насиље.

Најчешћи облик непостојећег акта претставља тзв. узурпација. То је, као што смо рекли, неовлашћено присвајање неке ствари или неке функције. То је отимачина, где сила замењује право. То је задирање у туђ домен неправним путем и средствима. Узећемо неколико драстичних теориских примера. Нпр. један чиновник Двора дође до печата и формулара, па напише указ; или један жандарм се прогласи за среског начелника па почне да врши акте власти, или један годофицир преузме команду пука итд. То може бити и обичан грађанин који се помогао насилних средстава. Или једна општина, један срез итд. отцепе се од државе и прикључе некој другој. Сви ти "акти" не морају да се стављају ван снаге, они се просто игноришу.

Као школски пример се увек износи позната "Кепеникијада": почетком овог века је у варошници Кепенику, недалеко од Берлина, један ципелар задржао чету краљевске пруске гарде, ставио јој се на чело у униформи гардиског капетана, и почео да вршља по вароши уз помоћ војника. Међу осталим ухапсио је и самог претседника општине. Те акте није требало правно обеснажавати. Имали смо и ми у Србији нешто слично почетком овог века. То се догодило у Шапцу, зими 1902. Један пустиолов, Радован Алавантић, преобукао се у чамцу на Сави у генералску униформу, стигао у град, прогласио свргнутим краља Александра Обреновића и почео да врши заповести. Многи су му се покоравали, али га је жанд. капетан најзад убио. Штогод је урадио, то је а priori непостојеће у царству права.

Такав је случај и са одлукама тзв. Охридског народног сабора. Он је настао мимо правног поретка и против правног поретка (и државног и црквеног; нас интересује овде црквени поредак, јер је и Сабор вршен у том домену). Он је изведен

praeter legem et contra legem. Његове одлуке имају се игнорисати, све што је решио сматрати да није решено: *quia iam nota et usurpata res erat!*

III

Епископ Никодим Милаш каже у свом монументалном "Православном црквеном праву" (стр. 318): "Оснивање једне црквене области, или подигнуће једне мање на већи степен, а исто тако и укинуће или сједињење двеју области у једну, све ово припада на првом месту саборној власти дотичне обласне цркве... Уопште при свакој промени у црквеном организму канони признају у томе еминентно право саборима... IV Васељенски сабор посебним каноном осуђује покушај што су неки епископи чинили да се на основу добивених од државне власти грамата ослободе од власти законитог митрополита и да сами постану митрополити" Милаш се позива на 12. канон истог Сабора. Као да је он специјално донесен с обзиром на "Македонску православну цркву".

На страни 320. пише епископ Милаш да "свака обласна црква, која је правилно основана, може имати своју јерархију и своју посебну управу". Акценат лежи на речима "правилно основане цркве. "Македонска црква" је све друго само не то.

IV

Јасно је, онда, да не може правно важити ништа што је предузето или доцније проистекло из одлука тог Охридског сабора, што извире из одлука и догађаја на том Сабору, што му правно следује: Никаква посвета, никакво одликовање, никаква одлука те "Цркве" нема правне важности, јер су јој основе правно неважеће, узурпаторне.

У римском праву има низ изрека и регула које кажу: ако је нешто само ништавно не може никакво ваљано правно дејство да произведе. Ево три таква принципа (први и други су потпуно исти, само са измењеним редом речи, трећи је такође садржајно исти): *Quod nullum est, nullum producit effectum* *Nullum quod est, nullum producit effectum*. *Actus a principio nullus, nullum producit effectum*.

V

Што се тиче специјално ваљаности "избора" митрополита и "архиепископа" Доситеја, као и епископа Климента и Наума, ту се можемо позвати на посебне одредбе Канонског одн. Црквеног права.

Они нису изабрани од јерархије, како то облигатно наређују црквени прописи, јер црква се из себе обнавља, рачва, наслеђује, продужује. Не сме бити никаквог уметања са стране.

А баш се са "македонским владикама" то десило. Они су "изабрани" одн. натурени од цивилних власти Македоније у сагласности са врховним органима Југославије. Ниједна православна црква није претходно имала појма о томе, чак ни Српска. Стављене су пред готов чин.

А у Православном црквеном праву постоји једна недвосмислена одредба, по којој су такви акти неважећи. То је Правило 30. Светих Апостола. Оно гласи у старом српско-словенском тексту овако: "Епископ, ашче помошчију мирских књаз примејет цркоњ, да извержестја и отлучитсја". То сам нашао у првом Црквеном праву не само српском него опште православном Јефимија Јовановића, издатом у Новом Саду 1841.

Ја бих то правило овако превео на савремени језик: Епископ који помоћу световних кнезова прими цркву, да се збаци и отлучи (из заједнице). Правило говори о кнезовима одн. владарима јер је донето у доба монархија; никаквог разлога нема да се оно интерпретативно не прошири на сваку врховну државну власт, Његов је сав смисао у томе: Епископ кога државна власт мимо црквене постави за епископа и да му дијецезу, не сматра се легалним епископом нити се црквено-правно признаје. Ако се мора толерисати док је под заштитом власти, он има сместа да се збаци па чак и екскомуницира чим се та могућност пружи, чим црква добије своју слободу одлучивања.

И епископ Никодим Милаш у свом Црквеном праву (стр. 379.) каже: "Крајем VIII века Седми васељенски сабор нашао је за нужно бавити се питањем о избору епископа, те потврђујући пређашње начине у овом погледу, осуђује својим 3. каноном обичај који се увукао био, што су неки, миомилазећи црквену власт, употребљавали световне власти (пара архонтон) да средством њих постану епископима, и проглашује се ништавним (акирос) такав избор".

Црквено право Милашево ми смо накнадно добили, тек почетком 1963., док су претходни наши ставови били публиковани у "Слободи" за 1959.. Сва је наша аргументација била правилна: и појам световних власти место кнежева и ништавост самих аката постављења епископа мимо званичне јерархије.

А тешко постоји у историји Православне цркве драстичнији пример инсталације епископа од стране власти, мимо

законитих црквених органа, него што је то случај са "македонским митрополитом и владикама". Пропис је толико апсолутан да га ни накнадно признање тог избора од црквених власти не може валидирати.

У стара времена учествовао је, истина, и народ у избору епископа, али је и тада јерархија имала прву реч. Епископ Никодим каже у свом Црквеном праву (стр. 378.): "Учествовање јерархије у избору и постављењу епископа, којему она предаје божанска пуномоћија, остала је и мора остати за свагда непомићном..."

Даље стоји у том Црквеном праву (383): "Правилно избрани... подвргавао се канонском испиту пред епископским сабором... Овај испит углавном прописује и апостолски канони (58. и 80.), а посебно је то прописано 2. канонем VII Васељенског сабора, који наређује да може бити постављен за епископа само онај који је добро обучен у Св. писму и канонима, и да ради тога он мора да се подвргне нарочитом испиту..."

Свега тога на "Сабору у Охриду" није било. Сам тамо избрани и ускоро посвећени епископ битолски Климент признаје да нема ни једног разреда никакве богословске школе! Типичан пример неподобног и неспособног, неквалификованог, од световних власти наметнутог архијереја! Тиме се општој карактеристици Охридског сабора као узурпаторског акта придружује и посебна неважност и противправност избора македонских владика.

Све је једнако ту било неправилно и са гледишта црквених прописа и општих правних начела и моралних максима. Све је неваљано, нелегално, "миломе Богу неприступачно".

Према свему овоме, правни темељи "Македонске православне цркве" су сасвим несигурни и клизави. И према општим правним принципима, и према начелима Јавног права, и посебним правилима Канонског (Црквеног) права, све што је у Охриду решено, и све што је доцније одлучено са позивом и као консенквенција решења Охридског сабора, све је то правно равно нули.

VII САГЛАСНОСТ МАТЕРЕ ЦРКВЕ

I

Код признавања нових црквених формација, у православном свету, у оквиру Православља, где се оно и обавља, потребно је у првом реду имати сагласност "матере цркве", тј.

оне цркве на рачун које настаје нова црквена заједница, од које се она одваја.

У конкретном случају, у случају "Македонске православне цркве", то би имала да буде Српска Православна Црква. Понекад може бити и више таквих цркава (случај код уједињења Српске Цркве и проглашења Српске патријаршије 1920.; о томе ћемо доцније говорити). У питању "Македонске цркве" у њеном садашњем саставу (а о томе се практично ради), никаква друга црква не долази у обзир сем Српске Православне.

Као што то није спорно, није такође спорно који је орган Српске Православне Цркве за то надлежан. То може да буде и јесте једино Свети архијерејски сабор. *

То произилази из члана 69. тачка 2. и 29. Устава Српске Православне Цркве. То произилази такође из општих правних начела да највиши и делиберативни орган доноси о овој одлуку.

Најбољи православни канониста епископ задарски Никодим Милаш, кога смо консултовали тек кад је овај рад био завршен, казао је у свом Црквеном праву (326): "Надлежност у признању самосталности једној или другој помесној цркви припада саборној власти, а посебно сабору оне цркве чији је саставни део била једна обласна црква, која има да се прогласи самосталном или самоуправном".

Међутим, ни сам Архијерејски сабор не може ову одлуку донети као административни акт, јер је за њу потребна измена Устава. За ово, пак, треба до буде сагласна одлука Архијерејског сабора и Патријаршиског савета. Ради се о нормативној делатности, која још мора да је прописно публикована.

Нас Србе, разуме се, ово питање највише интересује, интересује нас легалност "Македонске цркве" са нашег гледишта: да ли је она од српске јерархије и од српско-православних власти призната, како, зашто, да ли искрено, да ли јасно, да ли правилно, да ли легално? Да ли та "Црква" постоји мимо воље, чак и мимо знања, Срба или са њиховом сагласношћу? Да ли нам је натурена сасвим или смо приморани да је признамо? Како и на који начин? При томе ћемо овде само правни проблем третирати и правним језиком говорити.

* Ја по изузетку употребљавам тај адјектив "свети", и код Сабора и Синода наше Цркве, као што још ређе употребљавам титулу светости код патријарха. Сматрам да су те титуле, јамачно преузете из Византије, претенциозне и несавремене. Црква се може означити светом, а никако њени органи.

II

Седнице Архијерејског сабора су нејавне (у праву се разликује нејавност и тајност, баш у процесном праву, нарочито у погледу процедуре пред делиберативним и судећим "телима"). Ми не можемо знати шта се тамо решавало. Али можемо и морамо знати шта је у погледу "Македонске православне цркве" решено. То мора да се публикује и то у "службеном листу Српске Православне Цркве", у њеном званичном органу "Гласнику". Нити може неки други начин публиковања да овај замени, нити може уопште да важи промена Устава и статута црквених који не би били публиковани.

Можемо одмах рећи да евентуална одлука о признању или непризнању, о накнадној сагласности одн. несасгласности са образовањем "Македонске православне цркве" није публикована у "Гласнику" за ове четири године, и више, откад је та "црква" створена. Сваки смо број тога "листа" примали, увек изнова тражили неку респективну одлуку и, срећом, нисмо је нашли.

Могло би се говорити о прећутном признању, или конкluentном (појмове ћемо објаснити мало за овим), али је то у конкретном случају немогуће. Не само зато што то произилази из основних одредаба црквене организације, већ и фундаменталних правних начела.

Постоји једно изразито начело Римског права које гласи: *Expressum ubi requiritur, non sufficit tacitum neque praesumptum*. Српски то значи: "Где се тражи нешто изречно, ту није довољно (учинити нешто) прећутно или из чега би се нешто претпоставило". Као да је ова стара правна максима за наш случај начињена.

Ово а форциори важи за нормативне акте, чије је публиковање неопходан постулат савремене правне државе и увек народне Православне цркве.

Као необјављени нормативни акти, они не могу уопште доћи у обзир, а најмање као организаторно-нормативни акти. Такви су баш акти о "Македонској православној цркви" ако уопште постоје, тј. нормативни, легислативни, законодавни, јер мењају постојећи Устав Српске Православне Цркве, а организаторни јер се садржајно односе на организацију власти, на мењање надлежности, природе и достојанства (титуле) највиших црквених органа.

Конкluentне радње немају овде никакав правни значај. Аналогија би била кад би нпр. у држави, рецимо Југославији, донета била тајна одлука о подели државе на управна подручја и установљењу бановина. Одједном појави се у

једном месту бан, и у другом, трећем итд.. тражи да му се покорављују и почне да издаје акте власти (да наређује, забрањује, изриче санкције — казне итд.). Да ли би ико живи то сматрао правовањаним? Људи би се морали таквом бану покоравати, и извошавати његове наредбе, да не би доспели у апс, али тиме (тим "конклюдентним радњама") не би ни његови акти, ни прописи тајни на основу којих он делује, постали правовањани.

Тако не важе ништа ни тајне одлуке Архијерејског сабора о признању "Македонске цркве" (ако те одлуке уопште постоје), нити иједан акт донет на основу њих. Оне српске православне вернике не обавезују.

Да се опет позовемо на једно начело Римског права које гласи: *Forma legis omissa corrumpit actus*. У српском преводу та изрека гласи: Кад је пропуштена (пренебрегнута) форма закона, акт се руши. Јер "форма даје суштину ствари" (*forma dat esse rei*)

|||

Сад да пређемо на третирање проблема "тајних норми" у опште.

Сам овај израз је немогућ па чак и апсурдан. Он претставља чисти пример тзв. *contradictio in adjecto*.

Шта значи то? Противуречност у додатку, несагласност именице и придева, немогућно спајање. Као кад би се рекло "топао снег", "хладна ватра" итд. Ово су типични примери контрадикције у додатку, а "тајна норма" није мање типичан. Јер норма значи мерило, путоказ, правило поступања и делања, што све претпоставља да је она позната. Отуда се за норму код нас каже пропис: нешто одозго (од власти) наређено и проглашено обавезним, оно чему се грађани и припадници једне корпорације имају покоравати. Да би му се покоравали, да би по правилу поступали, мора да га знају. И зато се она власт која један пропис доноси стара да га стави до знања онима на које се односи, којих се тиче, који су њиме тангирани. Данас се каже да један пропис који обавезује мора да се публикује или обнародује. (Обнародовање значи стављање до знања "свакоме", неодређеним лицима, док је нотификација кад се нешто ставља на знање одређеним лицима).

Одувек су норме публиковане да би важиле, да би се њихова примена могла принудити. То је рађено на разне начине, према културном нивоу становништва, према саобраћајним приликама итд. Још се негде то чини путем добоша. А-

ли у Европи углавном преовлађује штампа. И то није релевантно где ће се то, и кад, и како обављати. Постоје посебни органи државе и јавно-правних корпорација у којима се публикување правних прописа врши, и само ако је ту, у прописној форми, нешто објављено, оно добија правне последице, између осталих и последицу безусловне послушности погођених (грађана државе, чланова осталих јавно-правних корпорација). Што није објављено, не може споља да обавезује макар било на правилан начин донесено. То би била "тајна норма", која је по себи апсурд и немогућност.

Изложени принципи су вечни: отада постоји право, важи и принцип да је само оно објективно право што је објављено, стављено заинтересованим до знања. Они, истина, могу, објективно, да то знају или не знају, могу да се труде да то сазнају и да то пренебрегну. То је за правни поредак индиферентно. Главно је да су они били у могућности да то сазнају. Ако су били у стању да сазнају, ако је пропис био донесен и публикован као што треба, онда важи принцип *Ignorantia legis nocet, ignorantia juris neminem excusat*, што значи: Непознавање закона шкоди, непознавање права никога не извинјава. Другим речима, нико се не може правдати речима: Ја нисам познавао закон. Није важно да ли га је неко знао, већ само да ли га је могао знати. А у заједници свесних чланова то значи да га је морао знати.

Из тога, даље, произилази да оно што није прописно публиковано, нико није ни могао знати. То не важи ни као правна ни као морална норма. Јер кад би то важило могло би се захтевати од грађанина да ради не само оно што власт наређује, већ и оно што власт мисли. Један срески начелник би могао казнити грађанина што није урадио оно што је он имао, тајно, у виду!

Горњи латински принципи су из Римског права, стари као право уопште. То нису постулати модерне правне државе. То су неотуђиви пратиоци права.

Баш поводом става српске јерархије према "Македонској православној цркви", све се више долази до слутње да постоји заиста нека "одлука" надлежних органа Српске Православне Цркве по овом питању, која није обнародована. Таква одлука би била неважећа јер није публикована на прописан начин и у прописној форми (она није публикована уопште, чак ни непрописно). Она не обавезује никога.

Можда ће се органи Српске Православне Цркве решити да је накнадно публикују. Тиме би биле појачане и некокоректност и неправилност таквог поступања. Јер пре свега, правни прописи немају ретроактивно дејство; то је такође

једна света максима правне државе. А затим, тако касним публиковањем, црквене власти би признале да су досад ствар сакривале, да су се бојале изаћи на јавност, да су грешиле.

За образовање "Македонске православне цркве" са свих страна је био пренебрегнут пут права, пут коректности, пут јавности и отворености. То је постало ирепарабилно. На правном терену "Македонска православна црква" не постоји нити је то могуће накнадно извести а да се правни пут не заобиђе.

IV

У Католичкој Цркви нису сасвим непознате тајне одлуке највиших органа. Тако нпр. секретно одређивање кардинала од стране папе. То се зове одређивање кардинала *in pectore* (италијански) или *in pectore* (латински). Обе речи значе исто: у грудима, у срцу, у души, у својој унутрашњости. И у старолатинском језику је била позната фраза *aliquid in pectore clausum habere*, што значи: имати нешто (затворено) скривено у души.

Ту скоро је, почетком 1962. папа Јован XXIII, изјавио да, поред 10 нових кардинала јавно креираних у Конзисторији, има још три ин пето. За њихово необјављивање могу постојати разни узроци, највише политички (ако се ради о земљама иза "Гвоздене завесе", ако се боји реакције на неправилну расподелу тих части, ако је прекорачен лимит одн. плафон итд.)

Те одлуке имају практично веома мали значај, јер док се не објави именовање кардинала, он не може вршити никакву функцију ни уживати никакве привилегије кардинала. Често се догоди да један ин пекторе дезигнирани кардинал уопште никада то и не постане формално, јер пре умре. Може у међувремену и папа да умре, па да се то никако не сазна. Али, ако један раније ин пето дезигнирани кардинал буде после јавно именован, његов ранг се рачуна од дана дезигнирања ин пето. То је сва практична важност овог "именовања" Оно не производи никакво непосредно правно дејство.

Поред тога, треба рећи да се овде ради о административном акту, а не правној норми. Јер правна норма обавезује споља, а овај акт никогда споља не обавезује. Оно што не обавезује, не мора бити ни саопштено. Затим не треба губити из вида да је Католичка црква пирамидално организована, увек са поједином индивидуумом као шефом на челу, а са папом као врховним шефом на врху пирамиде. Сваки индивидуални шеф може држати своје одлуке "у срцу", али кад се ради о колегијалним, саборним органима (као што су

православни), свака одлука мора да буде донета од више лица, коју не могу сви држати ин пето. Она је самим доношењем делимично разглашена и скроз је недемократски, аутократски, то не објавити овима на које може да се односи.

V

Кад је већ реч о признавању или непризнавању "Македонске православне Цркве", морамо истаћи једну околност за коју се бојимо да прође незапажена. Епископ америчко-канадски, једини српски владика који живи ван Гвоздене завесе, не признаје "Македонску православну цркву". Он је то изјавио у чланку "Разбијање српског народа у данашњој Југославији", који је изашао у "Канадском Србобрану" од 25. маја 1961. Тамо је сасвим отворено рекао да не признаје "Македонски народ, македонски језик, македонску културу, ни македонску православну цркву, јер у Старој Србији, коју данас назваше МАКЕДОНИЈОМ, била је и јесте колевка нашег Српског народа. Требало би да ми најпре изјавимо, да Немањићи нису били Срби, па да признамо, да је рецимо, земља где су они живели — Македонија и све што су они радили — македонско! То би могао само неки посувраћени мозак да учини а не нормалан Србин..."

Врло је значајна ова његова изјава, јер је владика Дионисије члан Архијерејског сабора Српске Православне Цркве, чак један од најстаријих, и што се он једини од тих чланова досад уопште изјашњавао о овом признању. Поред тога, он једини сме да каже шта мисли.

Ова његова изјава може да буде од нарочитог значаја ако једном дође до ревизије питања признања те узурпаторске "цркве". Из његовог става ће се моћи закључити да су евентуално други архијереји били приморани да заузму благонаклони став (ако су га заиста заузели) и ако они изјаве да су интимно били против.

VI

Ако није нигде објављено да је компетентни орган Српске Православне Цркве признао нову творевину, има, нажалост, изобиље доказа да ју је признао "поглавар" Српске Православне Цркве, патријарх Герман. Да ли у име своје или у име и осталих, надлежних црквених власти, нама није могуће да утврдимо. Поред тога, треба нагласити да ни ова "признања" нису јасна, отворена, изречна, већ некако зао билазна, индиректна, више невољна. Не само то: она се не састоје у речима које би биле недвосмислене, већ махом у радњама, из којих се конклюдентно то признање, или мире-

ње са датом ситуацијом, закључује. Такозваним конкluentним радњама или конкluentним поступцима.

Више пута је у овој расправи употребљена реч "конкluentно": Пошто је многи не разумеју, морамо је објаснити. То је правни израз, правно-теоријски (не језик законодавства).

Конкluentни су акти такви, из којих се може само закључити (*concludere*) један став неког лица или колектива кад није (тај став) изречно исказан (*verbis expressis*).

Каже се још имплицитни акти, прећутни (тацитни), индиректни, фактички (за разлику од правних) итд. То баш нису увек синоними, али обележавају сличне ситуације. Да би се што мање компликовале ствари, најбоље је остати код назива конкluentних аката.

Такви акти су познати, и признати, у Приватном (Грађанском) праву, можда донекле и у кривичном. Нпр. извршилац тестамената не призна последњу вољу умрлог а ипак изврши тестаменат. Дужник не призна дуг а почиње исплату. Итд.

Али у Јавном праву такви акти нису начелно дозвољени. Уколико се врше, они претстављају повреду, злоупотребу, извитоперење права (*abusus legis, detournement du pouvoir*).

Нарочито се они морају избегавати где правни пропис захтева изречан став. Мало пре смо, баш у овом одељку, навели латинску (римску) регулу да прећутно и базирано на претпоставкама не може заменити директно и изречно, да то "није дозвољено".

Ти акти су се ипак појављивали, чак у изобиљу како рекосмо. Морамо бар неке навести да би своје тврдње поткрепили.

VII

Има безброј тих конкluentних радњи патријарха Германа, од којих ћемо навести само неке.

Београдска "Политика" је саопштила у броју од 19 јула 1959.: "Патријарх Српске православне цркве г. Герман отпутовао је јуче у Скопље. Он ће, као врховни поглавар и Македонске православне цркве, а у смисли овогодишње одлуке Архијерејског сабора, извршити заједно са митрополитом македонским 19. јула у цркви Св. Мина у Скопљу свечано рукоположење архимандрита Климента за епископа преспанско-битљског..."

После "свечаног рукоположења" (никад се за једног српског архијереја није писало да је "свечано" рукоположен), био је такође свечан ручак, на коме су говорили и Доситеј

и Герман. Овај је казао "да је одлука Светог архијерејског сабора Српске православне цркве од историског значаја, јер из ње резултира остварење давнашњих идеала македонских православних верника да добију епископа домороца".

Дакле, говори се о неким одлукама Архијерејског сабора, али одлукама из те године. Како оне гласе и да ли уопште постоје, нико не може гарантовати. Јер нису објављене, не само званично него ни на ма који други начин текстуелно. Ако би се оне састојале само у именовању домородаца за епископе Македоније, како изгледа из здравнице патријарха Германа, ми не бисмо имали ништа против тога. Али се ту нешто крупно крије.

Патријарх баш није морао да иде на посвећење. За тај акт довољна су два епископа. Несумњиво је морао да иде неко од српских архијереја, да не би Македонци позвали туђе епископе, али то није морао да буде патријарх. Он је дао сумише велики значај самоме акту, значај политички, и тиме један знак више конклюдентног признања те "цркве".

Климент је, канда, био изабран претходно од Архијерејског сабора за епископа битољског (охридско-битолског?). Ни то није званично, већ само приватно објављено. Већ други епископ Наум није од Српске Цркве биран. За његову хиротонију довољна су била два архијереја македонска (Доситеј и Климент).

У нашем чланку "Поновне мистификације око Македонске цркве", који је објављен у "Канадском Србабрану" 8. октобра 1959., ми наводимо једну изјаву патријарха Германа, у којој изрично спомиње "одлуке великог Црквеног народног сабора македонског свештенства и православних верника" а уз њих и одлуке Светог архијерејског сабора српске православне цркве, као да су конгруентне.

Кад у "свечаном говору" патријарх Герман наводи одлуке узурпаторског Охридског сабора као политички и правно важне акте, ту се мора да посумња још више у његово одобравање тога Сабора, чак и претходну сагласност са њим.

Он у том истом говору апострофира митрополита Доситеја "Ваше блаженство", чиме му признаје изузетан положај у јерархији. Јер се митрополити титулишу са "високопреосвештенство", а само шефови аутокефалних цркава са блаженство. Да се тај његов изузетан положај и спољно обележи, Доситеј је ставио на главу белу панакамилавку, коју имају такође права да носе само старешине (кефалони) аутокефалних цркава.

Има још низ таквих испада патријарха Германа, од којих је највећи и неопростив што је приликом посете патријарха

московског и све Русије Алексеја у мају 1962. водио овога и његову пратњу у Охрид, да изгледа као да је учинио посету и "Македонској цркви", ма да сам прота Милан Д. Смиљанић у "Гласнику" за јули-август исте године тај пут описује под насловом "Патријарх руски вратио посету српском патријарху". То није ништа сметало "Танјугу" да у вести из Охрида од 22. маја 1962. каже да је Охрид посетио "патријарх московски и целе Русије" "који од јуче борави у Југославији као гост патријарха Српске и Македонске православне цркве г. Германа". Патријарх руски није ни пун дан био у Београду, резиденцији српског патријарха, да би га овај што дуже задржао у Македонији! У Македонији је био дуже него у свим српским пределима Југославије.

На банкету у Охриду га је Герман поздравио у име "обе" цркве, и том приликом је између осталог рекао (према листу "Свободна Македонија" од 26. маја): "Уште една симболика — токму за ова време, р.е. утре, ние го славиме роденденот на поглаварот на наша татковина маршал Тито". Иако је тај рођендан био тек сутрадан (како сам ја разумео), није могао "патријарх српски и македонски" да пропусти а да то не истакне!

Кулмен претставља потпис на задршном саопштењу (комуникеју) "даном" у Београду 28. маја 1962. С леве стране је потписан "патријарх московски и целе Русије Алексеј", а на десној "патријарх српски и македонски Герман". Све до тада патријарх Герман се устручавао да се такозначи. Њега су означавали на овај начин други, нарочито режим: Добровије Радосављевић и "Танјуг".

Контраст потписника је интересантан. Патријарх Алексеј се потписује стародревним насловом "патријарх свих Руса", насловом који је контрадикторан политичком и националном ставу Совјетског Савеза. Овај је изузео Украјинце и Бјелорусе од руског свеобухвата, али није дирао ни у јединство Цркве ни у сам наслов. 40 милиона Украјинаца оди. 50 милиона и више не-Руса не протестују против патријархове титуле, а то чини неколико стотина хиљада сумњивих "Македонаца". И српски патријарх додаје својој званичној титули неправилне називе!

Најзад је Патријаршија избацила из списка српско-православних архијереја македонске епископе. Чак и из својих цених календара. И то су све "конклюдентне" радње.

VIII

Патријарх Герман је учинио медвеђу услугу и својој цркви и своје народу. Он је у најмању руку створио код вер-

них, једнако као и код власти Југославије, утисак да је "Македонска православна црква" призната од српске јерархије. И он се консеквентно понаша као да су то готове чињенице, на којима се не може ништа мењати. Правилно му је приметно у "Канадском Србобрану" један дописник (са иницијалима ЛБТ, ја заиста не знам ко је то), у броју од 11. октобра 1962. следеће:

"Патријарх Герман учинио је једну велику, по последицама за српски народ далекосежну, грешку, што је озаконио цепање Српске цркве, тј. што је дозволио и озаконио стварање тзв. 'македонске цркве'. Комунистичка власт могла је да насилно распарча Српску цркву, али патријарх то није смео озаконити. Да није поступио као што јесте, по паду комунизма, све оно што је насилним путем натурено, постало би неважеће, као што није важила ни Павелићева "хрватска православна црква"

Истина, дописникова правна терминологија није исправна, јер патријарх не може да озакони ништа, најмање један ништаван акт. Али његово држање оставља заиста утисак потврде те "цркве", сагласност са њеним постојањем, мирења, чак више него мирења са цепањем њему поверене Цркве. Он и код народа и у свету хоће да остави вид, илузију законитости те цркве и њеног признања од стране српске јерархије. То је мизерија целог овог стања.

Упоређење пишчево са заснивањем "Хрватске православне цркве" сасвим је умесно. И оно је извршено препадом, на сиљем, непоштовањем канонских и организационих норама. Није требало никаквог акта да се та творевина стави ван снаге.

Држање српског патријарха чини нлжалост потребним доцније дезавуисање, отступање, оглашење ништавним онога што би већ било само по себи ништавно.

Тешку, незахвалну, можда баш издајничку улогу узео је на себе патријарх Герман!

Како конкретно изгледају признања матере цркве видеће се из IX одељка овог рада ("Признања других православних цркава").

VIII ДА ЛИ ЈЕ УОПШТЕ ПРАВНО МОГУЋЕ ЦЕПАЊЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Видели смо да Архијерејски сабор Српске Православне Цркве није нигде објавио да је признао оснивање "Маке-

донске православне цркве", па се не може са сигурношћу тврдити да је то признање учињено. *

Сад, пак, треба поставити једну нову сумњу, још далеко-сежнију, која у јавности није чак ни набачена.

Поставља се питање да ли би Свети архијерејски сабор Српске Православне Цркве био уопште надлежан да прихвати отцепљење својих епархија и на тај начин призна "Македонску православну цркву".

То је већ унапред сумњиво и далеко пре ће се конструисати са правног гледишта негативно него позитивно гледиште по овом питању.

У члану 69. Устава Српске Православне Цркве набројен је подробно "делокруг Светог архијерејског сабора". У првих 26 тачака је утврђена његова управна надлежност (доношење општих и појединачних аката), у следеће две тачке његова судска надлежност, а последња тачка, 29., садржи "клаузулу остатка". Она гласи: "Врши и друге послове који му по овом Уставу и по црквеноканонским прописима спадају у надлежност, а нису овде набројени".

Не постоји никакав црквено-уставни пропис који би ставио Сабору у надлежност демембрацију и расуло поверене му Цркве; то би био апсурд. Верујем да не постоји ни ма какав "црквеноканонски пропис" који би му то стављао у дужност.

Напротив, члан први Устава, први његов став уопште, први његов пропис каже: "Српска православна црква је једна, недељива и аутокефална". Кад је Устав прокламовао њену недељивост, како онда може неки њен орган бити надлежан да дељивост и цепање спроведе? Кад је казао "једна", јамачно је мислио опет на некомплованост организације, на "монолитност" како комунисти кажу. У њеном склопу не могу бити одвојена тела, већ једнаке епархије као њени регионални (диецезни) органи. (Диецеза значи покрајина, регион).

* Колико је ствар мистериозна и непознато, нека послужи изва-дак из једног писма од 28. септембра 1962. епископа америчког Дионисија патријарху Герману поводом прозелитизма епископа македонског Наума у Канади. Тај став гласи:

"Ваша Светости, пошто питање тзв. македонске цркве још није дефинитивно решено, уколико Нам је познато, та неканонска црква није добила ни највише признање Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, то..." Дакле, епископ Дионисије као члан Архијерејског сабора не зна поуздано да ли је та "црква" призната од њега, и у то дубоко сумња! Овоме нема у свету пре-седана!

Рећи ће се да је можда исто тако и Цариградска патријаршија била формално-правно неовлашћена да призна отцепљење својих области. Ја не знам њено устројство. Али је то урађено по нужди и међународној ситуацији, што поменути Томос и Канонско писмо на више места наглашују. То је Васељенска патријаршија чинила више пута, па и према самој Србији (затим Грчкој, Бугарској, Русији итд.) Иначе се не би уопште могле стварати националне цркве нити модификовати подручја ван државних граница.

По православним канонима (Вид. Милаш, Црквено право пасим) обласне цркве се прилагођавају државним границама, па то чак важи и за дијецезе. Ово је стара пракса од првих векова хришћанства, која је на саборима добила своје одобрење. Разуме се да аутоматски те промене не следе, већ се мора инагулисати пут права и законитости. Цариградска патријаршија, "црква-мати", држи се углавном тих начела, ма да по правилу тражи отштету за уступљена права и не жели да вређа прчке етничке интересе (зато није признала Арбанашку православну цркву). Због тога преговарања са њом о признању нових цркава трају годинама. Доказ више да нема ни аутоматике ни препада, да нема и не сме бити стављања пред готов чин.

У Томосу Цариградске патријаршије од 30. марта 1922. стоји изречно да је "Богоспасајема Краљевина Србија... по сле балканских ратова из 1912. и 1913. ... по милости и благослову Божијем обухватила у својим границама епархије које су до скоро биле под канонском управом Патријаршиског васељенског престола, и то митрополије Скопску, Рашко-призренску, Велешко-дебарску, Преспанско-охридску и део Митрополије Воденске као и епископију Полијанску на основу Букурешког уговора од 10. августа 1913.; Митрополију струмичку на основу Нејског уговора од 27. новембра 1919. ..." и на основу тога Патријаршија уступа ове епархије Србији односно "проширеној и увећаној у једно уједињено Краљевство СХС".

Да ли сад сме Српска Црква да даје другоме оно што је изречно њој дато, да даје ономе коме Васељенска патријаршија то јамачно не би дала? Није ли то подвала која чини све правне акте њом извршене сумњивим или чак ништавним?

Нарочито се то питање поставља ако није било нужде и заузване спољним догађајима, ако није било померања државне територије.

Овде је, међутим, остао исти међународни субјекат, држава СХС односно Југославија, потпуни правни наследник оне из 1920. одн. 1922. Шта више, ни границе на југу, у са-

дашњој Македонији нису се ни за километар помериле. Проглашење "Македонске републике" је чисто интерни акт државе, без међународног значаја. Да је било ма и малог померања тих граница, потребан би био неки нови акт уступања оне црквене власти којој су те области припадале. Ни тада не би смео да се мења основни поредак Српске Православне Цркве, али тог случаја није ни било, па нам се не намеће ни проблем расправљања.

У уставима Краљевине Србије постојала је стална одредба да се ниједан део државне територије не може уступити или отуђити без сагласности Велике народне скупштине. То је конституална а не обична законодавна власт. Значи да сама Народна скупштина није била правно у стању да да по овоме сагласност.

То се пер аналогии може тврдити и за Архијерејски сабор Српске Православне Цркве. Не ради се ту о креирању и размештају нових епархија, већ о рушењу целог постојећег црквеног поретка. То премаша компетенцију ма кога редовног органа Цркве.

Да се остане на терену легалности, Архијерејски сабор би морао најпре да издејствује промену цитираног става Устава, да учествује у једној законодавној функцији, па тек онда, лишен тога ограничења, да призна цепање "Македонске цркве" одн. дељење Српске Православне Цркве. Тај став првог члана Устава није измењен и данас важи. По њему, већ и изрично признање "Македонске цркве" од стране Сабора архијереја Српске Цркве било би суспектно, чак и неправилно. Било би нелегално! Ако и не би било празне могућности да се ово стави ван снаге, његова објективна неправилност не би била ништа мања. Она не би обавезивала ниједног члана Цркве.

IX ПРИЗНАЊЕ ДРУГИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦРКАВА

I

Претпоставимо случај да је све правилно у погледу цепања и засебне егзистенције Македонске православне цркве да је све правилно са гледишта унутрашњег права, са гледишта црквених односа у самој Југославији, претпоставимо оно што није у ствари, *dato sed non concessio*. За правоваљање, правно важно постојање те цркве потребно је да се са тим сложе и друге помесне православне цркве. Треба да оне ту нову сестру признају. Иначе она међународно, спољно, не важи. Изједначаје се са сектом или чак са расколничком групом.

Кад та црква не би имала православно обележје, онда јој не би било потребно никакво признање. Али она хоће да остане православна, православна, једнака као и друге православне цркве, њима равна и у њиховом склопу. Постоји једна заједница православних цркава, чија је организација, истина, лабава, али ипак дејствителна и видна. Она строго пази на легалност, и догматску и организаторну. Не може се нико уцуњати у ту организацију и тиме добити равноправан положај. Морају све те помесне цркве да се сагласе са тим да се прими неки нови члан, па чак да му и правно обележје признају: да ли је он аутокефалан или аутономан, ко му је на челу (је ли патријаршија, митрополија, архиепископија итд.). Ту нема узурпације, нема препада, нема насиља, нема претњи, нема комунистичке државне власти која прикрива правне неваљаности. Ту су ситуације чисте и све се обавља изразитим актима на начин вековима утврђен. Ако то није испуњено, никакви унутрашњи акти не могу да замене ова признања: таква "црква" не припада православној заједници, она је споља, са међународног гледишта, постојећа. Друге цркве, праве цркве, игноришу њено постојање.

Колико је нама познато, оваква признања постоје само у Православљу; код осталих хришћанских цркава не би их могло бити. Код католика не може се уопште образовати нека нова "црква", нека верска заједница ван окриља Ватикана, а у његовом окриљу постоје само стварање или образовање нових провинција, што се одозго наређује (некад од саме Курије а некад у сагласности са дотичном државом). Протестанске цркве су увек независне једне од других; настају, реформишу се, мењају и свој териториј и свој облик у свакој држави без обзира на друге протестанске цркве.

Само у Православљу треба да постоји признање. Ово је некад било не само догматски него и организаторно једно. Доцније су настале сецесије упоредо са разбијањем Византијског и после Турског царства; стваране су нове државе и следствено нове цркве у њиховом склопу. То је вршено и фактичним и правним путем, не без потреса. Ускраћивање признања нарочито од стране Велике цркве (Васељенске патријаршије), на чији рачун је највише осамостаљење других цркава вршено, доводило је каткад до раскола. Накнадним признањем отпао би и раскол.

Данас имамо више самосталних (аутокефалних и аутономних) православних цркава и све треба једну нову да признају, да би се њена егзистенција сматрала правоваљаном. Дотле, она само бесправно вегетира.

Аналогно са признањем нових држава, и признање једне нове цркве може бити *de facto* и *de jure*. Де факто ако нпр. друге цркве одржавају везе са новом, упућују јој поруке, траже њена мишљења у важним питањима, узајано се посећују итд. Де јуре претпоставља посебан и јасан правни акт издат од највиших органа сваке помесне цркве (архијерејских сабора). Само признање де јуре и без празнина, (од свих цркава) чини једну нову цркву правно неспорном и равноправном са другим црквама.

Сад да видимо шта је у том погледу учињено са "Македонском православном црквом". Ми, разуме се, не располажемо директним обавештењима, али ова признања не врше се тајно и за њих се мора, кад-тад, дознати. Обичај је да се она разглашују на што више начина.

Том приликом ћемо навести и признања Српске Православне Цркве у даљој и ближој прошлости, чак и од саме Васељенске патријаршије (матере-цркве), да би се пракса признања очигледно претставила и да би се видело рељефно шта све недостаје "Македонској православној цркви" да би уопште споља важила.

II

Четири године оу прошле од појаве "Македонске православне цркве" али до данас (писано почетком 1963.) нема ни најмањег знака да је "Македонска православна црква" призната ма од које помесне православне цркве.

Из следећег, другог дела, ове књиге ће се видети како режим Југославије жели приказати ствари: да православно иностранство ову цркву третира барабар са Српском Православном Црквом, као њој равноправну и једнаку. И режим не пре-за од фалсификата и од вулгарних извртања само да пред својим "народима" покаже како је њена креација легална и цењена.

Како то режим ставља до знања? Ево како: кадгод наступи једна спољна црквена манифестација православља и кад Српска Православна Црква узима у томе учешћа, режим јавља да је узела учешћа и "Македонска православна црква", као да је она била позвата за то и овлашћена на то.

Ми смо у два написа крајем 1961. године у "Слободи" ова питања узпред третирали (у деловима чланака), и то у једном под насловом "Прогон српске цркве" од 20. новембра, а у другом под насловом "Патријарх Македонске цркве" у броју од 1. децембра 1961. Ти чланци ће бити у другом делу ове књиге кратко репродуковани; овде само перспективни делови:

1) Разуме се да нема увек вести о нашој Цркви у новинама југословенског режима. Али су за последњих месец дана морале новине често да је спомињу. Јер је крајем септембра одржана на острву Родосу Свеpravославна конференција, која је имала да припреми сазив Васељенског сабора. Овај састанак је био секуларан чак милијеран: више од хиљаду година нису били сакупљени претставници свих pravославних цркава на заједничко већање. Затим је дошла, средином октобра 1961. посета, Српске Православне Цркве Руској pravославној цркви у Москви. То је већ било довољно повода да и новине пишу о овим догађајима. Чак нису могле то избећи све да су и хтеле...

2) Сад су баш дале повод да се овај неправилни израз обнови две у прошлом чланку споменуте манифестације у којима су учествовале делегације Српске Православне Цркве, а и неке друге.

Ни на једну манифестацију није позвана "Македонска pravославна црква". На Свеpravославном сабору одн. конференцији pravославних цркава — како је "Танјуг" назива — на острву Родосу позвано је 14 цркава, од којих су 12 учествовале (нису учествовале Црква Ђурђијанска, чији је шеф био спречен, и Црква арбанашка, којој јамачно власти нису дале слободу одласка у Грчку). Православна црква Македоније није била ни позвана нити је, чак ни индиректно, учествовала на том састанку. Она је била пренебрегнута као непостојећа, јер заиста она не фигурира у списку самосталних pravославних цркава. Позвата је Српска Православна Црква, која је ту и изаслала своју делегацију од једног митрополита, два архијереја и једног протојереја, све Србе.

Што се тиче посете Руској pravославној цркви, ту нисмо до сад могли знати како је позив гласио, мада се са пуним правом могло претпостављати да је позвата само Српска Православна Црква једино призната од Сverуских патријаршије и једини код нас признат субјект општег Православља. При повратку делегације из Москве и Будумпеште та је околност несумњиво утврђена: како сам "Танјуг" саопштава ("Политика" од 24. октобра 1961.): "у изјави за југословенску штампу и радио, патријарх Герман је изјавио да је делегација Српске pravославне цркве наишла на топао пријем..." "На крају патријарх Герман је рекао да је позвао патријарха Руске pravославне цркве Алексеја да посети Српску pravославну цркву што је овај и прихватио".

Ни помена нема да је Македонска црква била позвата у Москву ни да ће се њој вратити посета. Она је и даље инексистант. Међуправославни црквени поредак њу не признаје.

Истина је да је у делегацији која је посетила Москву учествовао преспанско-битољски епископ Климент, али само као члан опште делегације Српске Православне Цркве. Њега је, као и остале чланове, одредио патријарх, можда и по препоруци или наређењу државних власти, али он није ишао по посебном позиву Москве нити по нарочитој жељи Москве. Ова је позвала Српску Православну Цркву као такву, а ко ће сачињавати њену делегацију, то њени органи има да реше. Домаћин се по природи ствари није у то мешао.

И тако имамо ову ситуацију: Македонци су се одвојили од Срба у црквеном погледу, а сад се стављају под српско залеђе да би спољно уопште дошли до изражаја, да би се у опште чуло да постоје.

Можда је Српска Црква паметно поступила што је у делегацију одредила и митрополита црногорског и једног македонског владику. Али она зато није постала нимало македонска.

III

Дошнје смо се из званичних, сасвим аутентичних аката, могли уверити да су наша гледишта била тачна. Ни на поменуте две манифестације, ни на многе друге извршене 1961. (да се ограничимо само на једну годину) није била позвана ни беспрекорно учествовала "Македонска православна црква".

Прво нпр. да споменемо "Свеправославну конференцију" на Родосу. У Божићној посланици патријарха Германа и свих архијереја, оштампаној у "Гласнику" за децембар 1961., стоји да су "на њој узели учешћа и претставници Српске Православне Цркве". — У "Православном Мисионару", који је "Подлистак" званичног "Гласника" у броју 1. за 1962., детаљно је реферисао о тој Конференцији њен учесник владики жички др. Василије Костић. Он наводи свих 12 делегација које су биле заступљене на Конференцији "по ранг-листи". Нигде, чак ни на крају ранг-листе нема "Македонске митрополије". Има Пољске, има Чешке, али македонске нема! Ње нема у "свештеним диптисима"!

Кад је цео овај елаборат био готов и рукопис за књигу завршен, дошао је "Гласник, службени лист Српске Православне Цркве" за март 1962., у коме се налази, као први прилог "Неслужбеном делу" извештај о "Свеправославној конференцији на острву Родосу у Грчкој", па чак ни ту није извештај потпун, очекује се у наставцима.

Тај извештај, који потиче од Делегације, потврђује у потпуности наше тврдње. Тамо још у почетку стоји да је "Све-

ти архијерејски синод... одредио делегацију која је у име Српске православне цркве узела учешћа у раду ове Конференције". Наводи се речена одлука под бројем у којој стоји ко ће све "у име Српске православне цркве учествовати у решавању на Свеправославној конференцији, која ће се одржати од 24. септембра до 1. октобра 1961.". И онда почиње опис пута овим речима: "Господа архијереји, чланови делегације Српске православне цркве, одлучили су на ову Конференцију..."

Нека опросте читаоци што се разбивено све ове ствари приказују. Дружције не може да буде: тако су вести стизале, тако су подаци купљени, тако је ствар преско наших написа саопштавана српско-православној емиграцији. Из ње ће се јамачно видети и збуњеност оних од којих вести потичу.

Свеправославна конференција на Родосу има још један значај, у нашем питању примордијалан. Тамо је у неку руку одређен ранг православних цркава које данас постоје. До сад некако није било ни могуће да се то одреди, нити би имало неког значаја. Тек на заједничким састанцима долази ово питање до изражаја, некако се ту намеће собом. (Слично се на међудржавним конференцијама одређивало питање ранга држава.) На Родосу је Српска патријаршија добила достојно место, постала је шеста по реду: поред четири историјска патријарха, само је још руски испред ње. "Македонска црква" није уопште у списку, чак ни на последњем месту. Ништа јасније не може показати њено непостојање као посебне црквене заједнице. Несрећа је хтела да је се свега две године после њене узурпаторне појаве одржао тај Свеправославни састанак, кога није било више од хиљаду година. И на њему она је доживела оно што се могло очекивати: игнорисана је. Чак није "на капилик" пришла; у делегацији из Југославије није био ни један њен претставник. (И да је био, не би то значило ма какво њено признање, јер би то званично био члан делегације Српске Православне Цркве, али је симптоматично да га није било!).

IV

Посета Москви и Руској цркви описана је у "Гласнику" за јануар 1962., под насловом "Посета патријарха српског г. Германа патријарху руском г. Алексеју". У том смислу је начињен сав извештај. На страни 20. налази се одговор патријарха Германа на поздрав старешине једне московске цркве, који овако почиње: "Драги оче прото, браћо моја и децо духовна! Ми долазимо из далеке земље Југославије од стране Српске православне цркве..." У Лењинграду је митрополит Гурије поздравио Делегацију овим речима: "Ја

мислим да говорим у име свих из ове куће и епархије ако каже да је за нас велика радост што су с нама браћа Срби..." Одговорио му је загребачки митрополит Дамаскин: "Наша Делегација има за циљ стварање братских односа између Руске и Српске Цркве..." У истом духу и истом смислу протекли су сви говори и цео боравак Делегације Српске православне цркве у Русији. Чак и у факсимилу дипломе почасног члана Московске духовне академије уручене патријарху Герману стоји на крају да се даје "и на учвршћење веза између Српске и Руске православне цркве". На крају је издат "Заједнички комунике поглавара Српске и Руске православне цркве". Ту се наводи поново ко се налази "у пратњи Поглавара Српске православне цркве".

Нигде ни речи о некој Македонској цркви; домаћини је нису ни речи споменули. А такође ни Срби. Једну дисонанцу је учинио "последњи говорник" на опроштајном банкету у Москви "епископ преспанско-битољски" Климент који је сам себе прогласио за "представника Македонске цркве" и два пута нагласио да је Герман "и патријарх Македонске православне цркве". Нико му на то није одговорио нити је то примио знању. Само је, вероватно, "Гласник" био принуђен да то отштампа.

Ипак је "Танјуг" разгласио 20. октобра 1961. (објављено у "Политици" сутрадан) ову вест из "Москве":

"После 15-дневне званичне посете Руској православној цркви, данас је из Одесе отпутовала авионом у Будимпешту делегација Српске и Македонске православне цркве коју предводи патријарх Герман...

У Москви су представници Српске и Македонске православне цркве посетили више цркви и других верских институција, затим Кремљ, Московски универзитет, Третјаковску галерију и..."

V

3 септембра 1961. учинио је посету "Српској Цркви" кипарски архиепископ и поглавар земље Макариос. Тако стоји у "Гласнику" за 1961. страна 292. Режим је и ту увек избегавао да спомене Српску Цркву, а он је само њу посетио. Ни помена о посети "Македонске цркве".

У ороју "Гласника" за децембар налази се опширан извештај о "Посети Јерусалимског патријарха Патријарху српском". Приказ почиње овим речима: "Први пут у историји Цркве поглавар Јерусалимске цркве вратио је посету поглавару Српске цркве". Патријарх јерусалимски је у свом говору између осталог казао: "Помолимо се за мир целог света, за добро Српске цркве и цркве у свету". "Са српским народом

осећам се посебно радостан и поносан..." Кад је патријарх Герман примио жезло као дар Јерусалимског патријарха, одговорио је: "Ово сматрам не само за одликовање мене него и Српске цркве и народа..." Код присуства државних југословенских власти, јерусалимски патријарх је био обазривији у истицању Српства. Али је и на званичном банкету, где су учествовали "претставници народне власти" казао патријарх Герман: "У историји Цркве није забележен случај да је иједан јерусалимски патријарх икад долазио у нашу земљу да посети Српску цркву... Ваше блаженство је први који чини ту част Српској цркви..."

Нигде помена о Македонији и њеној цркви. Али шта режим ради: Он просто пошаље једну делегацију Македонске цркве на станицу Скопља или Бевђелије да поздрави еминентне црквене госте. Ови пре свега не знају о чему се ради и редовно мисле да је то делегација Српске Православне Цркве. А затим, и кад би знали да је то препад и поновна узурпација, ипак не би могли ништа, јер се налазе у туђој земљи, где их обавезује нарочита куртоазија.

Режим ипак постигне своје: Он тако сачини извештај (антисрпски "Танјут" је у томе посебно увезбан) да јавност добије утисак да посета важи и Македонској цркви и да је она имплиците призната.

У конкретном случају постављено је чак директније. "Политика" је 11. новембра 1961. саопштила да је "ОтпUTOвала делегација Јерусалимске цркве", "која је недељу дана провела у посети Српској и Македонској цркви", мада нигде није та "Македонска црква" споменута нити су чак њени претставници уопште учествовали на ма каквом пријему. Колико ја знам, патријарх Венедикт и његова пратња су Грци по народности и они перхоресцирају ту "Цркву" као сви други Грци. А режим хоће да створи утисак као да је чак и признају, као да су с њом у контакту!

VI

Пошто се јако стегло штампање овог дела, морали смо његов рукопис да прегледамо још једном крајем 1962. Те године је заиста руски патријарх (одн. московски и све Русије) вратио посету српском патријарху као што је напред било речено. Али је тада патријарх Герман своје госте (патријарх Алексеј је био у пратњи неколико свештених лица) одвео у Охрид, где их је дочекао скопски митрополит и остала два "македонска" епископа. Да ли су гости о томе били унапред извештени или је то био препад, не можемо установити. Да је при томе свесно и активно учествовао патријарх Герман, то је ван сваке сумње. Он се чак у коминикеју потписао као "патријарх српски и македонски".

Хтео се оставити утисак да Русија признаје "Македонску православну цркву". До неког формалног признања није ипак дошло. Могло би се у најбољем случају говорити о признању дефакто, и то од свега једне православне цркве, која је можда највећа по опсегу али несумњиво најмање слободна. *

Патријарх Герман је у Београду увек наглашавао српство своје цркве пред руским гостима; у Охриду пак, говори махом о "нашој цркви", па чак једном узвикну: "Ово што говорим о нашој Цркви, важи и за Македонску цркву". А из тога опет произилази да "Македонска црква" није његова црква, ма да јој је он тобоже патријарх.

Истина, на завршној свечаности патријарх Алексеј је "подигао здравицу за здравље Н. Св. патријарха српског Германа и све јерархије Српске цркве". У Саборној цркви београдској руски патријарх је започео беседу алоквирајући "архипастире и пастире Српске Цркве", говорећи: "Са српским народом ми смо везани братском љубављу кроз векове" итд. Али посета Охриду, и само њему, као и завршни коминике, бацају веома ружну слику на гостопримца патријарха Германа. То је једна мера више, једна акција више, једна ујдурма више у правцу издајства Српске Православне Цркве.

VII

Да се види како у пракси изгледа право признање осталих православних цркава и да се још једном истакне пуна правоваљаност Српске Православне Цркве, чије би цепање опет морале да признају друге цркве, навешћемо неке податке из ближе и даље прошлости.

Српска Православна Црква одн. њена трећа Патријаршија призната је од свих тадашњих православних цркава, специјално од свих патријарха (од сва четири источна патријарха и руског патријарха Тихона). То је ретроспективно и синтетично изнео баш ту скоро проф. др. Драг. Странџковић у расправи "Уједињење српске православне цркве и обнова Пећке патријаршије 1918.-1922. године", у "Гласнику, службеном листу Српске православне цркве" за април 1962. Ту се налазе аутентични податци из прве руке.

Најважније је, разуме се, признање Васељенске патри-

* Један од водећих европских листова, "Ноје Цирихер Цајтунг" у броју од 10 јула 1962., има допис свога коресподента из Атине, у коме стоји: "Крајем маја је посетио патријарх московски и руски Алексије Београд и признао је тада, за време свога вишедневног боравка у Македонији, у пуној форми постојање самосталне Македонске цркве". То све није истина, нити тај дописник (Виктор Мајер) зна како се цркве признају.

јаршије, не само зато што је то "мајка Црква", већ и зато што су све епархије и цела област данашње "Македонске цркве" директно биле њој потчињене.

Васељенска "Велика Црква" је у два маха изразила сагласност са оснивањем Српске патријаршије. Први пут 19. марта 1920. Патријаршија је била удова (Герман V је био у оставци), па је Свети архијерејски синод Цариградске патријаршије "донео одлуку којом не само усваја и одобрава, већ и благосиља уједињење свих српских православних црквених области у једну српску православну цркву под именом, Аутскефална уједињена православна српска црква Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца".

Тако се тада држава звала; о Македонцима није било ни помена. Не само да новопризната Црква није била и македонска, већ ни држава као таква, ни целина становништва у тој заједници није садржавала неки македонски састојак.

Следећи став је далеко важнији у нашем разматрању. Цариградски Синод је том приликом изјавио да "радо усваја, одобрава и даје свој благослов за црквено ослобођење од њене власти и присаједињење Аутскефалној уједињеној православној српској цркви митрополија које су до данас биле под њеном управом: скопске, рашко-призренске, велешко-дебарске, пелагонијске, преспанско-охридске, и дела митрополије воденске, епископије полеанске, митрополије струмичке..." (набрајају се сад митрополије босанско-хецеговачке).

Кад је изабран и инсталиран нови патријарх Мелетиос, Цариградска црква је још једном узела у разматрање формално и дефинитивно признање новоустановљене Српске патријаршије, које је мало доцније уследило у "пуној форми". Дошла је у Београд делегација Велике цркве под вођством митрополита (амасијског) Германа, која је донела "Канонско писмо" патријарха Мелетиоса патријарху српском Димитрију, као и посебан "Томос" о присаједињењу епархија.

У Канонском писму патријарх Мелентиос саопштава: "Сматрамо опразданим, пишући први пут најсветијем претседнику Српске цркве, да изјавимо колико се света Цариградска црква радује што је национална борба српског народа завршена тријумфом... Посавезовавши се са нашим Светим синодом високопреосвећених митрополита у Духу Светом, да је у реду црквено јединство које је заједничком одлуком преосвећених митрополита и епископа у држави СХС објављено и да се том јединству прикључе и предаду епархије које су до сад биле под управом Васељенског престола..."

У Томосу набрајају Мелетиос и Синод поново све епар-

хије до скоро под њиховом влашћу и констатују да се "једнодушном одлуком Светог синода под претседништвом наше Смерности одлучује и утврђује следеће: одобрава се и благосиља црквено ослобођење од Патријаршиског Васељенског Цариградског престола и присаједињење Аутокефалној уједињеној православној српској цркви оних епархија које су до скоро биле под његовом управом и које су горе помениуте..." "Прима образовану Свету аутокефалну уједињену православну Српску Цркву као сестру у Христу, која има да ужива сва права аутокефалности према прописима и реду Свете православне цркве".

Томос носи датум 30. марта 1922., док је Канонско писмо датирано 24. фебруара 1922. (јамачно по старом календару).

На Томосу су, поред патријарха, потписани и сви синодални митрополити, укупно 12. Можда је међу њима било и неких родом из Македоније, можда их је било који су раније тамо били пастири и архипастири. Ни они, ни ма какви други грчки јерарси, не би дали свој вотум за образовање македонске словенске цркве!

VIII

Навели смо доказе легалности садашње, савремене Српске Цркве, примере канонски изведеног одвајања од матере цркве. Постоје такође скоро аутентични прикази образовања прве српске архиепископије одн. прокламовање прве аутокефалности Српске Цркве у Никеји 1219. То је забележено код оба биографа Св. Саве Доментијана и Теодосија; у главним наводима се оба писца слажу.

Теодосије наводи прамату васељенског патријарха у којој тврди да је "Саву осветио за архиепископа све српске земље, даде му власт да по свој области црквеној освећује епископе и попове и ђаконе, да разрешује и везује кривике људских сагрешења, да ове учи и крсти у име Оца и Сина и светог Духа, и да га слушају сви у Христу православни хришћани, као и њега (патријарха)". И цар то потврди.

Теодосије завршава: "Тако се, дакле, свети отац наш удостоји божанствене власти да учи, везује и разрешује, (удостоји) апостолског чина". Следеће речи цитираћемо директно по Теодосију (док су досадање узете из превода Миливоја Башића): "Не придобив престол безаконијем, не сградив недостојством труд на повељенија, рекше на правила, не украд власти митом, ни разбојнички, не подобње силним сију всхитив."

Као да је Теодосије знао толико векова напред како ће Доситеј и Охридски сабор да задобију архиепископску власт: безакоњем, недостојанственом изградњом, крађом

власти путем мита, разбојништвом, отимачином као што силници раде...

Теодосију је нарочито стало да утврди легелан и прави-лан извор новозадобијене црквене власти, па том приликом указује на примере узурпаторског и незаконитог стицања црквене посебности и првосвештенства.

Пред тим Теодосије саопштава да је Сава добио од патријарха писмен благослов да Срби сами себи именују и посвећују архиепископа. Затим стоји: "Руком и устима патријарх и сви епископи благословише Светога (Саву), и благословише и оне који ће после њега бити, и потписавши благословене заповести сваки својом руком, предадоше Светоме..."

Чак је у то време све писмено било осведочено и оверено. Не само патријарх, тада у Нижеји, већ и сви присутни јерарси потписали су тај акт о давању пуне аутокефалности Српској Цркви. (Аутокефалност се најјасније очитује у самоодређењу главе Цркве, кефала.)

И Доментијан слично реферише. Пошто су и цар и патријарх пристали на Савину молбу и пошто је хиротонисан, патријарх издаде овакву грамату: "Преосвећени патријарх све насељене Герман поставих овога кир Саву као архиепископа свим српским и поморским земљама... да има област по моме начину над свима градовима и земљама, над митрополитима и епископима, и поповима и ђаконима, по божанственим правилима, свакога по состојању и све учити у име Оца и Сина и светог Духа, као и мене сви тога послушајте, који сте у Христу правоверни хришћани".

Доментијан, као и Теодосије, саопштава даље како је Сава тражио од надлежних да за нова посвећења не долазе кандидати у Цариград, него да се то обавља у самој земљи (то је даљи знак аутокефалности), јер је његово (Савино) отечество "Божјом помоћу самодржавно". У оригиналу стоји молба Савина: самосвештену бити отечеству јето јакоче и божију помоштију самодржавно јест.

Другим речима: самоосвећење, тј. освећење од својих архијереја не би се тражило да земља није самодржавна, тј суверена. Кад би Срби потпадали под Византију, то не би могло да се деси. По речима Доментијана, не би се Сава у-судио да то тражи.

Доментијан даље каже (ово наводимо по преводу проф. Лазара Мирковића, јер читаоци би били заморени оригиналним текстом): "По истом чину и ово сатвори... да се састане сам тај архиепископ са сабором својих епископа и тако да освећују себи архиепископа. Примивши од светог (патријарха) благослов себи и своје отечеству, и поклонивши се часном патријарху, и пошто је био благословен од све-

тога, и удостојивши се обилне благодати Светога Духа и његовом светом заповешћу примивши под небеску власт, изађе од патријарха са великом божанственом чашћу, као што приличи његовој светињи...”

Архиепископ охридски Хоментијан је оспоравао каноничност Савиног наименовања, јер је тобоже под њим спадао а не под засељенским патријархом. То је питање које је интересовало и наше научнике. О њему су се изражавали многи, али у главном историчари (не правници). Све је то потанко изложио ранији доцент Историје српске цркве на Београдском универзитету др. Ђоко Слијепчевић у својој Историји Српске православне цркве, I, Минхен 1962., стр. 88. итд.

IX

Све су доцније аутокефалне и аутономне српске цркве биле признаване такође од матере цркве у пуној форми. Тако је Карловачка митрополија била призната од Пећске патријаршије, од које се одделила. Епископ Никодим Милаш пише у свом Црквеном праву (II и III издање стр. 328.): "Патријарх пећски Калиник изда 1710. патријаршиску грамату, којом признаје установљење српске митрополије у аустријским земљама, а дотичноме митрополиту да има право постављати епископе и иницијелне црквене уставе стројити" сходно општим каноничким прописима православне цркве. Од тога доба у каноничном смислу датира споменута митрополија, која је уосталом остала и даље у духовној зависности од пећскога патријарха, јер се дотични митрополит сматрао и потписивао "егзарх пећскога трона". Кад је затим био укинут тај пећски патријаршиски трон, тад је наравно и овај митрополит престао бити егзархом тога трона, а сама митрополија постала је самосталном. Ову самосталност признала је и Цариградска патријаршија". Епископ Никодим наводи оригиналне ставове те потврде.

Исто је тако "самосталност цетињске митрополије признала Цариградска патријаршија", називајући је аутокефалос метрополис Мауробуниу (стр. 330.). Црква у Краљевини Србији била је испочетка призната као аутономна; Цариградска патријаршија јој је "признала засебну унутрашњу управу, али у одређеној зависности од Патријаршије". Кад је Србији призната пуна независност, "Патријаршија је синодском одлуком од октобра 1879 прогласила самосталном српску цркву у кнежевини (данас краљевини) Србији, равноправном са осталим помјесним црквама". (Стр. 333.)

Епископ Никодим наводи после детаљан текст одлуке Васаљенске патријаршије као илустрацију самосталности помесних цркава уопште. Само ћемо један део овде пренети:

"Одлучили смо да православна црква Српске кнежевине која је до сада... стојала у канонској зависности и одношају према нашем светом, апостолском и патријаршиском престолу цариградском... од сада буде канонски самостална, независна и самоуправна (каноникос аутокефалос, анаксартитос као аутодијоникетос)... која ће у стварима црквеним имати и признавати за свог старешину (проедрон) свога архиепископа београдског и митрополита Србије: а овај ће заједно са Синодом састављати сходно светим канонима од архијереја те црквене области управљати црквеним пословима Кнежевине слободно и независно од сваког другог мешања... Тако и на томе установљењу овим синодским писмом свету цркву Кнежевине Србије признајемо и објављујемо за духовну нашу сестру, и свима православним црквама васељене препоручујемо да је као такву признају и да је спомињу именом света самостална црква Српске кнежевине (хе агиа аутокефалос еклесиа тес сербикес хегемониас), а тако исто дајемо јој и све повластице и сва права старешинства која припадају самосталној црквеној власти, тако да ће од сада архиепископ београдски и митрополит српски спомињати при свештеној служби 'свако епископство православно', а тамошњи преосвештени архијереји спомињаће име његово. А што се на унутрашњу црквену управу односи, ту ће судити, решавати и одређивати независно он са својим светим синодом, следејући еванђелском учењу и свештеним предањима и наређењима свете православне наше цркве..." Затим следеју детаљна упутства сарадње и координације између новопризнате и већ постојећих православних цркава.

Тако се поступа у културном свету, тако се поступа у цивилизованом свету, тако се одржава црквено јединство (у догматском смислу), правни поредак, континуитет црквеног уређења.

X

Ово смо мало детаљније (ма да не довољно детаљно) историски изнели, да бисмо из тих факата извукли следеће закључке:

1) Православна заједница, мада није онако стриктно и круто организована, још мање диригована са једног места као што је случај са Католичком заједницом, није ипак један прост скуп појединачних група, које настају и егзистирају по своме ћефу и самвољи. Не почиња православно општество, православна васељена, на беспоретку и анархији, на голим чињеницама и узурпацији, на препаду и сили. Не важи ту начело: Ко што маче, маче.

Иако некодификована у потпуности, постоје у Православљу ипак правна правила, обичајно право (аграфои номон), дуга традиција, устаљена пракса. Све су то правни облици исте снаге као кодификована правила. Не може ту да ради ко што хоће и како хоће а да се аутоматски не искључи из свете заједнице.

Постоји и православно Црквено право, које се вековима примењује, и без пуне кодификације, и без одн. пре научних система. Према њему мора да се оцењују и квалификују сва збивања у крилу Православља. Што није сагласно са тим принципима, не може никад да задобије (правну) ваљаност.

А то је баш еклетантан случај са "оснивањем" и егзистенцијом "Православне македонске цркве".

2) Да ли је Српска Православна Црква могла да њој уступљене епархије даље уступа?

Формално-правно би вероватно могла. Али би то био један типичан случај извитоперивања права, једно очито *in fraudem legis agere* (радити на обмани закона, што значи поступати по слову закона али му дух и смисао пренебрегавати, радити противно од онога што је законодавац желео и намеравао), испуњавајући само голе форме. Васељенска патријаршија је уступила Српској Цркви ове епархије (митрополије и епископије) без икаквих услова и модуса, то је тачно. Али она није могла ни замислити да ће их се Српска Црква добровољно лишавати. Најмање би Васељенска патријаршија била за то да се њене некадашње митрополије уступе некаквој Македонској цркви. Више је него сигурно да, етнички грчка, Васељенска патријаршија никад не би ту цркву ни признала, а камо ли јој још уступила своје црквене области.

3) За пуну, непрепорну ваљаност, овако радикалне трансформације Српске Православне Цркве требало би да дају своју сагласност и све помесне православне цркве, опет у првом реду Цариградска. Нарочито би требало признати македонску посебност уколико се она ма у чему одваја од своје матице, Српске Православне Цркве, која је као таква призната и добила у међуцрквеном поретку Православља веома угледно место. Ако се то не учини, "Македонска црква", све да је у самој земљи правоваљано дошла до образовања (што ни најмање није случај), не би важило међуцрквено. А без тога би морала да бесправно вегетира, непозивана ни на какве састанке и свечаности, игнорисана и презрена.

Мада је идеал да се једна нова црквена формација у крилу Православља призна од свих помесних цркава, тај постулат није апсолутан. Може увек једна помесна црква да се

узјогуни и одрекне признање које су све друге цркве дале. Али је неопходно потребно да признање изврши већина тих цркава, међу њима увек Васељенска патријаршија и црква-матица дотадашња.

Ситуација није ни до данас сасвим разјашњена; све се вуче око питања компетенције. Ту се сагласност Васељенске цркве не би могла избећи све да она није била примарно, већ само секундарно надлежна. За нашу аргументацију није то много важно. За нас је главно установити да српска аутокефална црква није постала ни самовољом, ни силом, ни подвалом, ни коришћењем цивилне власти, ни уопште безакоњем. Она није постала препадом ни тајним одлукама. Све је при томе било чисто, јасно, отворено, тако да се и после седам и по векова детаљи могу дознати. Детаљи којих се Српска Црква не може стидети. А уз "Македонску цркву" биће спојен стид са безакоњем чак и кад је нестане. Јер што је са ђаволом настало, не може се у Господу одржати!

Код "Македонске православне цркве" непознато нам је ма какво признање ма које од помесних цркава. Та је "црква" једнако правно прекарна међуцрквено као што је и дома. Ни са кога гледишта се она не може сматрати правом помесном православном црквом!

Чак и атински дописник "Новог циришког листа" Виктор Мајер, који је тврдио јула 1962. да је Руска православна црква признала Македонску цркву (посетом патријарха Алексеја) пише у истом листу 16. октобра 1962. да су православне цркве позвале на Ватикански концил у Риму, па их редом набраја, међу њима и Српску Цркву (мада не на месту које јој припада). Онда закључује тај пасус: "Новооснована црква Македоније, која је повезана са Српском патријаршијом у персоналној унији, још није званично ("официјелно") призната". Тиме је страна јавност упозната са фактом неправне егзистенције "Македонске православне цркве"!

X КАНОНСКО ЈЕДИНСТВО СА СРПСКОМ ЦРКВОМ ПРЕКО ЊЕНОГ ПАТРИЈАРХА!

I

Највећа правна забуна учињена је са оном тачком "одлуке Охридског сабора" "да Македонска православна црква буде у канонском јединству са Српском православном црквом преко њеног поглавара Патријарха".

Ја сам у неколико махова о томе писао, специјално у чланку "Мистерија око Македонске православне цркве" у "Ка-

ладском Србобрану" од 29. јануара 1959. Мора се и овде нешто од тога поновити.

Сама ова одредба, специјално њена стилизација, претставља једну нејасност, која није ваљда случајна, можда и прост швиндл (како је говорио историчар архимандрит Иларион Руварац).

Реч "канонско јединство" није јасна категорија. Оно може бити догматско и организаторно, административно. У догматском погледу све православне цркве стоје у "канонском јединству", иначе би себе искључиле из заједнице православних цркава. Све имају исте догме и иста верска начела, исте кононе, све почивају на истим верским изворима. Наглашавање "канонског јединства" значи само да се не ради о секти нити о расколу на бази примања других учења (јерезија).

То није сувишно што се натласило, ма да неопходно није било потребно (тј. могло се и на други, адекватнији начин изрећи).

Ту Македонска православна црква ништа није ближа Српској него ма којој другој православној цркви. Али шта је требало казати да је ова "Црква" у канонском јединству са Српском "преко њеног поглавара патријарха"?

Пре свега, сам израз "поглавар" Цркве није сасвим адекватан, није ни канонски. Свака је православна црква саборна одн. колегијална. Њени главни органи су састављени од више архијереја, а њима само председава патријарх. Он је први међу равнима (*primus inter pares*) како то наука установљује а не шеф одн. старешина. Према томе није ни "поглавар", ма да се слични називи често употребљавају. Али то није толико важно. Чудно је зашто је Сабор у Охриду нагласио да је ноза "Црква" у канонском јединству са Српском преко патријарха. Да је речено да та "Црква" одржава канонско јединство преко српског патријарха, бар би мало имала смисла ова "одлука".

II

Охридски сабор није казао, дакле, да црква коју је неправно основао одржава везе са Српском Православном Црквом прего њеног патријарха, већ само да је у вези са том црквом преко њега. Стварно су све православне цркве, и све хришћанске цркве у вези са Српском преко њеног патријарха, јер је он претставник Српске Цркве уопште, а нарочито "пред осталим аутокефалним црквама". Само се преко њега може општити са Српском Православном Црквом.

Ова одредба Охридског сабора је тако стилизована да само баци прашину у очи. Она ниуколико Македонску цркву

не обавезује, а ствара утисак повезаности, чак и подређености. Уствари, то је све обмана и швиндл.

Сва ће се "веза преко српског патријарха" напослетку свести на то да га скопски митрополит спомиње на Великом входу при литургији (евентуално на јектенијама), док ће њега спомињати епископи битолски и злетовско-струмички. Но и српски патријарх спомиње на светој литургији сва четири "велика патријарха", који му нису ништа ближи од осталих "поглавара" православних цркава.

И васељенски патријарх је Светога Саву обавезао да га "спомиње међу првима", ма да му је пружио пуну и неоспорну аутокефалију. Он га није одржао ни у каквој организаторној вези са собом, па му је опет, како саопштава Доментијан, изразио очекивање "само да ће га спомињати међу првима".

То је тзв. право комеморације, формално спомињање, уствари узношење молитава при богослужењу за претпостављене црквене старешине. Код нас је уобичајено да се врши спомињање само надлежних архијереја (дијецезана), а других уколико би били присутни богослужењу. (Као нпр. епископ Варнава у манастиру где вегетира полузатворен). Од уједињења Српске Цркве мој отац је увек прво спомињао патријарха Димитрија (после Варнаву) па онда свог дијецезана. Тако је нешто било стипулирано у Никеји 1219.: у свим црквама Србије имао је прво да се спомиње васељенски патријарх, па онда домаћа јерархија. И онако се владице на јектенијама спомињу "во первјех".

У Македонији ће, у најбољем случају, бити Герман спомињан само кад служи митрополит Доситеј, а то је неколико пута годишње у само једној цркви. Ето, то је сва веза, цело "Јединство Македонске православне цркве са Српском".

Као што у XIII веку, у Никеји, није обавеза спомињања васељенског патријарха у црквама Србије утицала на независност и самосталност новоосноване Српске Православне Цркве, неће то имати утицаја ни на посебност "Македонске православне цркве". Услед те комеморације није се васељенски патријарх називао ромејско-српски а још мање црква којој је био на челу.

Пракса је показала да чак и то стипулирано одн. резервисано право комеморације с временом атрофира и ишчезне. То ће бити и у "Македонској православној цркви" ако се она одржи.

III

Још нешто се мора рећи у вези тих израза о "канонском јединству" Македонске православне цркве са Српском, још неке правне последице истаћи.

Пре свега да се ти изрази могу на разне начине, са разних страна тумачити. Могу се тумачити не само позитивно, већ и негативно. По негативном тумачењу би испало да "Македонска православна црква" није ни у каквом јединству са Српском Црквом ван патријарха. Пошто је само преко њега у јединству, то без њега и мимо њега није ни у каквом "канонском јединству". У моменту седисваканије (од смрти једног до избора другог српског патријарха и слично) она није ни у каквом "јединству", нити ма у каквој вези са Српском Црквом.

Она може просто да искористи седисваканију да сваки, и онако трули, конач везе раскине.

Из тих интерпретација излази даље: Како је тобоже патријарх обе цркве исти, никакве друге везе међу органима тих цркава нема. Само преко њега и кроз њега везе постоје. Иначе су Архијерејски сабор и Архијерејски синод Српске цркве једнако далеки Македонској цркви као сабори и синоди Бугарске, Грчке, Кипарске и других православних цркава.

Каква је то веза и какво је то "јединство", мени заиста не иде у главу. То је фикција, празни фалсификат усмерен на то да Србима баци прашину у очи, да се ови што мање противе расколу и после га лакше приме. То је маска испод које се крије тежња за пуним расколом. То је пут на коме се српска јерархија сломила, и за који се верује да ће се на њему сломити и сав српски народ.

Да је Македонцима било до јединства са Српском Црквом, они су могли прихватити формулу блаженопочившег патријарха Викентија, па да вуци буду. сити а овце ипак на броју. Али они хоће разједињење а не јединство!

IV

Већ смо рекли да је формула стипулирана од "Охридског сабора" потпуно неодређена, јер канонско јединство није јасна категорија. Сад треба рећи и ово: да органи Српске Православне Цркве нису нигде објавили са своје стране једну паралелну одлуку, која би и њих обавезивала. Јер њих не може да обавезује одлука неке туђе организације, нарочито оне која је узурпаторно напустила своју легалну везу, која је у расколу. Прихватањем те формуле, признала би се конклюдентно и посебност Македонске цркве. Зато је добро што је Српска Православна Црква преко ње ћутке прешла.

Македонци су тај став унели и у свој "Устав" "Македонске православне цркве", где у првом члану стоји да се та "црква" "налази у канонском јединству са српском православном црквом преко њеног поглавара Њ. Св. Патријарха

Српске православне цркве, који је и Патријарх Македонске православне цркве”.

Тиме су још једанпут поновљене стипулације Охридског сабора без икакве правне важности. Јер тај ”устав” ”Македонске цркве” није ни донео ни при његовој редакцији учествовао ма који претставник Српске Православне Цркве, па чак ни сам Патријарх. А он није потчињен тој ”Цркви” да га она обавезује ни ”уставом” ни ма којим другим њеним актом. Јер би тако могла да обавезује васељенског патријарха! Видевши да им комунистичка власт све конфирмира дејци охридски су заиста пали у мегаломанију и безакоње које историја Православља не памти!

Одржати са неким јединство могуће је само ако обе стране (уколико су само две, а све уколико их је више) на то пристану. Ако би се радило о правном послу, то би био двострани (или вишестрани) правни посао, билатерални или мултилатерални правни акт.

У сваком случају је то билатерални однос, двострана правна ситуација, коју не може једна страна наметати другој. Српска Црква би морала да и сама донесе једну одлуку паралелну одлуци ”Охридског сабора”, и то делиберативни орган цркве: Свети архијерејски сабор.

Не треба бити чак ни правник па то увидети. Нико не може обавезно изрећи да је једнак са мнош, ако ја сам не потврдим да сам једнак са њим. Иначе би то опет била узурпација, не може се ”јединство” са неким унилатерално прокламовати.

И у државном праву, да би један владалац могао да прими круну друге државе мора бити ауторизиран од органа оне државе на чијем је челу дотада био. То је такође у духу федерације, у духу свих савеза, свих спајања, свих повезивања. Ако се нека држава одвоји од Велике Британије па опет остане у Комонвелту, треба да се са тим сложи и Парламент у Вестминстеру (а такође и сви остали чланови Комонвелта).

Једино се у данашњој Југославији сматра да се Србима може све наметнути, па чак и ”јединство” са једном расколничком ”црквом”, која је најјасније дала на знање да никакве заједнице са Србима неће.

Патријарх, који је примио ту формулу, пристајући да се именује патријархом ”Српске и Македонске православне цркве” извршио је једну узурпацију са правног гледишта, издају са национално-политичког.

XI DA LI MOŽE NAKNADNO "МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА" ПОСТАТИ ПРАВОВАЉАНОМ?

I

Има случајава да једно стање у току времена постигне правоваљаност која му је у почетку недостајала, да од фактичког постане правно. Класичан, школски пример за то претставља узуркапија: задобијање својине над једном непокретношћу која се само фактично "поседовала" итд.

Можда ће се поставити некад питање да ли се тако што може очекивати од "Македонске православне цркве"! Ми-слимо да се овде може дати једнако категоричан колико од-речан (негативан) одговор. И за узуркапију је потребна бо-на фидес, тј. уверење да је дотадашњи посесор сматрао зем-љу својом, да она није противправно стечена.

Овде је очигледно "Македонска православна црква" на-стала противправно, не само мимо закона, већ директно про-тив закона (*praeiter legem et contra legem*). Таква фактична стања, нарочито она настала *vi, clam ac psecratio* не могу ни-кад да валидирају одн. конвалидирају, да од неправних по-стану правна.

То изричито исказује једно старо римско правно начело које гласи: *Quod ab initio vitiosum est, non potest tractu tem-poris convalescere*. То би требало да значи: Оно што је још од почетка неваљано, не може у току времена постати ва-љано ("оздравити").

Овде чак није у питању манљивост већ ништавност, тако да би могла, можда, да се примени и друга регула која гла-си: *Quod non est, suppleri non potest*. Тј.: Оно што не постоји, не може накнадно да се попуни (надокнади).

То су општа правна начела, која важе за све делове и о-бласти права. Али је интересно да католичко Канонско (Црквено) право има једну посебну максиму истог значења, а можда у изразима још апсолутнију. Она гласи: *Non firma-tur tractu temporis quod de jure ab initio non substituit*. Српски: "Не оснажује се током времена оно што правно, још од по-четка не постоји".

Једна даља регула Канонског права гласи: *Quod latenter, aut per vim, vel alias illicite introductum est, nulla debet stabi-litate subsistere*. То значи: "Оно што је тајно, или силом, или на други неки начин недозвољено уведено, не може да за-добије никакву трајност". Опет једна одредба Црквеног пра-ва (истина католичког, али је оно основно право свих хриш-ћанских вероисповести) која као да је директно због "Маке-донске цркве" донета! Ова максима одузима правну ваља-

ност ономе што је настало било тајно, било силом, било на неки други недозвољен начин: Македонска пак црква настала је и тајно, и силом, и заобилажењем свих црквених компетентних кругова. Она је школски пример узурпаторног и непостојећег акта.

II

Никад се неће моћи позивати наследници садашње македонске јерархије да је њихова Црква створена *bona fide* тј. не знајући за препреке, у пуном уверењу да је све то било дозвољено и правилно. "Добра вера" (*bona fides*) је основна претпоставка сваког ваљаног правног делања; ако ње нема, у најмању руку је акт манљив. Овде је чак био ништаван.

Са гледишта Срба и њихове Цркве нема шта да се у будућности предузима за стављање ван снаге "Македонске православне цркве". Не само да српски народ није одобрио њено оснивање, већ му оно није никад ни саопштено, није му нотификовано у прописној форми.

Кад, дакле, у званичним актима Српске Православне Цркве нема ни помена о признању "Македонске православне цркве", није потребан никакав нови правни акт којим би се ранији ставио ван снаге. Како да се одстрањује оно што не постоји?

Али се не ради само о правним већ и моралним обавезама. Да је Архијерејски сабор Српске Православне Цркве донео неку одлуку по слободној вољи, сматрајући да тиме испуњава свој задатак и врши своју функцију у најбољој вери и намери, могло би се говорити о моралној обавези доцнијих Срба да не бацају анатему на своје претходнике који су били у стисци. Да ли би до тога дошло, друго је питање. Овако и није потребно ни да се то питање поставља. Српска јерархија није дала свој пристанак на овај узурпаторни акт, бар не видљиво и у прописној форми. Ништа она није, према томе, ни обавезала српски народ ни његове доцније верске старешине.

В/ПРОДУЖЕНА ДЕСРБИЗАЦИЈА СВЕТОСАВСКЕ ЦРКВЕ

Х УСКРАЋИВАЊЕ СРПСКОГ ОБЕЛЕЖЈА ПРЕОСТАЛОЈ ЦРКВИ

1) Примери тог ускраћивања

I

Није се комунистички режим Југославије задовољио тиме што је покушавао, а делимично и успео, да Српску Православну Цркву демембрира, раскомада (распарча) и раскине. Он је упоредо с тим, гдегод је могао, оспоравао Светосавској цркви српски карактер. Оспоравао је и пре оснивања "Македонске православне цркве" и после оснивања те Цркве. Чак после знатно више него пре.

Није, истина, нико казао да је српско име забрањено, али су га владајући кругови консеквентно и систематски избегавали, заобилазили, презирали. Званично тај назив у најмању руку није признаван.

Ми смо често у новинама на то упозоравали, али не увек кад смо то запазили, јер би онда у сваком броју заграничних новина требало о томе писати. А има Српство још живих рана које су очекивале мелем, а тај мелем је могао доћи само од емиграције.

Српска штампа је каткад на ово скретала пажњу, али ретко. Југословенска штампа у слободном свету није ову појаву (ускраћивање српског карактера нашој отечественој цркви) ни једном речју спомињала. Тек тада, кад је страна штампа почела о овоме писати и кад су Хрвати стали да ликују, тек тада се по неко на ово осврнуо. Између осталих и др. Бранко Миљуш, који је у једном канадском листу, штампаном ћирилицом, 5. јануара 1961., упозорио на ову појаву, која је њему изгледала нова и коју доводи у везу са предлогом Ивана Мештровића за атомизирање Српске Православне Цркве, предлогом који је овај учинио самоме Јосипу Брозу при личном састанку. Др. Миљуш пише:

"... Симптоматична је свакако коинциденција да после ове посете штампа у Југославији не означава више нашу Цркву са "српска", него само са "православна". Ни патријарха ни епископе не називају више "српски", него једноставно "православни". Приликом устоличења патријарха Германа у Пећи, Тито му упућује телеграм у коме му честита "устоличење за патријарха". Толико знакова који указују на то да се систематски ради на даљем расрбљавању Српске православне цркве".

Др. Миљуш се пребацио ако је мислио да је тај покрет настао са аудијенцијом Ивана Мештровића код диктатора Југославије. Можда му је та "аудијенција" дала нови импулс, али је покрет давнашњи, још од првих дана преузимања власти од стране комуниста у Југославији.

Већ при повратку патријарха Гаврила у земљу 1947. године, Јосип Броз, диктатор Југославије, изразио је жељу да он, Гаврило,... "као Југословен схвата да Црква треба да буде југословенска, односно словенска, национална"! (Ђоко Слијепчевић, Питање Македонске православне цркве у Југославији, 1959., стр. 40.).

Тај покрет је интензивирао баш после образовања "Македонске православне цркве". Да ли зато што је овим актом учињен први продор, после кога се даљи рад олакшава, или зато што се на челу Српске Православне Цркве нашао један јерарх који је режиму изгледао најпопустљивији и најпогоднији да све интенције режима спроведе, тешко је рећи. Тек режим од тада не мирује. Ми не видимо шта он све ради и покушава да постигне, али опажамо како он Српску Православну Цркву именује називима који су нелегални, неканонски, неприлични, увредљиви.

Патријарх прелази преко тога ћутке или чак усваја каткад ове називе. Неће никако да се замери режиму. Друга јерархија ћути, јер мора да ћути. Патријарх не би морао да ћути. Не би ни смео да ћути ако жели да се сматра достојником прејемником древног престола српских патријараха. Али ми не чујмо ни за какав његов протест, нити запазисмо ма какву реакцију.

Овде ћемо углавном пренети шта смо о томе писали у српској емигрантској журналистици, понављајући још једном да смо ми емигранти у погледу Српске Православне Цркве у истом праву да бранимо њене интересе као они у земљи. Једнаки смо чланови те Цркве не само у верском погледу, што имамо исти симбол и исте тајне (*vinculum symbolicum*, *vinculum sacramentale*) него и исту јерархију (*vinculum hierarchicum*).

Патријарх нам је заједнички, а такође Архиепископски са-

бор и Архијерејски синод. Ништа они у земљи немају у том погледу већа права од нас.

II

Прво ћемо потсетити још једном на званично и једино исправно наименовање наше свете цркве. О томе смо писали у чикашкој "Слободи" од 20. новембра 1961. подужи чланак чији делови гласе:

"Наша црква у Отаџбини и по целом свету, има свој легалан и једино исправан назив: Српска православна црква. Под њим је она конституисана после Првог светског рата, под њим је добила потврду државних власти, под њим је постала саставни део правног поретка земље..."

Да, она је раније била јавноправна корпорација, не дозвољено одвојена од државе. Ако је данас и дошло до одвајања, прошлост се не може уклонити. Српска Православна Црква продужује своју егзистенцију, а не оснива се испочетка. Зато ће бити умесно да се овде наведе да је приликом интронизације патријарха Димитрија у Пећи на Велику Госпојину 1924. тадашњи претседник Министарског савета Љуб. Давидовић прочитао Краљев указ, у којем је између осталог стојало:

"..., ми смо са особитом радошћу и захвалношћу Богу прихватили и предлог о уједињењу целе Православне Цркве у Краљевини и, следећи стопама наших славних предака, прогласили смо са Нашом Владом и народним претставницима успостављене Српске Патријаршије. Потврдили смо стога и избор Ваше Светости за Патријарха Српског, првог после 1766 године. Тиме смо хтели, одликујући Вашу Светост, да одамо достојну захвалност целој Српској православној цркви и њеним служиоцима за њихове заслуге.

У допуну светог чина, који смо извршили у Нашој престоници, Ми данас, кад се налазимо са овим светлим збором на овом светом месту, хоћемо да и овим чином, који нам је од предака остао, наставимо славна дела њихова..."

Под називом "Српска православна црква" она је — то је најважније — призната и потврђена од свих осталих православних цркава. Тај назив је легализован и унутра и споља, он је добио пун и неспоран легитимитет: Црква је овлашћена да се тако зове, Црква је принуђена да се тако зове ако жели да остане на терену легалности.

Тај назив је историски: он је употребљаван и у Турској и у Аустро-Угарској монархији. Једино није наглашаван нарочито у слободним српским државама Србији у Црној Гори, јер ту другог православља сем српског није ни било ни-ти је могло бити (у обе државе вера је била "државна").

Истина, аустро-угарске власти су нерадо гледале назив православни, и оне су га избегавале, док су сами Срби на њему неотступно инсистирали. Тај израз је избегаван јер се ради о еминентној католичкој земљи, која би самим признањем наше вере као православне ставила у сумњу католичку веру као кривославну.

Али у Аустрији и у Угарској није нико протестовао да се "грчко-источна вера" назива српском одн. румунском (*gorog keleti szerb, gorog keleti roman*).

У Босни и Херцеговини, пак вера је називана српско-православном, и то најзваничније по самом Уставу, и сваки други назив се могао одбацити.

Комунистичка Југославија је задржала називе вера, за које је она почетка показивала крајњу незаинтересованост, надајући се да ће их временом све или одстранити или учинити сасвим сувишним. Кад је покарабасила са Совјетима и тражила материјалне помоћи на Западу, морала је према верама да буде толерантнија. Кад су Македонци хтели да своју посебност крунишу засебном црквом, и државне власти Југославије показале су им ову могућу помоћ.

До тада игнорисана и потпуно бачена у запећак, почиње и Српска Православна Црква за комунистички режим Југославије да добива извесну важност. Истовремено почиње онда и кампања да се та Црква лиши српског обележја. Чињен је страховит притисак да се наша Црква одрекне Српства, на што — разуме се — ниједан орган те Цркве није могао да пристане, јер би то значило самоубиство.

Тада је почело систематско избегавање ознаке српске тој Цркви у енунцијацијама владајућих. Сам диктатор Југославије Јосип Броз није никад ту Цркву назвао српском. А како ће то учинити други кад правац даје "љубљени маршал"? И нпр. новинска агенција "Такјуг", кад год је могла, употребљавала је све могуће називе за нашу Отецствену Цркву само да затаји и избегне српско знамење. Ми смо о томе писали више пута и не желимо понављати. Можемо само рећи да су се наши непријатељи зјело радозали, и хрватски публициста Анте Цилига био је написао један дуг, тобоже "стручан" чланак о нестанку српског православља.

III

Сад ћемо пренети делове нашег чланка из чикашке "Српске Борбе" од 6. новембра 1958. под насловом "Српска православна црква у опасности". Он почиње овим речима:

"Једну крајње перфидну и опасну меру припремили су владајући кругови данашње Југославије хрватског комуни-

сте Броза: да просто укину Српску православну цркву и да је замене некаквом 'југословенском' православном црквом".

Затим се износи цитат једног македонског листа према бечком дописнику "Ноје Цирихер Цајтунга" и у нашем чланку даље стоји:

"После овог податка из македонског листа, који сме да пише против Срба шта хоће, јер Србима није дозвољено да му одговарају, дописник из Беча дословно даље пише: 'Комунистички режим налази се у овом питању утолико у незгоди, што би он радије желео да Македонцима изиђе у сусрет преображењем досадашње Српске Православне Цркве у једну свејугословенску православну цркву, а не стварањем посебних цркава у оквиру Југославије'.

Колико је ова ствар озбиљна, не треба ни тренутка сумњати. Овај дописник је необично добро обавештен и ништа не пише док ствари не провери.

За ово је усталом већ било симптома. Кад је, например, пролетос Архијерејски сабор ин корпоре посетио Јосипа Броза, поздравни говор је одржао поч. патријарх Викентије. Он је стално спомињао Српску Православну Цркву и наговестио тешкоће око македонског црквеног проблема. Броз је одговорио и трипут споменуо православну, али ниједанпут Српску Православну Цркву и рекао колико му је стало да питање македонске цркве буде "правилно" решено.

Очигледно је, да је све ово даља мера за разбијање и негирање Српства...

Али непријатељи Српства не мирују. Сад хоће да укину српско име, да би се непријатељи Српства задовољили. А то значи потпуни прекид са традицијом, са Светосављем, са вером отаца. Јер је наша вера била од увек српско-православна, а не просто православна. И за њу, и такву веру смо гинули, и страдали. Образовање једне 'југословенске' православне цркве означавало би даљи корак ка расрбљавању и одбацивању српског имена...

Једна нова вест из тако добро обавештеног 'Новог Циришког листа' од 8. октобра о.г. даје ми повода да ову сумњу нарочито потенцирам. Тамо пише дописник Виктор Мајер из Беча, између осталог, и како је постигнут неки компромис стварањем Македонске цркве и онда дословно каже: 'Тиме би била резервисана могућност преображаја Српске православне цркве у једну општу југословенску православну цркву. Зна се да нови патријарх Герман има симпатије за овај преокрет који режим жели...'.

Ако је све то тачно, а овај дописник до сад није грешио у својим прогнозама, пише се црна и зла судбина Српској Православној цркви у земљи. Од времена Светог Саве она

није била толико угрожена. Њену основу и њену традицију хоће да укину..."

Истог дана је изашао у "Канадском Србобрану" наш по-
лужи чланак под насловом "Мистерија око македонске пра-
вославне цркве", на чијем крају се опет понавља:

"... вест 'Новог Циришког Листа', најбоље информисане
новине у Европи, да режим жели претворити Српско-право-
славну цркву у некакву Југословенску православну цркву,
да би задобио Македонце, а и неке православне Словенце и
Хрвате, и да патријарх Герман ову намеру прати са симпа-
тијом.

То је нечувена и страшна вест, кобна, косовска. Последње
српско обележје и последње српско упориште хоће да нам
одузму. И ко зна како се живо на томе ради и колико је
ствар напредовала. Може да дође изненађење као у погледу
Македонске цркве..."

IV

У "Канадском Србобрану" од 19. марта 1959., у нашем
чланку "Нека запажања у вези наше Отечествене цркве",
први део гласи:

"Морам признати да ме Божићна посланица патријарха
Германа јако разочарала. Не само приличном бесадржај-
ношћу, већ још више својом терминологијом. Све ми се чи-
ни као да је некако прилагођена владајућој терминологији
комунистичких 'руководилаца'. Говори се о 'трудбеницима',
о 'Отаџбини нашој', о 'слози и јединству' итд. Једном речју,
терминолошки се та Посланица мало разликује од неких ко-
мунистичких манифеста данашње владајуће класе у Југо-
славији.

Но најболније ме дирнуло, што у целој Посланици није-
дном речју није споменуто Српство и његова вера. Јесте,
органи који је издају, оглашују се званичним називом, али
се у уводу говори о 'нашој светој Цркви', а на крају се а-
построфирају 'православна браћа у Отаџбини'!

Ни на почетку ни на крају (још мање у средини) не го-
вори се о српско-православној Цркви и њеној вери.

То досад није било уобичајено, и пок. патријарх Викенти-
је је Српство истицао чак и сувише. Кад је био у Русији,
у сваком говору (сем код руководица у Москви, где се
морао држати Протокола), он је бар десетак пута споменуо
српску и руску православну цркву, српске и руске светите-
ље, итд.

Владајућима то није конвенирало, и можда су на данаш-
њег патријарха чинили притисак. Но то га не би могло о-

правдати, ни њега ни супотписнике Посланице (чланове Архијерејског синода).

Ја се све бојим да и то није један од предзнака 'југословенске' православне цркве. Нека верни буду на опрезу.

V

"Канадски Србобран" од 14. јануара 1960. донео је наш чланак под насловом "Најновији број Гласника Српске Патријаршије". Ради се о троброју август-октобар 1962.

"Цео тај велики троброј 'Гласника' посвећен је опису путовања патријарха Германа и његове пратње 'Светом Гробу Господњем и земљама Блиског истока'. Сваки детаљ је ту описан и десетине слика је пренето.

Али, ко је то писао? Ко је нови хроничар Српске цркве под патријархом Германом? То је злогласни, најпокорнији слуга режима прота Милан Д. Смиљанић. Он је дао опис пута у преко сто страна квартформата.

Може се онда унапред знати како тај опис изгледа. Ми му нећемо поклонити нарочиту пажњу, али ћемо, као илустрацију, изнети шта он само говори о посети Српског гробља у Зејтинлику код Солуна. Ниједном речју сам прота не каза да се ради о Србима, већ свуда употребљава израз 'Наш': 'Отишли смо нашем ратничком гробљу на Зејтинлику', где је 'био заказан помен нашим палим ратницима', 'Централни део комплекса заузима наше гробље', 'јер је број жртава нашег народа највећи', 'Позади нашег је руско'; Надзор над овим гробљем и нашим гробљем на Виду врши наш прота Милутин Петровић, вице конзул нашег конзулата у Солуну.'... Итд. Још бар десет пута спомиње ту посесивну заменицу 'наш'.

Једном ће се застидети не само 'наш' прота Смиљанић, већ још више 'наш' патријарх Герман што је овако писано."

VI

Пракса се продужавала, и у јесен исте године изашао је у броју 370. истог "Канадског Србобрана" чланак под насловом "Покушај десрбизирања Светосавске цркве", у коме се враћамо истом предмету и акцији у коју нико скоро у српској емиграцији не верује. Пред крај чланка пише:

"Требало је да дође до одликовања патријарха Германа и његовог устоличења у Пећи, па да се ова појава очитује у свој својој голоотињи. Тада су новине свакодневно доноси-ле по неку вест о нашој цркви и црквеним поглаварима, и увек су, најстрожијом конзеквенцијом, избежавале да Цркву означе српском. Сад је то пало у очи целој емиграцији ко-

ја прати догађаје у земљи, па је чак и минхенска 'Хрватска Зора' ту појаву констатовала...

Истина, и пре тога почело је у Београду колебање како звати досадашњег српског патријарха. Да не сме бити српски, то је била решена ствар. Али се показало немогуће, чак и опасно, да се зове 'патријарх православне цркве у Југославији', јер би то могло довести до цепања црквених организација у иностранству...

Зато су почели да га именују просто 'патријарх Православне цркве' (види 'Политику' од 25., 27., 28., 30. маја итд.), али не напуштајући каткад ни ранији назив 'патријарх Православне цркве у Југославији' ('Политика' од 30. и 31. маја)..."

Сад долази аргументација против ових назива, која ће се пренети мало доцније, тамо где је седес материје. Онда се у чланку наставља:

"У сузбијању Српства иде се тако далеко, да се чак ни древна Пећска патријаршија не сме означити српском. Герман се имао устоличити 'у историски патријаршиски трон' ('Политика' од 27. маја 1960.), у 'историски трон пећских патријараха (број од 1. јуна) итд.

Српско име је разгубано: ни помена од њега не може бити. Не само да нема сад српског православља, него га није никад ни било према наредбама Јосипа Броза и његове клике. Српство је само шовинистичка измишљотина.

Колико се далеко отишло у негирању Српства код устоличења патријарха Германа у Пећи нека послужи овај став у извештају 'Политике' од 30. маја 1960.: 'Патријарху Герману су такође честитали на свечаном устоличењу митрополит дабро-босански Нектарије у име архијереја и свештенства православне цркве (писано малим словима? ЛМК), а епископ преспанско-битолски у име митрополита македонске православне цркве, Доситеја и своје лично'.

Дакле, молим лепо: Две су источне цркве у Југославији, једна се зове Македонска православна црква, а друга само Православна! Српско се име не сме помињати за живу главу.

Истина, када је саопштен поздрав Патријарху од стране Сабора 'Македонске православне цркве' одржаног у Скопљу 17. јуна 1960, у 'Политици' од следећег дана, стоји да је упућен телеграм 'патријарху Српске и Македонске православне цркве г. Герману'...

(У чланку се сад износи неприличност тог назива; тај део чланка ће се пренети мало после)

Очигледна је ствар да српско име бode очи владајућим и да га желе одсвакуда избацити.

То Југославија неминовно собом доноси. Да ли ће то о-творити очи нашим Југословенима?...”

На другом месту, у истом листу, изнели смо податке да се чак и други органи Српске Православне Цркве, а не само патријарх. називају само православном ознаком, избеаујући српско обележје, па смо та излагања завршили овим речима:

”Претпоставимо да је заиста патријарх и Македонске цркве (што апсолутно не одговара стварности), Архијерејски сабор и Архијерејски синод су засебни, и без повезивања. Па се чак и њима одриче законски назив ’српско-православни’! И они се именују само као органи ’Православне цркве’!!

VII

Та пракса није ни после напуштена; чак се са све мање сти-да а више конзеквенције она спроводи, тако да се поставља питање да ли је могуће да је патријарх Герман икад против тога протествовао. Нама то изгледа невероватно. Можда ње-му и годи да се претставља двокефално, да се приказује као поглавар двеју цркава, што уствари није, чак ни нај-мање

Колико се упорно инсистира на овом називу, нека послу-жи и овај податак: извештај ”Танјуга” од 7. новембра 1961., а штампан у дневним новинама Београда сутрадан. Податак је, дакле, сасвим свеж (ово се пише почетком 1962.).

”Председник Савеза удружења православног свештенства ФНРЈ прота Милан Смиљанић приредио је јуче у хотелу на Опленицу ручак у част представника Јерусалимске цркве. По-ред патријарха Венедикта и чланова делегације, на ручку су били патријарх Српске и Македонске цркве г. Герман, више епископа и свештеника, народни посланик Петар Му-њас и други представници народне власти.”

После завршеног овог рада нашли смо још интересант-није називе, који још јасније показују у каквој забуни се режим налази. ”Политика” је 7. фебруара 1962. објавила једну вест чији почетак гласи:

”Патријарх српски и македонски господин Герман и ми-трополит Македонске православне цркве господин Доситеј, у пратњи епископа Василија, Висариона и Хризостома до-путовали су јуче из Врњачке Бање у Београд...”

Пошто се говори о ”митрополиту Македонске православне цркве”, није се могло у исто време казати ”патријарх Маке-донске цркве” већ просто ”српски и македонски патријарх”

Којонирање Српске Православне Цркве продужено је и даље. Ко ће набројати све те случајеве? Ми можемо само

карактеристичне међу њима да споменемо, приликом ревизије овог дела. Тако је "Танјуг" саопштио 13. октобра 1962.:

"Према информацији добијеној у канцеларији Синода, патријарх Православне цркве у Југославији г. Герман је десетог октобра примио позив Секретаријата за припрему II патиканског сабора да на овај сабор упуту своје делегате у својству посматрача. Како у позиву стоји да ће ово заседање дуже трајати и да ће бити прекинуто, па настављено напролеће, то Православна црква у Југославији има довољно времена да проучи примљени позив и да донесе свој одлуку".

Дакле, Герман је "патријарх Православне цркве у Југославији" кад се не може рећи да је "патријарх Српске и Македонске цркве". Чак се ни за Свети Архијерејски синод не сме рећи да је српски, већ просто "Синод", као да је руски, цариградски, или софијски.

Уствари, позив је јачачно добила Српска Православна Црква, која је једино званично призната међу православним црквама. Али ће "Танјуг", од кога ова вест потиче, радије сваки фалсификат учинити него Српску Цркву назвати њеним именом.

Имамо још три доказа из најновијег времена. Исти анти-српски "Танјуг" саопштава 23. октобра 1962. из Букурешта да је "патријарх Герман допутовао у Букурешт", где га је дочекао "румунски патријарх Јустинијан" (овде је већ у наслову казано чији је патријарх). Итд.

VIII

У Божићном броју "Слободе" од 1. јануара 1962. је изашла наша крајња реч по овом питању, која је прилично ултимативна и која гласи (под насловом "Још о називу српског патријарха,,):

"У београдској 'Политици' од 29. и 30. новембра о.г. изашла је ова notiца:

Патријарх Српске и Македонске цркве у Југославији г. Герман упуту је председнику Титу телеграм који гласи:

Честитајући Вам празник Републике, дозволите нам господице Претседниче, да у своје име и у име наше православне цркве, изразимо најлепше жеље за Ваше лично добро и дуг живот и да пожелимо народима наше драге Отаџбине сваку срећу, напредак и благостање.

На дну је опет потписан "Танјуг". И даље се, дакле, систематски поглавица Српске православне цркве у Југославији неприлично назива, противно Уставу Цркве и међународном признању. Али је овде нарочито пало у очи да сад ни сам патријарх не зове ни себе ни Цркву коју заступа српском, већ "нашом"!

Ове су ствари сувише озбиљне да би се преко њих прелазило. Оне би могле довести чак до револта српских емитраната, који не желе да буду чланови никакве југословенске ни српско-македонске цркве. Могло би доћи до непризнавања данашњих црквених власти Југославије, што би опет довело до веома непожељних последица..."

Он не сме заборавити да он није само патријарх оних на дому него и нас у слободном свету. И да ми имамо пуно, опет легитимно право, захтевати примену канонских и правних прописа у погледу назива Цркве којој припадамо и њеног старешине који треба да је и наш црквени поглавица.

Доста смо стављени на пробу и свашта се може десити ако и даље овако продужи!

IX

Као што се види, "руководиоци" данашње Југославије не употребљавају један, већ више назива кад хоће да прикрију српски карактер наше матере цркве. Неки пут те неприличне називе придају Цркви као таквој; још чешће, пак, њеном архипастиру, врховном претставнику.

При томе нема система и конзеквенције. Нема их у позитивном смислу, у једнакости назива, али их има у негативном смислу: у одрицању српског карактера Цркви. Свако од режимских глава и слута може како хоће да назива нашу Светосавску цркву, само не њеним правим именом.

Ми ћемо све ове изразе подврћи анализи и критици, првенствено са правне тачке гледишта, јер се ради о правним феноменима, али ни остали аспекти, чак и чисто теолошки, неће остати занемарени.

2) Један противан пример после Првог светског рата

Док данас антисрпска клика која влада Југославијом покушава да отстрани сваки траг Српства и сваку сличну ознаку Светосавској цркви, неће бити сувишно потсетити да је пре недугог времена, које смо ми старији доживели, постојао страх код српских непријатеља да ми сами не збацимо српско обележје својој Цркви. Треба на то потсетити: *memento iuvabit*.

То је било после Првог светског рата. Тада је Српство уопште тријумфовало, па и његова Црква. Она је била у стању да се организује и назове како хоће. А тада је баш дошло било и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у Југославији. Хрвати и Словенци су стрепили да се, при реорганизовању и обједињењу Православне цркве, ова не назове српско-хрватско-словеначком, или чак југословенском. Од

тога је нарочито зазирао клир ових народа.

Два су разлога била да су они то перхоресцирали. Прво су се бојали да та Црква не буде уставом проглашена за националну или чак државну цркву.

Овај страх је био неумесан; политичка констелација није могла тако нешто дозволити, а нити бројна пропорција (православни нису чинили ни половину становништва). *

Други разлог је био много озбиљнији: Прозелитизам које би тада православље могло успешно да спроводи. Док је Црква српско-православна, когод јој приђе од иноверије, не мења само веру него и народност. Не може Хрват или Словенац да постане православцац и остане Хрват одн. Словенац. Он мора да се посрби. То је, сматрали су католички прелати, довољан разлог да не дође до масовног прелаза католика у православље. То је једна брана напуштању католицизма од стране Хрвата и Словенаца. Сасвим друга би била ситуација кад би Црква била српско-хрватско-словеначка, или чак југословенска. Хрват и Словенац би могао да мења веру, остајући при својој народности.

Од тога је стрепио виши католички клир. И не без разлога. Католицизам је био код либералних Словена јако компромитован, нарочито за време Првог светског рата. Папа Пијус X је харангирао против Србије, а и сами хрватски и словеначки првосвештеници, затребачки архиепископ Бауер и љубљански кнез-бискуп Јеглич, позивали су на свети рат против Србије.

У почетку рата била је међу Чесима масовна тежња да пређу у православље. Један од њихових вођа, ако се не варам Крамарж, јавно је исповедао ту идеју. Он је сматрао да на чело васкрсле чешке државе дође један руски велик кнез, који би задржао своје православно вероисповедање а које би после прихватили многи Чеси. Постепено све Чехе би требало привести православљу. (Идеја о заједничкој чехо-словачкој држави није тада још била сазрела.)

Октобарска револуција је све те планове бачила у воду. За православље су настали тешки дани, али српско православље је било на врхунцу, без иједне тамне тачке. Зато су хрватски и словеначки духовни вођи стрепили од православ-

* У верски (и национално) хомогеним државама признаје се чак и у комунистичким режимима неки примат доминантне религије (не може бити ту говора о државној вери, јер су вере и држава раздвојене). Тако бугарски Закон о верским заједницама од 16. фебруара 1949. прописује: "Бугарска православна црква је традиционална вероисповест бугарског народа. Она је повезана с његовом историјом..." У једној хетерогеној и хетеродоксној држави као што је Југославија оваква једна одредба је немогућа.

ног прозелитизма у новој држави. Њему би једно надсрпско наименовање вере и цркве отворило широм врата.

Још пре Првог светског рата било је у пределима данашње Југославије карактеристичних појава прелаза католика у православље, појаве које су јако забрињавале компетентне кругове. То је регистровао и званични часопис аустријске владе, тзв. "Аустријски преглед" и то у више махова. Ми смо исписали два, један из 1909. а други 1910. У првом Мара фон Беркс каже: "Један догађај који се припрема у свој мирноћи али заслужује највећу важност, јесте масовни прелаз угледних хрватских патрицијских породица у грчко-православну веру". Други је писао познати србождер, професор Универзитета у Загребу и "одјелни претстојник" Хрватске (као министар) Исо Кршљази. Он је казао: "Карактеристични су знакови једног покрета, који поново долази из Далмације, и који је упућен на то, да католичко становништво покрене на прелаз у грчко-источну веру. Ова настојања нису канда безизгледна".

(Литература: Mara von Berks, Vom slawischen Sueden. Oesterreichische Rundschau vom 15. Januar 1909. S. 161.

* Iso Kršnjavi, Der politische Szenenwechsel in Kroatien. Dabelst 1. Maerz 1910. s. 555.)

Компетентни католички кругови су одахнули кад су увидели да Светосавска Црква продужује своје традиционално и једино укореењено знамење. Шта више, међу српском јерархијом и српским верницима уопште, није постојала ни најмања намера за напуштањем српске ознаке Цркве. Ниједан глас се у том правцу није чуо. Нико то није ни покретао, нико ни помишљао на тако нешто.

То би било вероскрзњење, бласфемија, изаћи са таквим предлогом. Србима је било стало до јединства Српске Цркве, до васкрса Светосавске укупне српске заједнице. Та Црква није никад била прозелитска, и због неколико хиљада или стотина хиљада сумњивих нових верника нико не би пристао да кида са прошлости, да руши темеље на којима Црква почива.

Најмање је Србима било стало до прозелитизма. Они никад у својој историји нису били прозелите нити су настојали да друге приведу својој Цркви. О томе се налазе поближа обавештења у нашој расправи "Толерантност српског православља" (у књизи "Из српског верског живота", "Свечаник" број 32, Минхен 1961. стр. 126-135.). А и Јован Дучић се чуди да је Франо Супило изразио страховање да ће Срби покушати да "асимиљују Хрвате". Он каже како Срби "нису никад помишљали на какву асимилацију, ни брзу ни принудну... Они неће никоме наметнути ни своје православље

ни своје српство, јер одиста нису за то способни..." (Ради правилне оријентације" број II. "Федерализам или централизам? Политичка студија. Чикаго, 1942.. Стр. 14.)

Државни назив може да се мења; Срби су и до тада живели у разним државама: у Турској, под Млечима, под Бечким ћесаром итд. али је Црква увек била једна, српска. Она је јединство српских верника, а тиме и српске нације, обележавала, остваривала, гарантовала. Сада се одрећи ње, значило би одрећи се Српства, свесно се денационализирати. Не само да духовни поглавице Срба нису уопште долазили на ту идеју, већ ни ма који политичар, ни ма који православни Србин уопште.

Али, у страха су велике очи. Југословенски католици су се бојали једне утваре! Они су полазили од себе, нису Српство добро познавали!

ХИИ НЕПРИЛИЧНИ НАЗИВИ СРПСКОГ ПАТРИЈАРХА

3) Уопште

I

Видели смо напред како је дошло до "канонског јединства" узурпаторске "Македонске цркве" са стародревном, часном и легитимном Српском Православном Црквом "преко њеног патријарха". Та лажна ситуација, Српској Цркви наметнута и нигде легално не спроведена, читује се све више у "званичном" називу српског патријарха, званичном утолико уколико се намеће од владајућих кругова данашње антисрпске Југославије. Његов истински званичан назив, пријат и у земљи и на страни јесте "патријарх Српске Православне Цркве" или просто "српски патријарх". Тако је по Уставу Српске Православне Цркве, тако је по ранг-листи Свеправославне конференције на Родосу, тако је по сталној пракси свих других православних цркава. И по унутрашњим црквеним нормама и по међуцрквеним конвекцијама. Сваки други његов назив је неправилан, у крајњој линији неканонски.

Па ипак режим неће никако и никад да га зове тим легалним и једино исправним именом, већ му "надева" разна имена која немају основа ни у црквеном законодавству, ни у међуцрквеној пракси, ни у нашој историји.

Звали су га и православни патријарх, и патријарх Православне цркве у Југославији, и, сад скоро редовно и без изузетка, "патријарх Српске и Македонске цркве".

Овај последњи израз ћемо покушати да специјално осветлимо, јер је најмаркантнији и најчешће се примењује; у последње време скоро једино он.

Али ћемо се осврнути и на два претходна.

II

Прво ћемо се обазрети на израз "патријарх Православне цркве", без икакве ближе ознаке. Њега ретко режим употребљава, али га ипак каткад употреби (примере смо дали малопре).

Зато што се ретко употребљава и што га је веома лако оборити, бићемо кратки.

Очигледно је да је овај израз нелегитиман, чак неканонски; он је апсурдан, противан самом бићу православних цркава.

Јер православни патријарх није један, као што је римски папа, већ их има десетак (четири древна "велика" патријарха и пет-шест помесних). Сваки има свој историјски назив, нпр. Патријарх Московски и целе Русије. Овај назив, иако "шовинистички", задржан је без зазора у Совјетском Савезу.

Ниједан се православни патријарх не може назвати само тим именом, јер их је више. Миса да има неки предикт. Ако би смео неко да тај назив рекламира, онда би се могло разумети само за Васељенског (цариградског) патријарха. Означаванье Германа само као "православног патријарха" претставља акт узурпације коме нема преседана у историји Православља.

Ни ознака као београдског патријарха не би била правилна, јер Београд није никад у историји имао патријаршишко седиште, па чак и сам патријарх у својој титули носи обележје "митрополита београдско-карловачког и архиепископа пећског". На крају стоји да је патријарх српски. Јер је то историјски назив који обухвата целину.

Лишити га тог назива, значи извршити фалсификат, порећи историју, порушити позитивне правне прописе, изгубити подлогу историјску, правну и моралну. Од легитимног црквеног поглавице постати дивљи и наметнути руководиоца подјармљене цркве.

4) "Патријарх православне цркве у Југославији"

Док је израз "православни патријарх" у последње време доста редак (али сасвим нестао није), дотле се још често употребљава израз "Православна црква у Југославији" или "патријарх Православне цркве у Југославији". Примере смо навели малопре, иако не у потпуности. Овде нам остаје да та називања подвргнемо критици, али ће и том приликом да се наведу неки досад нецитирани примери, јер се критика директно на њих односи.

I

Ми смо овај проблем, као и све претходне, више пута у новинама претресали, па ћемо делове неких чланака овде директно пренети. Тако најпре из чланка "Куда води Југославија", који је изишао у чикашкој "Слободи" од 10 јуна 1960. Он гласи (у првом делу; други се односи на Академију наука):

"Не желећи поновљати шта смо досад ма где написали, и знаћемо овде само два најновија примера негирања и рушења Српства у Југославији, као неминовне последице постојања те државе.

Београдска 'Политика' од 22. маја 1960. донела је званично саопштење да је 'председник Републике Јосип Броз Тито одликовао патријарха православне цркве у Југославији г. Германа орденом југословенске заставе првог реда'.

Сам акт одликовања не каже много: пре њега су одликовани били и бискуп Акшамовић, и надбискуп Ујчић, и реис-ел-улема Кемура итд. Али је његово означање интересантно: званично се обележава као 'патријарх Православне цркве у Југославији'. После саопштења о одликовању и његове мотивације ('развијање и учвршћивање мирољубиве сарадње и пријатељских односа између Југославије и других земаља'), даје се животопис патријарха Германа. На крају стоји да је 'септембра 1958. године изабран за патријарха Православне цркве у Југославији'.

Оно страховање, које смо више пута у емигрантској штампи износили, помало се обистињава. Јасно се даје до знања да се не жели никаква ознака наше Цркве као српске, већ се мора место тога истицати њен општи југословенски карактер. Да се задовоље у првом реду Македонци, а затим и друге 'републике' којима је српско име трн у оку.

При томе се врше фалсификати непознати досад у тако 'високим' званичним актима. Јер ми сви знамо да г. Герман није 1958. изабран за 'патријарха Православне цркве у Југославији', већ за 'српско-православног патријарха'. Знамо и то да досад није мењан Устав Српско-православне цркве, који не познаје никакву 'Православну цркву' у тој држави. Знамо чак и то да је, неканонски и узурпаторски, Охридски сабор решио да одржава канонско јединство преко патријарха Српско-православне цркве. Ни он није чак говорио о каквом југословенском патријарху...

Како се онда може назвати 'патријархом Југославије'?

Нас сад интересује такође његова реакција, као и реакција целокупне Српско-православне цркве, не искључивши ни америчко-канадску, која по овом питању мора да изнесе своје мишљење.

Ми не можемо поуздано тврдити, али је врло вероватно, чак и скоро поуздано, да се такво именовање патријарха Германа налази у самом указу о одликовању (који је, усто, латиницом написан, јер се Броз другим писмом не служи!!). Он би имао пуно право, па чак и дужност, да тај указ врати на исправку.

Указ је можда тако и стилизован у пуном уверењу да ће га патријарх Герман примити без протеста, и онда је већ учињен први корак ка озваничењу тога назива. Поступа се постепено и тихо, као и при образовању Македонске цркве. Непријатељи Српства стављају Србе пред готов чин, одрицања од Српства!..."

Из тог истог чланка и следећег, који је изашао у чикашкој "Слободи" 20. новембра 1960. износимо даље аргументе:

"Но не само то: овај израз је једнако нетачан супстанцијално као што је нетачан и формално (терминолошки). Пре свега, г. Герман није патријарх над свим православцима у Југославији, јер не спадају сви православни у Југославији под јурисдикцију Српске цркве. Ту не спадају Руси, који имају и своју заграничну цркву а неки међу њима, признају Московског патријарха као свога црквеног старешину. Чини ми се да ни Румуни у Банату ту не спадају (као што ни Срби румунског Баната не спадају под јурисдикцију Румунске православне цркве). Затим, Српска црква простире своју власт далеко ван граница Југославије. Она има чак епархије у Маџарској (Будим одн. Сент Андреја) и у Румунији (Темишвар). Има одн. треба да има 'Српски православни вицаријат са седиштем у Скадру', Арбанија (члан 15. т. 6. Устава). Што је за нас најважније у оквир Српске православне цркве спада 'Српска православна црква у Сједињеним државама Америке и Канаде са седиштем у Чикагу одн. у манастиру у Либертивилу', како изречно стоји у тачки 1. поменутог Устава Српске православне цркве. На крају те еnumerације (тачка 6.) стоји да 'под Српску православну цркву у духовном и јерархиском погледу припадају...' и 'српске православне цркве, црквене општине и парохије ван граница Југославије (цркве у диаспори)'.

Ако се ради о 'Православној цркви у Југославији', онда све ове епархије и парохије отпадају. Сам патријарх Герман је дијецезан за све ове парохије ван споменутих епархија, за парохије у Европи, Африци, Аустралији (у Азији их ваљда нема), па чак и у Јужној Америци (али је за свог заступника одредио био неко време епископа америчко-канадског Дионисија).

Како се онда може називати наша Црква, којој и ми припадамо ма да не живимо у Југославији, као 'Православна цр-

ква у Југославији' (неко време је звата 'југословенска православна црква!'). Очита је ствар да се ту ради о шиканама, о истим мерама против свега што је српско које се залажа на разним секторима јавног живота Југославије, нарочито прогоном српског освештаног писма, ћирилице. И наша је света дужност да на то стално указујемо. Јер ко ће ако нећемо ми слободни Срби?"

II

У листу "Канадски Србобран" изашао је 5. фебруара 1959. наш чланак под насловом "До чега би довело преобраћање Српске православне цркве у Југославији", чији главни делови гласе:

"Саопштили смо пре кратког времена верзију о могућем преобраћају Српско-православне цркве у 'Југословенску православну цркву'. Ми то још називамо верзијама, јер не верујемо да би отечествена српска јерархија на то икад пристала. Али да то режим жели, о томе не може бити сумње. Да он чак чини притисак на водеће црквене кругове, и о томе једва може да има сумње.

Наш позив на узбуну изгледа да није остао без сваког одјека у емиграцији...

Чекаћемо још неко време, али нећемо престајати да упозоравамо благочестиве српске хришћане у слободном свету куда би све тај експеримент водио.

Пре свега, то смо већ нагостили, дошло би до отвореног раскола код српске емиграције. Који би опсег он узео, то се не може знати. Али да би га било, то је ван сваке сумње. И зрло је вероватно да би с временом захватио сву српску емиграцију и с ове и с оне стране Атланског океана. То би био догађај непознат у српском националном и верском животу.

У земљи не би смело бити раскола, то сви знамо. Али би то отуђило од Цркве милионе верника, нарочито у Босни и Херцеговини, у Боки, Северној Далмацији, Лици, Кордуну и Банији, Срему, а можда и Војводини и Старој Србији. Многи су наши грађани у тим пределима остали верни Цркви само зато што је српска и што ту ознаку носи. Због тога су спремни да поднесу и све патње које верност и оданост Цркви повлачи у комунистичким земљама. Кад је г. Михаило Дучић био у лето 1957. у Европи, видео се и срео са многим ужим земљацима, првим људима из Босне и Херцеговине. На питање какво је стање тамо, одговорили су да је као за време Аустрије: Народ се купи око Цркве. Да, око Српско-православне цркве, а не југословенско-православне. Овој би одмах окренули леђа, и бар би нешто ближи постали

комунистима, а многи би постали прави комунисти. И у другим крајевима је тако где се држи не само до Српства већ до српског имена. У листу 'Тамо Далеко', који излази у Мелбурну (Аустралија) налази се један диван прилог проф. Слободана Јовановића о 'Оснивању Српског књижевног гласника'. То је било сасвим на почетку овог века. Осниваоци су хтели да га назову само 'Књижевни гласник', као што се каже Народна библиотека, Народно позориште итд., јер је у Србији све српско, па то не треба наглашавати. Али, примећује г. проф. Јовановић, проф. Павле Поповић је 'уверавао да у називу листа мора безусловно бити реч српски, да би лист одмах био добро примљен од Срба у Хабзбуршкој Монархији'. (Број 1 реченог часописа за октобар-децембар 1958.)

Са нестанком српског обележја вере, нестало би и црквене српске заставе, која је једина застава без петокраке звезде у садашњој Југославији.

Српска црква је једина установа света где је окупљено целокупно Српство, и где се укупно српско име може да спомиње. Она обележава границе духовног Српства, територијално и власно тако разбивног.

Могло би се чак десити да на чело српске Цркве дође један Несрбин, налик на Гермогена у 'НДХ'. И врло вероватно да би се то десило. Јер се на свим линијама гледа разбити 'српски хегемонизам' на тај начин да се овуда истичу као 'руководиоци' Несрби. То би се догодило и са Црквом. Опет би смо доживели аналогију са добом фанариота. Чим патријаршија није српска, ни јерархија није српска. Куда све то води?

То би био највећи ударац Српству свих времена и оно никад више не би васкрсло. У моју главу не иде мисао да би уопште један прави Србин на то пристао...

Преименовање Српско-православне цркве довело би до потребе нотификовања сестринских православних цркава. Не знам да ли би требало формално признање или само приманье знању. Но у оба случаја би се могло десити да неке православне цркве то не одобре на било који начин. У првом реду ће се и томе противити Грчка аутокефална црква у Атини, а преко ње можда и Васељенска патријаршија. Бугарска православна црква не би јамачно пристала, не само због Македоније која би постала тобожњи саставни део ове 'Југословенске' православне цркве, већ због саме себе, јер би се бојала да и њу не подвргну некад под 'југословенство'.

Од једне славне цркве са богатом традицијом постала би црквица која се рађа и моли за признање.

Позната је ствар да ми имамо не само диаспору у избег-

лиштву већ и старе делове Српске цркве ван граница Југо-славије: имамо епископију у Будиму, епископију у Темишвару (иако немају моментално епископа, ове епархије постоје већ према Уставу Српске православне цркве), имамо викаријат у Скадру, имамо, што је најважније, Лавру Хилендара. Све нам то може доћи у питање ако се изврши намеравана издајничка промена деноминације Светосавске цркве. Нарочито можемо сматрати Хилендар изгубљеним за сва времена. Грци и онако настоје да га под озим или оним видом расрбе и заузму. Дала би им се заиста историска прилика о којој нису ни сањали ако би наша јерархија била замагљена мозга и пристала на брисање српског имена из ознаке своје цркве.

Све су ово били делови Српско-православне цркве и као такви међународно признати или толерисани. Чим се измени деноминација, може нпр. Румунска православна црква без зазора рећи да она не признаје никакве делове Православља у земљи ван свога склопа. Маџарска би се ослободила резидуа православља, и тиме бар мало коракнула ка атеизму. Итд.

Нека нико не мисли да би се на другој страни нешто добило. Словенци не би постали православни, о томе не може бити ни гозора. Јер су сви Словенци или либерални или атеисти или католички ултрамонтанци. Свако очекивање прираста са те стране изјаловиће се потпуно. Да о Хрватима и Муслиманима не говоримо.

Можда би било неколико стотина или хиљада демонстративних прелаза оних који уопште не држе до вере, али то практично не значи ништа. А с друге стране сто пута толико би Срба било према вери охлађено или чак озлојеђено.

Добило се не би ништа, а изгубило би се бескрајно много. Нека пази јерархија шта чини. И слободни Срби нека остану будни да спрече што се спречити може."

У истом листу, једно пола године доцније (20. августа 1959.) изашао је наш чланак "Поводом немере да се оснује Југословенска православна црква", који текстуелно гласи:

"Та намера да се оснује Југославенска православна црква на рушевинама Српско-православне цркве, несумњиво постоји. Не би инострани коресподенти, најбоље упућени у наше ствари то измишљали. Друго је питање код кога та намера постоји. Неоспорно постоји код владајућих, код анти-српске клике која дачас Југославијом влада. А да ли јој је јерархија наклоњена, ја не знам. (Тврди се да је Патријарх наклоњен тој идеји, што ја не примам сасвим поуздано. Но уверен сам да већина српских отечествених архијереја није за то...)

Тек, ђаво не спава и, као што нас је изненадила Македонска црква, није немогуће да се нешто слично деси и са 'Југословенском' православном црквом. Српска национална катастрофа би тиме била докрајчена.

Ја сам на више места о овоме расправљао. Желим и овде да то питање осветлим са једне нове тачке гледишта: Да ли је потребан тај пресобраћај и да ли је правно могућ. Оба ова питања су тесно повезана, она као да чине једну аргументацију присташа ове судбоносне антисрпске акције.

Каже се нпр. да се по пракси православља свака црква изједначаје са државом, и територијално и по називу. То је само донекле тачно, а више нетачно. То је тачно ако је држава сва православна и ако је православна вера државна вера (или је бар била државна вера па остали резидуи тога). Зато се Бугарска православна црква изравнава са бугарском државом, Румунска православна црква са Румунском државом (ма да овде не без изузетка, јер има лица њој потчињених ван Румуније, нпр. у нашем Банату, а с друге стране Срби православни у Румунији нису њој потчињени).

Али верски мешавине државе имале су повише православних цркава у свом склопу, од којих, логично, ниједна није носила назив државе. То је био случај у Турској, то је био случај у Аустрији и Угарској. У Турској су постојале, за већи део њеног владања у Европи, две и три независне аутокефалне цркве: Цариградска грчка и Пећска српска (Охридска је била такође грчка, а не бугарска како се то погрешно тврди). Али је неколико деценија постојао и Бугарски екзархат поред Цариградске патријаршије. Била су у појединим градовима по два митрополита (нпр. у Скопљу српски и бугарски). Да не говоримо о стању ван Европе, али у оквиру једне исте Турске државе; ова је имала независне од Цариграда велике патријаршије у Антиохији, Александрији, Јерусалиму.

Никад нико живи није казао "Православна црква у Турској", или, још смешније, Турска православна црква. А смешније од тога је "Југословенска православна црква".

У САД има безброј владика и митрополита грчких, руских, бугарских, српских итд. Сама Руска загранична црква је имала неколико организација. Слично је у Јужној Америци, у Аустралији итд. Нигде се ипак не каже нити се може рећи: Православна Црква у САД, или у Аустралији, или где друго.

Ако су православне цркве етнички одвојене, то увек долази до изражаја; њиховим спајањем под једним називом губе своју посебност.

У централистичкој Аустрији била је и Православна црква централизована. Половином XVIII века "потпале су под кар-

ловачког митрополита сибињска и остале румунске епархије које су биле под аустријском влашћу, а у првој половини XIX века подвргнута јој је била... и далматинска епархија..." (Н. Милаш Православно Црквено право, с. 329.).

После "Нагодбе" од 1867. одвојена је далматинска епархија као дислајтанска, а такође и све румунске епархије, које су организоване биле у Сибињској митрополији, све румунске епархије у Угарској, издвојене из Карловачке митрополије, па су постојале две потпуно одвојене црквене организације: Српска и Румунска православна црква. У Аустрији су били заједно Срби и Румуни, јер иначе не би могло бити засебног синода. *

Али никад, ни пре ни после "Нагодбе" није називана "Православна црква у Аустрији", или Аустро-Угарској, или томе слично (да не говоримо о немогућем називу "Аустријска православна црква").

У Аустрији и Аустро-Угарској цркве су биле признате као јавноправне корпорације, биле су уткане у државни организам, биле су саставни део државног правног поретка, вршиле су један део државне мисије, па би било мање нелогично да су означаване државним именом. То ипак није био случај. А у комунизму, где су вере и цркве потпуно одвојене од државе, где се сматрју и сувишним и штетним по циљеве државе, ту да се обележавају државним називом!!!

У Совјетском Савезу има канда неколико православних цркава. Тако Украјинска православна црква, која је основана неканонски, али је канда добила признање Цариградске па-

*) Речено је већ да су се после усвајања дуалистичког система у Аустро-Угарској одвојиле румунске епархије од Карловачке митрополије. Али, како се то збило? Потпуно канонски и супротно узурпаторском "Охридском сабору". Ево шта о томе саопштава владика Никодим Милаш у своме најбољем Црквеном праву (стр. 331.): "Кад се јавила жеља код Румуна који су били под угарском круном да се одијеле у црквеној управи од Срба, који су под истом круном били, и да у црквеном устројству и управи уживају једнака права као и Срби, буде поднесено ово питање на расправљање Карловачког синода 1864. године, и пошто је синод, као надлежна власт, расправљив питање и пристао на одјелење православних Румуна од Срба, буде усатновљена самостална румунска митрополија са сједиштем митрополита у Сибињу и са подручне двије епархије: градском и карансебешком". Милаш цитира и изворе. Дакле, овде је све ишло легално, како Милаш наглашава: синод је био "надлежна власт". Без њега никаква одлука не би ваљала, нити би је цар аустријски потврдио. Како је све то друкчије у бесправној и безудној Југославији, где патријарх сам запушта и изневерава српске интересе и једнако као и канонске прописе!

тријаршије почетком 1926. године. (Види додатак III издању Милашевог Црквеног права, стр. 880.). Не знам њен однос према Руској православној цркви, али знам да се патријарх те Цркве назива "московски и све Русије", дакле и Мале Русије, одн. Украјине (као и Беле Русије). Постоји Ђурђијанска (Грузијска) Патријаршија, за чију аутокефалност каже Радован Казимировић у поменутом додатку Црквеног права (стр. 890.) да је "не признаје ни Цариград ни Москва". Постојала је, а ваљда постоји још, Естонска митрополија, Летонска архиепископија итд., чији правни положај не умем да утврдим. Свакако неку аутономију имају. Па ипак се нигде не говори о "Православној Цркви" Совјетског Савеза! јер тамо не владају антируски елементи, а код нас владају антисрпски. И само њихова интенција може бити уништење Српске Православне Цркве, још јединог свесрпског обележја у тој антисрпској држави.

Јасна је ствар да тамо где је једна православна црква, тамо где се цело становништво практично састоји из њених верника, да се тамо и црква зове једнако као и држава. Али не по држави, већ по нацији, од које је и држава узела своје име. Тако нпр. Бугарска православна црква, Румунска православна црква, Грчка православна црква. Ту се нација, вера и држава сасвим поклапају. Тако је било и у Србији, али тако не може бити у Југославији. У свим наведеним балканским државама била је православна вера државна вера док нису комунисти узели власт. Сад је ипак доминантна, ако не и искључива (бар практично). У Југославији је све сад другачије: и верски, и етнички, и историски. Са свих тих становништа та некаква југословенска православна црква или православна црква у Југославији, претставља нонсенс, ако не и апсурд.

Но да ли је то правно могуће? Ја мислим да није, није бар могуће извести у виду једног једностраног акта и диктаторским методама, извести на тај начин на који је наумљен.

Не може једностраним актом, јер је Српска Православна Црква као таква била призната од свих православних цркава и тиме добила легалност и легимитет неопходне за одржавање јединства са осталим православним црквама. Без тога би то била дивља црква, непозната и непризната од других, легитимних, православних цркава.

Она је призната места и без околишења од православних цркава нарочито од Васељенске патријаршије, без чијег пристанка не би било легалности, зато што је Српска Православна Црква постојала и у прошлости, па се није радило о њеном оснивању већ о обнављању. Васпостављена је само већ једна некад постојећа историска црквена творевина. У црквеном домену, где је традиција све, ова је дошла била до

изражаја и тражила да се призна. Ништа лакше од тога. И ништа нормалније, ништа праведније. Југословенска православна црква није постојала никад, и покушај њеног оснивања довео би до неслућених, и нежељених, компликација и међународних трзаја. Можда чак и до шизме. Да ли је то пробитачно и по саму Југославију?

Затим овде би се радило не о једној простој измени црквеног Устава, већ о најдалекосежнијој промени имена и назива Цркве, који овој дају смисао, биће, суштину. Не само да није за то надлежан моментани Архијерејски сабор, већ ни једна генерација верника није овлашћена да такве измене спроводи. Ни сви верници једног одређеног времена а камоли сам епископат. Јер је Црква "жива Црква" један континуелни ланац верника, свих из прошлости, оних из садашњости, као и оних који им имају да следе. Као што се верске догме не могу олако мењати, још мање се може мењати обележје саме црквене организације, којој су милиони припадали и милиони желе да припадају.

Ми нисмо изабрали нашу веру ни нашу цркву, као нпр. најцелисходнију или најсавршенију установу; ми смо је просто примили зато што је као таква очитована и практикована од наших отаца и праотаца, и у жељи да наша деца наставе где смо ми стали. Ми се рађамо са једном вером и као припадници једне Цркве, што кроз крштење већ после неколико дана манифестујемо. Ми примамо Веру и Цркву, јер се не да замислити нешто другачије; оне претстављају нашу националну бит, наше отечествено исповедање. Скрећући од те линије ми постајемо нови пагани, који тек имају да добију, ако добију и ако хоће да добију своје крштење. Ми постајемо вероломници, ми постајемо јеретици. Ми постајемо јеретици а не они који би и после тога хтели да сачувају своје српско-православно обележје.

А таквих ће бити, биће их више него православних "Југословена". О томе се не треба заваравати. У крајњој линији, покушај тога преобраћаја значиће крај јерархије која га је произвела и њену пропаст као издајника народних. Никад бедније не би завршила, нити је икад у нашој историји завршила, једна јерархија. И дај Боже да се варамо; да од тог покушаја нема ништа.

5) "Патријарх Српске и Македонске православне цркве"

I

Овај назив је преузео маха, постао скоро свакодневан. Једва прође неки дан а да се он у југословенским новинама не нађе.

Тај назив је погрешан и неприличан, он не одговара

ни стварности ни црквеним узусима. Пошто се дрско и безобзирно намеће јавности, морамо га осветлити и доказати његову неприличност. Понешто је већ речено раније, у одељку који говори о "канонском јединству" (X). Главни аргументи, ипак, даће се овде.

II

Да би неко могао бити патријарх "Македонске православне цркве", требало би да постоји македонска патријаршија. Она не постоји, нити је икад постојала. (У Охриду је била само архиепископија.) Како онда може постојати "патријарх Македонске православне цркве"?

У "Двојној монархији" нпр. (Аустро-Угарској) на челу је био аустријски цар и угарски краљ. Нигде није речено "аустро-угарски цар". Јер Угарска никад није била царевина. Он је постајао цар аустријски по једним нормама, краљ угарски по другим; последњи владар Карло означаван је Карло I за Аустрију а IV Карло за Маџарску (код њих је редни број долазио пре имена). Британски краљ био је "цар Индије", али не ни британско-индијски краљ ни индиско-британски цар.

Кад би се хтела истинска персонална унија у "шефу" обеју цркава, онда би српски патријарх могао бити само још и "македонски митрополит". А то се баш никако није хтело.

Кад би он постао и поглавар Македонске православне цркве, ми бисмо можда друкчије третирали цео проблем. Јер још за време блаженопочившег патријарха Викентија било је предложено да се Српски патријарх — архиепископ пећски, београдски и карловачки назове и архиепископ охридски. Али то дејцима није било довољно, они су хтели пуну независност од Српске Цркве. Тада би се дала исконструисати персонална унија српског патријарха и македонског митрополита. То је баш хтео блаженопочивши патријарх Викентије. Али то нису хтеле југословенске државне власти ни Македонци. Пошто су установили македонску митрополију и њу попунили засебном личношћу, самим тим су искључили српског патријарха од ма какве ingerence, ма какве власти и ма какве надлежности у тој "Цркви". Он је ту неподвижан, сувишан, немогућ. Што се онда позивају на њега?

III

Да се неко назива "поглаваром" извесне цркве или ма какве корпорације, он треба да има у њој власти, које је данас ограничено, но ипак власти више него ико други. Јер иначе не би био поглавар те организације.

Патријарх српски би се могао назвати само онда митрополитом македонским кад би он имао у тој цркви иста права и прерогативе које има у Српској Православној Цркви. Та права и прерогативе су егземплифкативно набројени у члану 55. Устава Српске Православне Цркве. Он ниједно од тих права нема у садашњој узурпираној "Македонској православној цркви". Нити он сазива седнице Синода те цркве, нити му одређује дневни ред, нити има право вета, ни проглашења тих одлука. Какав је онда патријарх те Цркве?

Никакве, апсолутно никакве ингеренције у функционисању "Македонске православне цркве" нема српски патријарх, ништа више него антиохијски или александријски. Нити се зашта пита, нити ма о чему одлучује. Црква македонска функционише без њега, мимо њега, чак можда и против њега (ако не садашњег српског патријарха, а оно можда неког другог, доцнијег).

Да је наше гледиште да Српски патријарх нема никакве ингеренције у узурпираној "Македонској цркви" тачно, нека потврди ова вест "Политике" од 23. децембра 1960., која је доцније дошла.

Скопље. 22. децембар

"Под председништвом архиепископа охридског и скопског и митрополита македонског г. Доситеја јуче и данас одржано је заседање митрополитског сабора македонске православне цркве. На овом заседању извршене су неке измене у Уставу македонске православне цркве и донета уредба о парохиском свештенству".

Македонци су и сазвали Сабор, и одредили дневни ред, и донели закључке, мењали чак Устав без икаквог обзира на "патријарха Македонске православне цркве". Он се ту питао исто као ја!

Зар није, онда, етидно за српског патријарха да се "реси туђим перјем", да носи титулу која не приказује никакво стварно стање, титулу фиктивну, наметнуту, узурпаторску? Зар он не види да тим каља и себе и Цркву којој припада, да фикцијама режима усмереним против Српства даје супстрат и помоћ!

Српска Црква се, тиме, своди на део неке заједнице, која самостално као да не постоји! Српска Црква се своди на полозишту аутокефалне цркве, као што из овог неприличног и вређајућег назива изгледа. До последњег уједињења Српске Цркве ми смо имали три аутокефалне цркве: Карловачку, Цетињску и Београдску; сад би владајући Југославије хтели да немамо ниједну. Да нас избарабаре са "Македонском црквом", да нас декласирају, раззаконе, расрбе.

Ако се Македонска црква подмеће Српској да би се њена егзистенција посредно прихватила, да би се на њу навикли и ми и страни православци, не видимо разлога да Српска Црква то толерира.

Признајемо још једанпут да тако себе не назива ниједан орган Српске Православне Цркве; они не додају македонску ознаку. Али они трпе, у првом реду патријарх, да их тако (незаконито и неуставно) називају. А то не морају да трпе. Вспостављење правних ситуација није кажњиво ни забрањено (у најновје време се, нажалост, и патријарх Герман тако назива, бар каткад:).

IV

Видели смо да српски патријарх нема апсолутно никакве везе са функционисањем "Македонске православне цркве". Ни организационо не постоји између те две цркве никаква међузависност, чак никаква колаборација. Баш у првом реду што се тиче органског положаја патријарха, његове инвентитуре, његовог избора.

Не само да српски патријарх није никад биран од узурпираних Македонске цркве, никад потврђиван или акцептиран, него — то треба нарочито нагласити — македонски архијереји не учествују уопште у избору српског патријарха, они нису чланови Изборног сабора.

Српског патријарха бирају органи Српске Цркве, без икаквог учешћа македонске јерархије и македонске цркве. У том акту је ова "Црква" једнако далека као бугарска, грчка, кипарска или било која друга православна црква.

Теоријски би се могао замислити и овај случај: да после избора српског патријарха Синод "Македонске цркве" прихвати њега као свог "патријарха", иако само номиналног, фиктивног. Али се ни то не догађа, нити је ма каквом нормом предвиђено: не, већ "Македонска црква" "одржава канонско јединство" преко српског патријарха. Ни они сами нису се усудили да га зову српско-македонским! Значи да та "Црква" мора да прими сваког српског патријарха као посредника у односу са Православљем, сваког патријарха "као таквог". И он остаје оно што је: српски патријарх! Ако то не би био, по самом узурпаторском акту Охридског сабора не би могао бити ни посредник "Македонске цркве". Ова признаје само српског патријарха, правилно изабраног од органа Српске Православне Цркве. И он остаје увек оно зашта је изабран: поглавица, одн. први међу равним архијерејима Српске Православне Цркве. Све је друго фалсификат и обмана.

V

Не знамо пример да је неки православни првосвештеник носио ознаку две цркве, две самосталне, једне према другој независне цркве (двојно или тројно наглашавање ознака исте цркве овде не долази у обзир, нпр. патријарх московски и целе Русије). Најмање то може да буде случај ако се једна црква одвоји од друге. Зашто се одвајала ако је задржала истог старешину?

Можда би могли пристаће ове двојачке титуле (за коју нисмо нашли међу Србима никог ван "Танјуга") навести пример карловачких митрополита кад су се у њиховом склопу налазиле и румунске епархије у Угарској. Тако нпр. стоји у једном запису Карловачке катедрале да је била "назидана" 1762. "при архиепископу и митрополиту Славеносербског и Валахијског народа" Павлу Ненадовићу (Гласник Српске Православне Цркве за мај 1962., стр. 182., у чланку Косте Петровића: О 200 годишњици Саборне цркве у Карловцима).

И на гробници истог митрополита Павла Ненадовића, умрлог 1768. стоји да је био "... и всего в державах ис. карлевских објетајишгасосја Славено-Сербскаго и Валахијскаго народа Митрополит" (у истом "Гласнику" чланак Душана К. Петровића: Митрополит Павле Ненадовић на кјају).

Непознато нам је да ли се само тај митрополит овако обележавао или и други, да ли се обележавао у званичним актима (вршећи власт) или само у овим пијететним записима итд.

Но то није много важно. Јер је природа и ове функције и овог наименовања сасвим друкчија него у данашњој наметнутој стварној одвојености а тобожњој симбиози Српске и "Македонске" цркве.

Тамо, у Угарској нису постојале две црквене посебне организације (до одвајања Румуна од Карловаца), већ су неке румунске епархије као такве биле подвргнуте српском карловачком архиепископу и митрополиту, биле су у његовој "привилегији", у његовој архидијецези. Он је могао, кад је хтео, да то нагласи (да су епархије два језика и две народности), а могао је и да не спомиње.

Митрополит Павле не каже да је српски и влашки митрополит, још мање да је старешина цркве Српске и влашке, која није ни егзистирала, већ само да су му верници сви Срби и Власи у Тесаровици, а једни и други скупљени и организовани заједно под његовом влашћу. Ту се истиче етничка а не црквено-организациона посебност, које није било нити је могло бити. Он је својевољно то нагласио (можда и из претенциозности).

Јер ми имамо више примера где се то не спомиње. Баш један обрнут случај румунско-српски из наших дана. Од седамдесетих година прошлог века (иза "Нагодбе") па до 1918. Православна црква у ужој Аустрији била је одвојена од оне у Угарској, издвојена из карловачке јурисдикције. Основана је Православна црква у Аустрији са три епархије: буковинском, далматинском и бококоторском. Буковинска, са седиштем у Черновицама, имала је ранг архиепископије и митрополије, а друге две су биле обичне епископије.

Прва је имала око 600 хиљада верника, углавном Румуна (нешто мало и Руса одн. Украјинаца), друге обе заједно 100 хиљада самих Срба. Митрополит је био увек Румун (последњи Владимир Репта, који је годинама био дијецезан и мога оца, кад је которска епископија обудовела била), други су били Срби. Они су у Синоду имали премоћ (два према једном). Ово су биле српске "богомхранимоје" епархије, она румунска. И све је текло без тешкоћа и трвења.

Патријарх цариградски био је првосвештеник не само Грка него и Срба (који су имали три епархије одн. митрополије), Влаха (Цинцара) итд., дуго времена (до образовања Егзархата) и Бугара. Али се то није очитовало у његовој номинацији. Никад нису подложни Срби, а ни две српске краљевине које нису биле немоћне, никад нису тражили и захтевали да у титулатури цариградског патријарха дође до изражаја и српско име.

Можда цариградски патријарх и нема у називу своје грчко одн. ромејско обележје, ја то не знам. Али је тамо цео Синод одувек био искључиво грчки, свих 12 чланова су Грци по народности. Били су чак до ослобођења балканских држава (Србије, Румуније, Бугарске, Босне и Херцеговине) сви дијецезани ("митрополити") Грци.

О првим српским патријарсима (под Душаном и после) нађено је свега на два-три места да су означени као патријарси Срба и Грка (не Македонаца и томе слично!). По правилу су се означавали као патријарси Срба или српски патријарси. Историјска наука углавном сматра да је ово ретко и изузетно означавање понеког патријарха као патријарха Срба и Грка плод момента, случаја или ванредних околности, кад је то потребно било нагласити. Ово су махом чинили други, а не сами патријарси; први патријарх Јоаникије је означен тако само једанпут и то после своје смрти. О свему томе даје детаљна обавештења др. Ђока Слијепчевић у својој Историји Српске Православне Цркве, I књига, стр. 175 итд.

Да је то чак било и правило, да се тако поступало увек и редовно (фактично је случај обрнут), била би истоветна

ситуација као и код карловачких митрополита кад су румунске епархије Угарске биле под њима: обележена би била етничка двојакост њихових православних верника, а не старешинство над двома црквама. Црква је и у једном и у другом случају била једна и недељива.

Један пример имамо који нам је најближи, и који најтеже погађа југословенски комунистички режим. Патријарх руски зове се још увек, и то најзваничније, "патријарх московски и целе Русије". Овај је назив помало "шовинистички", он није у сагласности са државним уређењем Совјеског Савеза, он је противан начелу етничке посебности Украјинаца и Бјелоруса које обухвата под појам "целе Русије". Јер је он и њихов патријарх!

И православни митрополит пољски зове се аналогно "митрополит Варшаве и целе Пољске", мада он под својом јурисдикцијом има најмање Пољака. (Већина су Руси и Украјинци!)

Узмимо један пример из саме Југославије. Она је имала пре рата две епархије у Чехословачкој. Једну у Прагу, чији је епископ, блаженопочивши Горазд, стрељан од Немаца у вези села Лидице, и другу мукачевско-прјашевску у Мукачеву, која сада припада Украјини. Ипак се српски патријарх није звао патријарх српско-чешки! Мукачевски су владике били Срби док се не би оспособили тамошњи клирици, Горазд је био чист Чех, ако се не вaram ранији свештеник римо-католички.

У свим овим случајевима долази до изражаја старо латинско начело: *A potiori fit denominatio*. То значи: Према главном врши се именовање. Према том истом начелу, професор Ватрослав Јагић, код кога сам ову изреку први пут нашао, тврди да су наше народне песме српске, чак да је и наш језик српски. Он је био Хрват из Загорја!

Ни тамо где има компликација и сложености, оне не долазе до изражаја у наслову поглавице цркве. То је само изналазак садашње владајуће клике у Југославији.

VI

Могло би се на ово приметити да једна црква аутокефална а друга аутономна могу да имају истог првосвештеника. То је тачно, али је аутономна црква хетерокефална, а не аутокефална. То значи: страни јој је шеф, а не њен сопствени. Она нема свога шефа, своју "главу", свога кефала. И нико се не може по њој називати као глава цркве. Кад се каже "патријарх Српске и Македонске цркве", произилазило би да и "Македонска црква" има свога поглавицу барабар са српском, а не да је поглавар Српске Цркве као такав њен по-

главица. Испало би да се ради о две аутокефалне цркве у персоналној унији.

Но уствари патријарх српски нема, као што смо видели, никакву, ама баш никакву ингеренцију у функционисању "Македонске цркве" и његова титула коју владајући употребљавају, само је фикција и шимера. Она протизуречи стварности, она је лажна; у крајњој линији, она је увредљива за самога титулара. У суштини сачињава кривично дело лажног претстављања.

Кад би заиста постојао дуплицитет функције, о коме у нашем претресању не може бити ни речи, кад би постојао неки амфибни патријарх двеју цркава, организаторно самосталних и супротположених, могле би настати правне ситуације тако компликоване да их нико размрсити не би био у стању.

Јер би тај патријарх морао нпр. једном заступати Српску Цркву према Македонској, други пут ову према Српској (члан 55. Устава Српске Цркве). На ову мисао довео ме је један правни догађај из световног "сектора" али као правни феномен опште интересантан. Читао сам у своје време једну правну студију под насловом "Морско Око". Она ме заинтересавала тим пре што сам био у том пределу, "Морско Око" је једно мало, питорескно, језеро на југу средње Галиције око места Закопане. Ту је, ако се не варам, планина Доња Татра. После "Нагодбе" Аустрије и Угарске и обрзовања дуалистичке државе, то је једини предео на који су обе половине полагале право: Беч је сматрао да је аустријски и да спада у Галицију, Пешта је сматрала да је мађарски.

Спор је немогуће било правно решити, јер ни Аустрија ни Угарска нису имале министарство спољних послова (оно је било заједничко), нити су у том погледу могле чинити претставке и тражити ревиндикације.

То не спада у овај предмет, да би се детаљније излагало. Наводи се само као пример, шта би било нпр. кад би се спорице Српска Патријаршија и "Македонска митрополија" коме припада Куманово и околица. Морао би да патријарх српски Герман тражи од патријарха македонског Германа да поступи тако и тако, а патријарх македонски Герман би одговорио српском патријарху Герману...

Нека се види само колико ту треба правничке суптилно-сти и правничког сензорија кад се ове ствари одлучују (а не препадима и виа факти!).

VII

Кад, при свему томе, режим југославије инсистира на на-

зиву "патријарх Српске и Македонске православне цркве", правној теорији не остаје ништа друго него да извуче конвенције и класификује то стање. Ако га не може изменити, ако не може "мерадавне" склонити на прави пут, може, и мора чак, да правном методом упозори на фарсу коју овај назив ствара.

Кад би "Македонска православна црква" била призната од надлежних форума, онда би се могло поставити и питање да ли је она аутокефална или аутономна. Кад није призната, она правно и не постоји, то смо већ рекли, и ово питање отпада као сасвим сувишно.

На њега се ипак може алтернативно одговорити: каква би правна природа Македонској цркви била одређена од каноначара кад би она била правовољана. То би било врло интересантно питање, јер пуног преседана нема. То је творевина своје врсте, па би и правна квалификација морала бити особена.

Ми смо нашли назив том монструму: Македонска црква би била бикефална. Овај назив не постоји у Црквеном праву, јер не постоји ни правна ситуација коју би обележавао. Али је он грчког порекла и потпуно изражава стање ствари, неправно али фактички постојеће.

Аутокефалан значи: који има свога поглавицу, своју главу (док је аутономан под туђим поглавицом). Македонска црква имала би две поглавице, две главе, била би двоглава, бикефална (одн. бицефална). Она би имала и митрополита Македонске цркве као стварног првосвештеника (са белом панакамилавком) и патријарха Српске и Македонске Цркве као формалног првосвештеника, опет са белом панакамилавком. (Овај се, опет, са своје стране појављује бикефално, као поглавица двеју цркава. То су све правни куриозуми, али и правни апсурди.)

VIII

Види се ко је тај назив сковао. Припадници исте нације који су и сличне називе у прошлости ковали, тј Хрвати, који данас жаре и пале у Југославији. Они су се једном подвргли угарским краљевима, али су стално одржавали фикцију "угарско-хрватских краљеза", док сами Маџари нису никад своје владаре овако називали, већ просто угарски одн. маџарски краљеви. Хрвати су од Срба преузели књижевни језик. То потврђују и сви Илирци на челу са Људевитом Гајом. После су тај језик прозвали српско-хрватским, чак хрватско-српски или још боље: хрватски или српски (тако су га званично називали у "Краљевинама Хрватској и Славонији" уколико

нису просто казали "хрватски језик"). Нешто је слично и сад са "Патријархом српским и македонским".

Не треба се чудити ако изађе наредба одн. упутство "руководилаца" Југославије да се на Југу патријарх назива "патријарх Македонске и Српске православне цркве", да "Македонска црква" буде прва (као што се у западним деловима Југославије наш језик назива 'хрватко-српски' и као што се сад, по "Преднацрту Устава" СФР Југославије Србија као федерална јединица ставља на крај). Може се чак десити да режим натури једног Македонца за патријарха, нарочито ако они буду учествовали у избору. Све се може десити са тим лажним спајањем. Режим може просто испословати и измене Устава Српске Православне Цркве које би то правно омогућиле. Садашњи патријарх то би јамачно спровео без речи противљења.

IX

Многи читаоци ће се питати зашто се баш инсистира на тој формули и шта она користи Македонцима. А одговор је прост: Она се употребљава само онда кад се Македонска црква из иностранства игнорише, кад се иностранство обраћа само Српској Православној Цркви и кад она учини сходне кораке: одговара на поздраве и позиве, шаље делегације и томе слично. Пошто се Македонска црква нигде не спомиње, то је евидентно да она није призната, да је дивља црква у крилу православља. Пошто се власт дејаца и власт "маршала" Тита не простира на иностранство, а најмање на православне цркве иностранства, то се оно не може ни натерати да на било који начин призна егзистенцију "Македонске цркве". Оно је прескаче, игнорише, не сматра уопште постојећом.

Да би се сачувао образ, каже се да је патријарх у исто време и српски и македонски, или да је патријарх "православне цркве у Југославији". Ако је још могуће, прокријумчари се још који јерарх македонски у делегацију Српске Православне Цркве и то је довољан повод "Танјугу" да делегацију назове српском и македонском!!!

И тако имамо сву ситуацију: Македонци су се одвојили од Срба у црквеном погледу, а сад се стављају под српско залеђе да би спољно уопште дошли до изражаја, да би се уопште чуло да постоје.

Са изразом "патријарх Српске и Македонске цркве" јамачно се настоји стално понављати како та "црква" постоји, да је она легална, исто као и српска, да је чак призната од Српске Цркве, јер иначе не би имала заједничког патријарха! Са сваким новим поменом амфибног патријарха ова

се мисао, ова тврдња, изнова истиче, да би се народ на њу навикао и напоследку, акцептирао је.

Уствари, то је назив који Србима бode очи, који их стално потсећа на раскол и узурпацију, на демембрацију, на кидање живог мяса са њиховог тела, на своју немоћ. То их и вређа: спајање назива црквеног старешине једне важеће, свуда признате, угледне, стародревне Цркве са називом тобожњег старешине једне узурпаторске, нигде непризнате, правно неважеће "цркве". Резултат ће напоследку бити сасвим другачији него што режим очекује и настоји.

X

Да су "Македонци" инсистирали на томе да се патријарх српски обележи као патријарх свих Срба и Македонаца, не разбијајући црквену и међународно признату организацију Српске Цркве, можда би на то српска јерархија добровољно пристала, и можда би будуће вођство Српске Цркве, слободно проистекло, то такође амбиговало. Овако је то немогуће. Дејши су пререзали грану на којој чуче. Јер Српство, ма колико слабо моментално, доћи ће опет некад до свог израза.

У мојој књизи "Србија или Југославија" 2-II, налази се мото који је немачки географ А. Лајст нашао на једном старом рукопису, где латински стоји:

Нека се не загорчава српски народ!

Добро би било да и "Македонци" узму срцу тај симптоматичан налаз.

Д О Д А Т А К

Ова расправа је рађена почетком 1962., а крајем те године и у јануару 1963. она је ревидирана и временски прилагођена, тј. допуњена описом и критиком збивања у међувремену (како је то у радовима ове врсте уобичајено). Тада је предата за штампање. Међутим, живот Српске Православне Цркве продужен је и за ово време, продужене су и њене патње, и њена страдања. Продужен је систематски напор режима да Цркву дробе, ломи и, пре свега другога, да јој што више одузме српско обележје, да је "десрбизира", расрби. Продужене су исте акције које су у књизи забележене, описане, оцењене.

Ми смо их и даље пратили, иако не у потпуности, па смо трамо корисним да их и објавимо. Да се види како режим не подушта у овом погледу ни најмање, чак да све више и све отвореније своје намере спроводи. Затим, да се увере и колебљиви међу српском емиграцијом. Најзад је то ред да књига при свом изласку из штампе, при свом објављивању, буде "ажурна", да приказује стање све до њене појаве. Истина, и догађаји који настају после могу бити од еминентне важности по проблем који се расправља, али се једном мора учинити крај регистровању и приказати стање до тада.

Ето, тако и ми приказујемо овде стање до септембра 1963. Ако буде потребе, може се то доцније и допуњавати. Али, очекивати неко "дефинитивно" и умирено стање нити је пробитачно, нити је могуће. "Све тече", што рекао Хераклит (панта реи): и ово стање тече. Може се само по временским отсецима приказивати. Први и најглавнији отсек приказан је овде. Приказан је по најбољој савести и знању. Писац је настојао да раскринка тенденције режима и његових помагача, инкорпорисаних првенствено у патријарху Герману. Он је пратио ствар будно и запазио више него су могли да запазе они који су ствари пратили само овлаш. Руководна идеја му је била да упозори на опасност и помогне да се спасе што се спасти може. Његови претци су неколико векова бранили православље угрожено од Млетака и Беча. Он то продужује овим делом, бранећи српско православље од безбож-

ника, развратника, антисрба, на челу са Брозом из Кумровца. Никакви обзир га на том путу нису поколебали: он служи овде само Нацији и Вери, манипулишући научним средствима и научном методом по свом најбољем знању и уверењу.

Региструјући нова збивања у орбити Српске Православне Цркве у земљи, и нова насиља режима, писац неће претресати и догађаје у Српској Православној Епархији америчко-канадској, који су средином 1963. добили један спектакуларан и неочекиван вид. Он то неће расправљати, јер ствар прелази дати оквир (није у директној вези са тематиком књиге) и јер се ти, тако судбоносни догађаји, не смеју третирали инцидентер, као неки анекс другог проблема, најмање у Додатку. То је питање које заслужује да се посебно натане расправи.

А сад на ствар:

I

Пре свега назив самог патријарха се све више, све конзеквентније, све дрскије, означава противно самим позитивним правним прописима, у настојању да се његов српски карактер или сасвим избрише или бар засени неким додатцима. То исто важи и за Цркву, којој је он, нажалост, на челу. Између мноштва података и доказа ево само неколико:

У "Политици" од 5. марта 1963. има вест из Ћуприје да је дао свој прилог за пострадале од поплава у том месту "Патријарх православне цркве г. Герман"!!!

"Политика" је 1. маја 1963. дала опширан извештај под насловом "Пријем у част патријарха Германа и чланова Архијерејског сабора", који је одржан претходне вечери. Саопштење овако почиње:

"Поводом овогодишњег заседања Архијерејског сабора, члан Савезног извршног већа и председник Савезне комисије за верска питања Мома Марковић приредио је синоћ пријем у част патријарха Српске и Македонске цркве господина Германа и чланова Архијерејског сабора..."

Ради се о заседању Сабора Српске Православне Цркве, што нигде у вести није означено. Само је речено за патријарха да је "српски и македонски". Иначе Мома Марковић говори само о "Православној цркви" и то четири пута. Затим дословно стоји:

"Одговарајући на здравицу, патријарх Герман је захвалио на пријему, у своје име и у име свих архијереја, и рекао да су се архијереји окупили на заседање да сумирају једногодишњи рад и направе план за наредну годину.

И вечерашњи састанак патријарх господин Герман је оце-

нио као симбол добрих односа између Православне цркве и државе и рекао да из тих односа треба да резултира све што је добро и конструктивно и све што је у интересу православне цркве и отаџбине.

Он је рекао да се архијереји и свештеници Православне цркве, као и сви родољуби, искрено радују сваком успеху своје отаџбине. Патријарх господин Герман је затим рекао да је, у бризи цркве и државе за свештенство, врло позитиван моменат социјално и здравствено осигурање и захвалио народним властима на побољшању социјалног осигурања свештенства.

'Ми смо спремни да учинимо све да односи између Православне цркве и државе буду потпуно нормализовани, рекао је патријарх господин Герман. Ми желимо да наша отаџбина буде увек виђена, угледна и призната. Ми архијереји Српске и Македонске православне цркве спремни смо да потпомогнемо сваку акцију да се очува мир у свету, као велико благо данашњице и сутрашњице'. ('Танјуг')

И патријарх, дакле, говори само о Православној цркви као да је то грчка или румунска. Ниједном речју, бар према "Политици", он није своју Цркву назвао српском. А на крају говори о "архијерејима Српске и Македонске православне цркве", мада ниједног македонског архијереја ту није било, и мада они имају свој "свети синод". Тамо су сами, а овде, у Београду су опет и кад их нема. Само да се избегне чисто српска ознака своје Цркве. Овде се радило о заседању Светог архијерејског сабора Српске Православне Цркве, али се то није смело тако означити у целом дугом извештају, ни у здравицама, ни у говорима. Нека сад неко тврди да српско име није забрањено. И нека брани патријарха и његове саучеснике!

Јуна 1963. посетио је Српску Цркву бугарски патријарх Кирил. О овој посети говорићемо мало доцније, јер има шта да се рекне. Овде само о номенклатури Цркве и патријарха, све према извештајима београдских листова.

У свим тим извештајима, као ни у извештају о "свечаном ручку" који је давао патријарх Герман 9. јуна, нема ни речи о Српској Цркви, а камо ли о српском народу који је верник ове Цркве. На овом ручку, патријарх Герман је (према "Политици" од 10. јуна) "поздравио патријарха Кирила и чланове његове пратње у име православне цркве у Југославији" (чак је православна означена малим словом!), а у "Политици" од 15. јуна стоји да су се гости уверили "да је Православна црква у Југославији, као родољубива црква, нашла одговарајуће место у друштву"!!!!

Танјуг од 31. јула 1963. саопштава да је патријарх Герман

упутио верницима у земљи "као и припадницима Православне цркве који живе изван наше земље" апел за помоћ Скопљу. Дакле, "припадницима Православне цркве", јер се не сме рећи српске. Постоји у свету само православна вера, а више православних цркава. Али се српска не сме споменути у Југославији. Испада као да патријарх "српски и македонски" апелује и наређује припадницима свих православних цркава у свету да пруже помоћ Скопљу. Ето до чега доводе фалсификати!

Тањуг је апел пренео дословце. Нигде, разуме се, ни помена о Српској Цркви. Напротив, тамо стоји:

"И ми, са свим православним архијерејима, свештенством и верницима, свим срцем и свом душом, саучествујемо у твојој и молимо се богу да упокојенима подари мир и вечни покој у царству небеском".

Значи са свим православним архијерејима у свету и свештенством. Сви они имају у патријарху Герману свога претставника и молитвеника, свога старешину! Докле све иде неваљалство и србождерство режима и докле патријарх у најмању руку то прећутно одобрава ако не можда и сам саучествује у том! Ако ништа друго, ми слободни Срби смо у могућности да на то упозоравамо!

Као што се види, Бог се пише малим почетним словом у изјави "патријарха Православне цркве у Југославији". Вероватно је то режим изменио, али у том случају је патријарх морао да протестује. Ако не сме, дао је доказа колико је немоћан и роб режима.

Ми дословце цитирамо поједине ставове да остане вечни траг нечувеним персекуцијама српског имена у несрећној земљи која се зове Југославија.

Доскора се могла наћи само лична ознака патријарха Германа као "патријарха Српске и Македонске православне цркве". У "Политици" од 3. августа 1963., има један допис из Скопља у коме се говори да је "Патријаршија Српске и Македонске православне цркве" упутила апел на свештенство итд. да реализишу помоћ настрадалом граду.

Сад се то понавља још по који пут. У "Политици" од 19. септембра 1963. стоји да су дочеку неких исељеника из Канаде и САД присуствовали "претставници патријаршије Српске и Македонске православне цркве"! Уствари није било ту ниједног Македонца, већ сами Срби из Глине и околине.

То иде све постепено, али систематски и дијаболнично напред. Сад је и патријаршија у Београду једнако македонска кодико и српска! Наследница пећских и карловачких патријаршија назива се "македонском"!

Кад је отпутовала друга делегација из Београда за Америку, "коју предводе епископи браничевски Хризостом и банатски Висарион", "Политика" је писала, у броју од 28. јуна 1963. (на сам Видовдан!!) да је отишла у Америку "Делегација Српске и Македонске православне цркве"!!

Међутим, кад је, скоро у исто време, упућен у прозелитско-шпијунске сврхе у САД и Канаду "митрополит македонски" Доситеј, није стојало да је претставник и Српске Православне Цркве, као што није стојало ни за његове "владике" Клемента и Наума! Они су чисто македонски, а Хризостом и Висарион су једнако македонски колико и српски!

Ова notiца "Политике", којој емигрантска српска штампа није поклонила велику пажњу, за мене је од еминентног значаја. Само на основу ње су имале српско-православне општине у САД и Канади да забране приступ Делегацији и да је бојкотују. Јер то нису никакве српско-македонске општине нити желе ма какву везу са Македонском црквом. (Да ли је епископ Дионисије могао да одбије због тога састанак са Делегацијом, то је друго питање. Јер је он, ваљда, званично извештен од Синода Српске Православне Цркве да ће га Делегација посетити. Али црквене општине нису извештаване о томе, нити су могле бити директно обавештаване, већ само посредством свога архијереја.)

Многи ће, ваљда, рећи, нарочито Југословени да наше црквене поглавнице у земљи (наши "отечествени архијереји", како сам их ја први почео називати у емиграцији и неколико година сам називао) не могу одговорати за писање режимске штампе! Патријарх је сам те амбигне називе прихватио, па се не може против њих бунити. Али многим архијерејима мора да они боду очи. Ја верујем да би они имали и могућности и права да протестују против нелогичних и неправилних назива. Свак има право да се назива својим именом. Архијереји би могли протестовати на седницама Сабора или на другим званичним састанцима. Делегација упућена у Америку могла је тамо изјавити да је то погрешно значење, и да је она само делегација Српске Православне Цркве. То би био шамар за "Танјуг" и режим уопште. А Делегација не би могла да за то одговара.

Уколико се, пак, стане на становиште да Српска Православна Црква у земљи не сме и не може ништа предузети да се легално назива, то ће бити доказ да је та Црква заиста скроз неслободна и поробљена. Да разним концесијама које је чинио Герман са дружином није компензирано ништа. Напротив, да се мора трибут плаћати и даље, да се мора Српска Православна Црква одрећи свог имена.

Можда је то Герман такође обећао режиму. Доказа немамо, али његово аминовање, па чак и усвајање, режимске терминологије, режимске номенклатуре за Цркву, даје заиста оправдане индиције да се овако нешто тврди!

II

Ни у међувремену није дошао никакав акт признања "македонске православне цркве", ни унутрашњи ни спољни. Патријарх Герман, истина, одржава најинтимније везе са том црквом, али никакво признање Сабора, или чак самог Архијерејског синода није наступило.

Веровало се да ће се нешто дознати од прве Делегације Архијерејског сабора, коју су сачињавали митрополит Дамаскин и епископ Никанор. Можда су они некоме у поверењу нешто и казали, али јавност то није дознала. Само је два пута узгред нешто саопштио америчко-канадски епископ Дионисије, али контрадикторно, тако да се не може знати шта је истина. Једном је (први пут) казао да Архијерејски сабор није признао "македонску православну цркву" и да су му то саопштили чланови Делегације. Други пут је казао, опет тобоже по обавештењу Делегације, да су поједини архијереји плакали кад су потписивали записник. Епископ Дионисије је познат да лако даје контрадикторне изјаве, па се не може знати шта је од овога двога истинито.

Ево тих изјава епископа Дионисија. У "Канадском Србобрану" од 7. марта 1963. стоји дословно, говорећи о "Македонској православној цркви": "Делегација Српске патријаршије рекла нам је да свети архијерејски Сабор то није признао, да је то политичка творевина режима. Ја ту 'Цркву', као америчко-канадски епископ нисам признао и не признајем".

У "Гласу канадских Срба" објављена је "Исправка" владике Дионисија на једно писмо њему упућено под датумом 22. априла 1963. Ту стоји: "Од свих српских епископа ја сам једини одбио да признам тзв. Македонску цркву. Свети архијерејски сабор је исту признао, само се радило још о неким клаузулама Устава те цркве. Многи епископи су плакали и са сузама потписивали записник. Неки су напуштали и седнице. Али комунистички притисак био је превелики..."

Краљ Петар II је такође, у својој "Поруци свима православним Србима", изdatoј у Ници 15. јуна 1963. казао дословно за "српске архијереје у земљи":

"Осакатили су матичну цркву стварањем Македонске православне Цркве, чиме су из недара српске Патријаршије ишчупали три епархије класичног Југа, које су благословом Васељенског Патријарха, године 1920., канонски присаједи-

њене својој матери Српској цркви. Ми то не признајемо и осуђујемо...”

(Ми смо овде оставили ортографију, нарочито велика слова, тачно онако како се у Поруци налазе.)

Споља такође није било никаквог изречног признања. Ни индиректног ако изузмемо посете инсцениране од режима у сј гласности са патријархом Германом. Те су посете остале без икаквог дејства: нису им следили никакви акти признања.

Чак би се могло рећи да има противних доказа. После катастрофе у Скопљу, многи су поглавари православних цркава у иностранству изразили саучешће, али не "македонском митрополиту", већ српском патријарху. То је делимично објављено у "Политици" од 29. јула 1963. Најзначајније је, свакако, саучешће васељенског патријарха Атинагоре, јер је он увек први и најстарији међу свим православним поглавицама и јер су у јурисдикцији његових претходника на трону цариградског патријарха биле епископије и митрополије Македоније. Он у свом телеграму пише: "Молим Вас поднесите влади и народу Југославије дубоко саучешће цркве Христове у жалости многовољене Српске цркве".

Не само да не спомиње македонску цркву, већ остентативно означаје Скопље као део и регион "многовољене Српске цркве". "И ово је неко знаменије"!

"Глас канадских Срба", у свом броју од 4. јула 1963. пише у уводнику: "Што се тиче Македонске цркве — коју је комунистички завојевач створио силом своје власти, као некада Павелић Хрватску православну цркву, — њу нити Свети архијерејски сабор нити ма која Православна црква нису признали..."

Ово се утолико цитира што су уредници "Гласа" били у најтежијим везама са обема "делегацијама Архијерејског сабора" за САД и Канаду. Тако категоричко тврђење може да потиче од некога који поуздано зна ствари. Али док се не изнесу извори одакле те вести потичу, нико опет не зна уколико су аутентичне. Мистерија се наставља.

III

И без аутентичних изјава саборних и врховних органа Српске Православне Цркве, патријарх Герман спроводи кроз капицик прихватање "Македонске цркве", потврду њене егзистенције, навикавање на њу, некакво привидно легитимисање ако не легализирање те "цркве". И то он чини подмукло, да се Власи не сете". Ево и томе неколико доказа.

Крајем јуна 1963. патријарх Герман је путовао у Свету Гору на прославу хиљадугодишњице њеног постојања. Ишао

је "на позив цариградског патријарха Атинагоре", како стоји у самој "Политици" од 20. јуна о.г. Позват је као и сви поглавари аутокефалних православних цркава. Разуме се да је он одређивао своју пратњу. И на првом месту је водио "митрополита македонског Доситеја". Да се људи навикну на њега, да га прокријумчари чак у Грчку, да га проведе кроз грчку Македонију! Заиста бестидно!

Водио га је и у Атину, мада пут за Свету Гору не води преко Атине. Ипак, по извештају Танјуга од 20 јуна он није примљен од свегрчког митрополита Хризостома већ је на станици дочекан од једног подређеног митрополита и викарног епископа. Недостојно чину патријарха!

На повратку је одржао Герман помен на Зејтинлику "погинулим југословенским борцима из Првог и Другог светског рата". Тако саопштава "Политика" од 1. јула 1963.

У Првом светском рату су се борили и гинули српски војници, а не некакви југословенски". Чак ниједан од тих погинулих бораца није ни знао шта је то "Југославија". У Другом рату су се борили на страни комуниста безбожници. Откуд да им сад "српски и македонски патријарх" чита молитву да се упокоје у царство Божје?

Док је патријарха Руског Герман водио у Македонију, да би створио утисак признања те цркве, бугарског патријарха Кирила, који је посетио Српску Цркву јуна 1963., патријарх Герман је водио у Црну Гору. (Све до тада је патријарх Герман смео своје госте да води само кроз Србију, ужу и ширу. Иако је увек са званичне стране избегавано рећи да је посета учињена Српској Цркви, ипак није смео српски патријарх да са гостима пређе границе Србије! Ни до данас још није ниједан гост одведен у Босну и Херцеговину, у Славонију, у Банију и Лику, у Далмацију. Има то својих дубоких разлога који се наслућују!)

Јасна је ствар да се бугарски патријарх није могао да одведе у Скопље и Македонију. Он нити може нити хоће, чак ни индиректно, да призна македонску цркву. И шта се режим досетио: Кад је давао банкете и вечере у част бугарског патријарха, одна се увек волшебно као гост појављивао и "македонски митрополит" Доситеј.

Тако је 14. јуна на "свечаној вечери" коју је приредио "председник Савезне комисије за верска питања" Мома Марковић био присутан и Доситеј. То је саопштено без нарочитог наглашавања, као што није нигде ни објављено било да је он допутовао био у Београд. Сутрадан, на "свечаном ручку" у Петроворадинској тврђави, који је офебрирао "председник Покрајинске комисије за верска питања", неки Милослав Гоња (!!), опет је био Доситеј.

То је једна неукусна игра са гостом. Он, разуме се, није могао да протестује кога све домаћини зову на банкет. Али да му је било нелагодно, то се да претпоставити. Све је то удешено и инсценирано да остави утисак као да је и бугарска православна црква сагласна са оснивањем "македонске цркве"!!

IV

Па ипак све те ујдурме не успевају сасвим. То се види из говора и осталих изјава претставника других цркава, изјава које се не могу цензурисати и цензуром мењати. Ево нешто и од тога.

У јесен 1962. године, крајем октобра и почетком новембра, посетила је Румунску православну цркву делегација Српске Цркве на челу са њеним патријархом. Веома опширан извештај налази се у "Гласнику Српске Православне Цркве" за фебруар 1963., из пера професора Теолошког факултета др. Благоје Гардашевића. Управо цео број (55 страна четвртине) посвећен је детаљном опису тога пута, за који су званичне власти Југославије тврдиле да је био сачињавао "посету Српске и Македонске православне Цркве". А ево шта се у том извештају налази.

Сам наслов извештаја гласи: "Посета Њ. Св. патријарха српског Германа Румунској православној цркви". У уводу стоји да је то враћање посете Српској Цркви од стране румунског патријарха, извршене пет година раније. Прве речи поздравља румунског патријарха гласе: "Срећан је за нас и благословено од Бога овај дан када Ваша светост, заједно са весницима Српске православне цркве сестринске цркве из Србије долази у нашу средину..."

У делегацији Српске Цркве био је "злетовско-струмички епископ Наум", на кога се домаћини нису освртали. Не само да су Цркву која госте шаље назвали српском, већ и земљу из које долазе Србијом!

Патријарх Јустинијан каже даље: "Ми се стално сећамо, са особитим задовољством, дивних дана које смо провели пре пет година као гости Српске цркве..."

Ту ни Герман није могао друкчије да говори, па је у одговору казао: "Преносећи жеље архијереја Српске православне цркве и српског народа..."

На Митровдан у унутрашњости поздравио је Германа и дружину епископ Висарион, викар румунског патријарха, као "веснике православне сестринске Српске цркве из Југославије".

У том смислу су изражаване све проповеди, све здравице,

поздрави итд. Нигде ни спомена о "македонској" или каквој другој цркви! Свуда се говори још о народу српском и румунском. У посети Теолошком факултету проф. Николеску је говорио о везама у прошлости између две цркве, казао и ово: "Зар није личност, као што је Св. Никодим, који је дошао из Јужне Србије, утемељио манастире Водице и Тисмане у румунској земљи..." Како је било слушати "епископу" Науму ове речи?

И у завршном коминикеу се каже: "Ми поглавари православних сестринских цркава српске и румунске, састали смо се приликом посете коју је делегација Српске православне цркве учинила Румунској православној цркви..."

Па ипак на крају коминикеја Герман се потписао као "патријарх српски и македонски". Нико га није терао тако да се потпише. Напротив, цео сусрет, сви говори, све акције, цела атмосфера састанака били су противни томе означавању. Али је Герман хтео да своју издајничку улогу ни овде не пропусти! То је моје дубоко уверење!

У пролеће 1963. посетио је Београд грчки митрополит Варнава (не поглавица Грчке цркве, већ један од многобројних грчких митрополита). И о томе је забележена "Хроника" у "Гласнику" Српске Православне Цркве, под насловом "Митрополит Грчке цркве г. Варнава — гост патријарха српског г. Германа".

У свом говору митрополит Китруса г. Варнава је поздравио "поглавара Српске православне цркве". Каже да га раније, при посети Грчкој (пре четири године) "наша Грчка православна црква и наш народ нису поздравили само као претставника Српске православне цркве, него и као претставника Српског народа, који је и на тлу Грчке, у борбама за слободу, доказивао своју љубав према отаџбини и своме народу". (Колика разлика између ових речи и помена "југословенима" палим за Отаџбину на гробљу у Зејтинлику!!!)

Варнава говори даље о "побожности Вашег српског народа", "жели сваку срећу и напредак српском народу, а напредак у вери Српској православној цркви..."

Већ код његове посете је патријарх Герман избегавао да учини макар какав спомен "македонске православне цркве". Знао је да би то била страшна увреда госта. Он је то резервисао за оне госте, који ће то без предомисљања прогутати! Смишљено обавља своју издајничку и антисрпску активност патријарх Герман. Смишљено и обазриво!

С А Д Р Ж А Ј

А) ДОСАДАШЊИ ТОК ДОГАЂАЈА

I) ПОКУШАЈИ И МЕТОДЕ РАЗБИЈАЊА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

1) Опште слабење српских позиција	7
2) Покушаји задобијања поглавара Српске Цркве за интересе режима	9
3) Утицаји на чланове Архијерејског сабора	12
4) Притисак преко "Свештеничких удружења"	15
5) Захтеви за попуњавање епископских места чији се титулари налазе у иностранству	17

II) НЕУСПЕО ПОКУШАЈ ОСНИВАЊА ЗАСЕБНЕ ЦРНОГОРСКЕ ЦРКВЕ

18

III) УПОРНА НАСТОЈАЊА ЗА ОДВАЈАЊЕ МАКЕДОНСКЕ ЦРКВЕ

21

IV) ИСТОРИСКА ПОДЛОГА "МАКЕДОНСКЕ" И СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

25

V) ДАЉЕ КОМБИНАЦИЈЕ РАЗБИЈАЊА СРПСКЕ ЦРКВЕ

28

Б) ПРАВОВАЉАНОСТ "МАКЕДОНСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ"

35

VI) ПРАВНА ВАЖНОСТ "ОХРИДСКОГ САБОРА И ЊЕГОВИХ ОДЛУКА"

36

VII) САГЛАСНОСТ МАТЕРЕ ЦРКВЕ

41

VIII) ДА ЛИ ЈЕ УОПШТЕ ПРАВНО МОГУЋЕ ЦЕПАЊЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ?

51

IX) ПРИЗНАЊА ДРУГИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦРКАВА

54

X) КАНОНСКО ЈЕДИНСТВО СА СРПСКОМ ПРАВОСЛАВНОМ ЦРКВОМ "ПРЕКО ПАТРИЈАРХА"

69

XI) ДА ЛИ МОЖЕ "МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА" НАКНАДНО ПОСТАТИ ПРАВОВАЉАНОМ	74
В) ПРОДУЖЕНА ДЕСРБИЗАЦИЈА СВЕТОСАВ-СКЕ ЦРКВЕ	
XII) УСКРАЋИВАЊЕ СРПСКОГ ОБЕЛЕЖЈА ПРЕОСТАЛОЈ ЦРКВИ	
1) Примери тога ускраћивања	77
2) Један противан пример после Првог светског рата	87
XIII) НЕПРИЛИЧНИ НАЗИВИ СРПСКОГ ПАТРИЈАРХА	
3) Уопште	90
4) "Патријарх Православне цркве у Југославији"	91
5) "Патријарх Српске и Македонске православне цркве"	100
Г) ДОДАТАК	111

СПИСАК ЗАСЕБНИХ ПУБЛИКАЦИЈА ИСТОГ ПИСЦА ИЗАШЛИХ У ЕМИГРАЦИЈИ (ПОСЛЕ 1950)

Поред више од 1300 чланака по емигрантским новинама и неколико десетина чланака и студија по календарима и часописима Срба у расељењу, писац ове књиге, др Лазо М. Костић, публиковао је досад у емиграцији ова засебна дела (док бар исти толики број дела, мање-више спремних за штампу, леже у рукопису):

1) ИЗ ЊЕГОШЕВИХ ДЕЛА. Анализе и интерпретације. (Поводом Стогодишњице песникове смрти). Чикаго 1952. Издање Паландачића. Стр. 220.

2) ПРАВНИ ИНСТИТУТИ У ЊЕГОШЕВИМ ПЕСМАМА. Издање библиотеке "СРПСКА МИСАО", Мелбурн, Аустралија. 1958. Стр. 160.

3) ПРИМЕРИ ХИЉАДУГОДИШЊЕ КУЛТУРЕ ХРВАТА. I. књ. Подвизи Хрвата у 17. веку (Тридесетогодишњи рат). Чикаго 1953. Издање СНО у Америци. Стр. 61.

4) Исто II. књ. Подвизи Хрвата у 18. веку (Шлески ратови и Седмогодишњи рат). Чикаго 1955. Издање СНО. Стр. 45.

5) Исто III. књ. Подвизи Хрвата у 19. веку. (Четрдесетосма). Хамилтон 1956. Издање СНО у Канади. Стр. 104.

6) Исто IV. књ. Подвизи Хрвата кроз векове. Хамилтон 1958. Издање СНО у Канади. Стр. 88.

7) ЧИЈА ЈЕ БОСНА? Мишљење страних научника и политичара о етничкој припадности Босне и Херцеговине. Торонто 1955. Издање часописа "Братство". Стр. 88.

8) СПОРНИ ПРЕДЕЛИ СРБА И ХРВАТА. Чикаго 1958. Издање Америчког института за балканска питања. Стр. 500.

9) СРБИЈА ИЛИ ЈУГОСЛАВИЈА. Политичка студија. Књ. I. Хамилтон 1957. Стр. 160. (Приватно издање).

10) Исто II. књ. Хамилтон 1959. Стр. 208.

11) Исто III. књ. Хамилтон 1962. Стр. 188.

12) ВИДОВДАНСКЕ БЕСЕДЕ У КАНАДИ И АМЕРИЦИ 1958. ГОДИНЕ. Хамилтон 1958. Издање Канадског Србобрана. Стр. 46.

13) КРИВОШИНСКИ УСТАНАК 1869. Хамилтон 1959. Приватно издање Милоша Ковача. Стр. 56.

14) О ЗАСТАВАМА КОД СРБА. Историска расматрања. Минхен 1960. Издање пишчево. Стр. 100.

15) ЋИРИЛИЦА И СРПСТВО. Културно-политичка студија. I. књ. Издање Америчког института за балканска питања. Чикаго 1963. (Штампано у Торонту, Канада). Стр. 77.

16) Исто II. књ. Чикаго 1960. (Штампано у Мелбурну, Аустралија). Стр. 260.

17) КОЈИ СУ ГЛАВНИ И ОСНОВНИ СРПСКИ ЗЛОТВОРИ? Српско-хрватски односи последњих година. Торонто 1953. Издање СНО у Канади. (Библиотека "СРПСКА КЊИГА", св. I.). Стр. 71.

18) МЕГАЛОМАНИЈА ЈЕДНОГ МАЛОГ И НЕСКРУПУЛОЗНОГ НАРОДА. Српско-хрватски односи последњих година. Хамилтон 1955. Издање СНО у Канади. (Библиотека "СРПСКА КЊИГА", св. II.). Стр. 87.

(Ове две последње књиге — 17 и 18 — изашле су под псеудонимом Д-р Л. П. Поповић).

19) ОБМАНЕ И ИЗВРТАЊА КАО ПОДЛОГА НАРОДНОСТИ. Српско-хрватски односи последњих година. Хамилтон 1960. Издање СНО у Канади. (Библиотека "СРПСКА КЊИГА", св. III.). Стр. 152.

20) О СРПСКОМ КАРАКТЕРУ БОКЕ КОТОРСКЕ. Цирих 1961. Издање пишчево. Стр. 160.

